

88

Кизлар китоби

Раҳима
Шомансурова

КЕЛИН БЎЛИШ СИРЛАРИ

Қизлар китоби

РАҲИМА ШОМАНСУРОВА

КЕЛИН БЎЛИШ СИРЛАРИ

*Келинлик оstonасида турган қизлар
билан суҳбатлар*

Тошкент
“Янги аср авлоди”
2010

Ойим қизлар! Бу рисола тайёрланаётган «Қизлар китоби»нинг айрим бобларидир. У бўлажак келинларнинг юрадиган йўлини, айтадиган сўзини, ҳар бир ҳаракатини ойдиндек кўрсатиб беради, деб таъкидлашдан йироқмиз. Сиз бу суҳбатларни, уларга қўшиб яна кўп-кўп рисоаларни ўқинг, ўйлаб ўқинг, мушоҳада ва мулоҳаза қилиб ўқинг. Орзуингиздаги ойдин бахтингиз, тилло остонангиз томон йўлни эса сизга қалбингиз ва ақлингиз, бахтибекам бўлишга астойдил интилишингиз кўрсатиб беради.

Ўзбекистон Республикаси хотин-қизлар қўмитаси, «Соғлом авлод учун» жамғармаси, «Оила» илмий-амалий маркази ундан олий ва ўрта махсус ўқув юртлари, мактаблар, никоҳни қайд этувчи идораларда маънавият ва одобнома қўлланмаси сифатида фойдаланишни тавсия этади.

Тақризчилар:

Муаттархон СОДИҚОВА,
педагогика фанлари номзоди

Мавлудахон ИМИНОВА,
Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот
институтини катта илмий ходими

ISBN 978-9943-08-396-7

© Раҳима Шомансурова, «Келин бўлиш сирлари». «Янги аср авлоди», 2010 йил

ТИЛЛО ОСТОНА ОРЗУСИ

(Муқаддима ўрнида)

Эртага эшигида сурнай хонишини кутаётган қиз борки, тилло остонани орзу қилади. Ойдин бахтли, олтин тахтли бўлишни ким ҳам истамайди, дейсиз?

Ҳар бир фан бошламасида шу фанга кириш бўлади. Келинг, биз биринчи учрашувимизда айтилади-ганларни келинлик ҳақидаги сабоқ-суҳбатларимизга кириш деб белгилайлик.

Келинлик китобини ҳар бир келин ўзи ёзади деб айтишади. Тўғримикин?

Тўғридир.

Лекин эътироф этиш ҳам керакки, аёллар умрининг ана шу нозик фаслига — келинликка оид кўп китоблар ёзилган, ёзилаяпти ва яна кўп ёзилишига шубҳа йўқ. Ҳаёт — бу ҳаёт ахир. Унинг энг кичкина манзаралари ҳам катта-катта китобларга туганмас мавзу бўлиб келган. Бироқ уларнинг ҳеч бирининг «алиф»идан «ё»сигача алоҳида олганда бир келиннинг ҳаётига бобма-боб тўғри келади, деб бўлмайди. У ери бўлмаса, бу ерида энг ақлли китоблар ҳам панд бериб қолади. У ҳолда бундай китоблардан нима фойда, дерсиз.

Уларни ёзишдан, кўпчилигингиз қўлингизга етказишга уринишдан мақсад сизни — келинлик остонасида турган қизларни, сал сезгир, мулоҳазали бўлишга чакловиш ҳолос.

Ҳар гал болоғатга етган қизлар билан учрашувларга юрагим титрабгина бораман. Ҳар гал ёшлигимда бўлиб ўтган шундай ҳайратли ва ҳаяжонли учрашувлар кўз ўнгимга келаверади.

«Саодат» журналида янги иш бошлаган кезларим журнал атрофида замондош донишманд аёлларнинг кўплиги мени ёқимли ҳайратга соларди. Адиба ва шоира, олима-ю фозила, актриса-ю бас-такор аёллар тез-тез йиғилишиб туришар, дилдан суҳбатларга бош муҳарриримиз Зулфияхоним биз — ёшларни ҳам чорлардилар. Музаяна Алавия, Саида Зуннунова, Маҳбуба Раҳим қизи, Саодат Шамсиева каби адиба ва журналистлар, Мукаррама Турғунбоева каби санъаткорлар, Раҳима Аминова, Ҳалима Муҳитдинова, Зоҳида Жамолова, Асолат Қодирова каби олималар, Ёдгор Насриддинова, Қамара Маҳкамова каби жамоат арбобларининг давраси кўз ўнгимда, овозлари, сўзлари қулоғимда турибди.

Ишдан, адабиётдан, санъату маданиятдан кўчиб суҳбатимиз кўпинча турмуш, қизлар-келинлар-аёллар, ҳаёт, унинг пасту баланд сўқмоқлари, ёрқин ва хира руҳияти, турфа қарашлар устида турғун бўлиб қоларди. Биз ёш эдик, уларнинг ҳар бир сўзини жон қулоғимиз билан эшитардик. Кўп кўрганлари, кўп куйганлари учунми, уларнинг ҳар гапида кишининг кўнглини тозартадиган, умидли яшашга ўргатадиган ҳикмат, маънавий юксаклик доимо бўртиб турарди. Кишининг томирини тўлғизадиган суҳбатлар бўларди. Ҳар бирлари ўз соҳаларининг баркамол кишилари бўлганлари ҳолда, сўзда, санъатда, илмда кўп юртларни лол қолдирганлари ҳолда, улар ўзимизнинг оддий қиз-аёлларимизни ҳаётнинг, турмушнинг маънавий устуни деб билишар, ўзбек аёлининг қиёси йўқлигини тан олишар, элнинг кўрки бўлган қизлар тарбиясига катта аҳамият беришарди.

Устозларнинг охирати обод бўлсин!

Ажабо, дунё бир айланиб, энди ўзимиз ўша ёшларга етибмиз. Умрнинг муайян, лекин катта қисми орқада қолганидан кейин киши ҳаётнинг қадри ва маъноси-га ета бошларкан. Қанчалик аччиқ бўлмасин бу — ҳақиқат. Яна бир нарсани англаб тургандекман: катта ёшдагилар ёшларнинг руҳи бемаврид ёки бемаҳал синмасин учун ҳам, уларнинг ёшлигидаёқ ҳаётга, унинг пасту баландига тўғри қарашларини ўрганиб олишларини истайдилар. Ҳаётга тўғри қараган одам умри давомида мураккабликларга дуч келса ҳам, уларни енгиб ўтиши осон бўлади.

Оддийгина «Кишининг бахти ўз қўлида» деган иборани олинг. Жуда кўп эшитгансиз бу иборани. Катталар ўтитига қулоқ солсангиз, инсон ўз бахти учун курашни ўзи билан курашишдан бошлаши кераклигини англайсиз. Ҳа-ҳа, киши ўзини муттасил тарбиялаб бориши, ўзида бахтли бўла билиш малакасини, бахтиёрлик истеъдодини ривожлантириши кераклигини англайсиз! Кейинни кўзлаб ўзингиздаги ғазаб, жаҳолатни вақтида тизгинлай билиш, атрофингиздагиларни бахтсиз қилмасликка уриниш ҳам — шу малака, шу истеъдоднинг қирралари. Буларни айниқса ёшлигимиздан ўзимизга сингдириб олишимиз керак.

Гарчи келинлик ҳақидаги сабоқ-суҳбатларини олиб бориш «қарилик гаштини сураётган», умрининг катта қисми ортда қолган даврга тўғри келган бўлса-да, сизлар билан суҳбатга юрагим титрабгина киришдим. Сизнинг қулоғингизга бугун ва кейин қуймоқчи бўлган гапларнинг ҳаммаси меникимикин? Айтилаётган гапларнинг аксарияти юқорида айтганимдек, катталардан жон қулоғим билан эшитганларим, бир умр кўнглим мулкига айланиб, Олам ва Одамга қарашларимни, инсон бахти ҳақидаги тушунчамни белгилаган ҳикмат-насиҳатлар бўлса ажаб эрмас.

Буни бирга-бирга муҳокама ва мулоҳаза этамиз. Биргаликда остонаси тиллодан уйингиз томон одимлаймиз.

Ҳаёт кечириш — тайёр рецепт билан бирон таом пишириш эмас, албатта. Хойнаҳой, ҳозир хаёлингиздан «Аниқ битта рецепт билан ўн киши тайёрлаган ўнта пишириқ ҳам ўн хил чиқади-ку!» фикри ўтгандир-а? Тўғри фикрлаяпсиз. Чунки ҳар кимнинг қўли, кўзи, онги, меҳри, руҳияти ҳар хил бўлади!

Янги бошлаётганимиз келинлик ҳақидаги сабоқлар ҳам сизнинг янги ҳаётингизни аниқ кўрсатиб беради, демоқчи эмасмиз. Сиз уларни ўқинг, мушоҳада қилинг. Излаганингиз — тўғри йўлни эса юрагингиз, онгингиз кўрсатади.

Яратгучи ҳар бир инсонни бир-бирига ўхшамайдиган қилиб яратгани каби, қизлар ҳам келинлик, оила, аёллик, оналик ролини фақат ўзларига атаб яратилган, пешоналарига битилган *сценарийга* кўра ўйнайдилар.

Оилада янги тушган келинларга дастлаб кичик-кичик роллар ажратилади. Уларга аввал оила, рўзғор юритишнинг умумий *сахна кўрунишларида* иштирок этиш ўргатилади. Моҳир артистлар кичкина ролни ҳам маҳорат билан ўйнаб, етакчи роллар даражасига кўтарганларидек, чиндан ўз бахтини топиб, шу уйда «*туб қўйиб, палак отиш*»ни истаган келинлар ўзларига ажратилган шу кичкина ролларни очикқўнгиллик, дил равшанлиги, энг асосийси — самимият ва яхши мақсадни кўзлаб ўйнайдилар ва шу оиланинг тенг аъзоси даражасига кўтарила оладилар. Бундайларнинг оддий остонаси ҳам тилло бўлиб туйилади.

Келинлик даврини фақат ясан-тусан давридир деб билганлар бундан мустасно, албатта.

Аслини олганда келинлик — оиланинг энг кичик роли. Бу ролга айрим қизларимиз кўп эътибор бе-

ришмайди ҳам. Ҳолбуки, умрнинг ҳеч бир дамига беътибор бўлинмаганидек, келинлик даврини ҳам умрнинг бундан кейинги катта қисмининг пойдевори деб билиш керак. Пойдеворга жуда катта аҳамият берилиши зарурлигини ҳозир айтиб ўтиришнинг мавриди эмас, албатта. Лекин сиз эртага остонасидан қадам қўйиб ўтадиган оилада келин, аёлнинг ўрни буюклигини эътироф этмай иложимиз йўқ.

...Бу воқеага кўп йиллар бўлди. Аммо шу воқеа томиримизга киритган илиқлик ва тиниқлик ҳали ҳам руҳимизга қувват бериб туради.

Катта келинимизни тушираётганимизда, яхши ниятлар билан чарм муқовали катта дафтарнинг биринчи саҳифасига «ОИЛАНОМА» деб ёздириб, янги келинга совға қилар эканмиз:

— Бугундан эътиборан шу дафтар оилангизнинг энг ёруғ кунлари хотираси ёзиб қўйиладиган кундалик вазифасини ўтасин! Илоҳим ёруғ кунларингиз кўп бўлсин! — деб истак билдирдик.

Келин боламиз шу дафтарни уйларидагиларга ҳам кўрсатган эканлар, дадалари — қудамиз, таниқли олим, қизларига бироз насиҳат қилиб, сўнг дафтар саҳифасига бир ривоят битиб берибдилар:

«Тангри таоло Одам Ато ва Момо Ҳавони яратиб, уларга фазилат улашаётганда Одам Атога куч-қудрат, удабуронлик, тадбиркорлик, шафқатлилик бериб, Момо Ҳавога биргина калит берган экан. Шунда Момо Ҳаво дилида исён кўтарилибди:

— Нега Одамга кўп фазилат берилди-ю менга фақат биргина калит!?

— Одамни сизга қўриқчи, сиз суянадиган тоғ қилиб яратдик! — деган жавоб бўлибди. — Одам сизга ризқ келтириб бергувчи, сизни ҳимоя қилгувчи қалқондир. Сиз эса унинг топганини баракотли қилиб, унинг кўнглини олиб, шу калит билан бахт, осойишталик, файзу баракотли хонадон эшигини очиб ўтирасиз.

Файзу барака сочилмасин учун қулфини қўлда маҳкам тутасиз...

Демак, бутунги учрашувимизда ва кейинги суҳбатларимизда айнан қизларнинг, келин - аёлларнинг оиладаги ўрни хусусида сўзлашамиз.

Бизнингча, баловатга етган қизнинг, эртага келин—хотин—она—хонадон соҳибаси бўладиган қизнинг энг етакчи фазилати мулоҳазакорлик бўлиши керак. Инсон учун фикр юритиш — кўзгуга қараш билан баробар — унда ақли бор киши ўзининг яхши ва ёмон томонларини кўриши мумкин. Ақлини ишлатган инсон ўз тақдирининг ёмон томонга бурилиб кетишидан асраб қола олади, оддий остонасини тиллога айлантиради.

Келинлик остонасида турганлар, айниқса, «Оиланима?», «Эр ким?» саволини ўзларига кўп беришлари, ота-оналарнинг қадри, жигарларнинг ўрни, оилада ўзларининг ўрни ва ўзлиги ҳақида кўп мулоҳаза юритишлари керак. Мулоҳазакорлик билан улар ўзларида қайтарилиши мумкин бўлган «Нега Одамга шунча нарса, менга эса фақат калит?!» каби Момо Ҳаво исёнининг олдини олиб қоладилар. Остоналарининг тилло зарини кўчирмайдилар.

Шуни эсдан чиқармангки, айниқса келинлик даврида исёнкорлик кўнглингизга тез-тез меҳмон бўлиб, унда тез илдиз отадиган туйғуларнинг бирига айланиб қолади. Унинг оқибатида ўзингизга тикмоқчи бўлган кўйлагингизни қўшнига, бошқаларга қараб бича бошлайсиз. Бировнинг кийими бошқага тўғри келмаслигини унутасиз. Бунга йўл қўйдингизми, кейин келадигани маълум:

— Нега фалончида бор, менда йўқ?

— Нега фалончининг эри топармон, меники эса рўзғорини аранг эплайди?

— Нега фалончи туни билан дискотекада ялло қилиб юради, мен эса кечасию кундузи иш билан бандман?

Ва ҳоказо... Ва ҳоказо...

Оқибат, аввало, икки оила бошида пайдо бўлган бу можаро географияси тобора кенгая боради. Аввал бу можаро яқин қариндошлар ўртасида муҳокама этилса, кейин маҳаллага чиқади... Кўпинча эслик-ҳушлик қизлар бу саволларни дилларига асло яқинлаштирмайдилар, тилларига эса чиқармайдилар.

Келинлик ҳақидаги сабоқ-суҳбатларда шунга йўл қўймасликнинг айрим қирралари ҳақида суҳбатлашамиз. Келинлик остонасидан ўтаётган қизлар, яъни сизлар ўз иродангиз, ўз ақлингиз, ўз муҳаббатингизга ишонсангиз, фикрингиз тиниқ бўлса — бўлди. Демак сиз ҳам бахтингизни маҳкам ушлай оласиз.

Илоҳо, шундай бўлсин! Сабоқ-суҳбатлар сўнггида келинлик остонасида турган қизларимизни дуо қилинг, деб илтимос қилишганди. Шунга кўра:

Тилак: *Илоҳо, қалбингиз меҳрли, кўзингиз нурли, ниятларингиз хайрли бўлиб, чин уйим деб босган янги уйингиз остонаси тиллодан бўлсин!*

ҚИЗ БОЛА — ЭЛНИНГ КЎРКИ

«Қиз бола — элнинг кўрки» деган гапни сиз ҳам, албатта, кўп эшитгансиз. Балки маъносига етишга ҳам кўп урингандирсиз.

Қадим-қадимдан шарқ оилаларида қизлар тарбиясига алоҳида аҳамият бериб келинади.

Қадим-қадимдан қизлар ҳам қизлик — аёллик — оналик даврларида ўз зиммаларига уй тутишдек қутлуғ иш юклатилганини англаб, ёшлиқданоқ эплик бўлиш тадоригини кўриб келадилар. Болалиқда қўғирчоқ ўйнаганингиз, унинг юз-қўлини ювиб, сочларини тараганингиз, яъни уни ораста бўлишига интилиб, жаж-

жи идишчаларда вақтида унга таом беришга уринганингиз, ойингизга ҳар ишда қарашишга ҳаракат қилиб атрофларида гилдиллаб юрганингиз — шу тадорик ибтидоси. «Хола-хола», «Меҳмон-меҳмон» ўйинлари эсингиздами? Аслида бу сизнинг дастурхон безаш, меҳмон кутиш, муомала, мулозаматни ўрганиш йўлидаги биринчи сабоқларингиз эмасмиди? Йиллар ўтгани сайин бу сабоқлар тобора жиддийроқ тус олиб, тобора мураккаблашиб борди-а.

Ҳозир «Қандай курслар ёки тўғарақларга борганизиз?» деб сўрасак, ҳар бирингиз бундай курсларнинг камида уч-тўрт хилини тилга олишингиз турган гап.

Мактабнинг бошланғич қисмини тугатишингиз билан ойингиз сизни бичиш-тикиш, тўқиш, каштачилик тўғарақларига олиб борганлар. Бармоқларингиз «игна ушлашни билиши», қўлингиз сал «келиб қолиши» биланоқ, сизни яна «Буларни ҳам ўрганиб ол!» дея пазандачилик, ҳар хил пишириқлар курсларида ўқитишган. Тўғрими? Ҳа, баракалла. Илоҳим, ҳамма билганларингиз ўзингизга бир умр қувват бўлсин, обрўйингизга файз ва барака олиб келсин.

Ҳозирги энг «модный» курслар — оила иқтисодиёти, назокат сири, рўзғор юритиш, дизайн, ҳатто бошланғич тиббиёт сабоқлари, соч турмаклаш ва маникюр-педикюр каби курсларидан ҳам қуруқ қолмаганиз. Ойингиз сизнинг ўрганган-билганларингизни юзага олиб чиқадиган, ўзингизнинг кимлигингизни кўрсатадиган давр — келинлик остонасида турганингизни билганлар. Эрта-индин, яъни «бошингизга тушганда» буларнинг ҳаммаси сизга асқотади.

Ўрганиш учун киши ёшининг аҳамияти йўқлигини унутманг. Кўпроқ билишга интилангиз бас. Бундай интилиши бор киши билмаганини ўрганишга

вақт ҳам, имкон ҳам, албатта, топади. Янги оилангиздагилар ҳам сизнинг билишга интилишингиздан севинишади, сизга рағбат беришади. Чунки улар ҳам сизнинг «элнинг кўрки» бўлиб юришингизни исташади. Ўзи лобар, тили дилбар, назокатли, уйига меҳмон келса, минг турлук ноз-неъмат билан, жонини фидо қилиб кутиб оладиган келинни ким ҳам хоҳламайди дейсиз? Келинининг келажак турмушида, болалари тарбиясида асқотади деб, турли курслар қидириб юрадиган қайноналар ҳам кўп. Бўлажак қайнонангиз шундай қилсалар, у кишига парвона бўлинг, энг яқин кишингиз деб билинг.

Балки орангизда «Буларнинг ҳаммасини билиш менга зарурми?» деб ўйлайдиганлар ҳам топилиб қолар. Бадавлат жойга тушдим, хонадонимда уч-тўрт хизматкор бор деб, ўзингизни асосий вазифа — уй тутишдан четга олсангиз келажагингиз ҳам, бахтингиз ҳам қил устида деяверинг.

Тўйгача бўлган уч-тўрт ойлик учрашувлар фасли ва тўй кунлари кўтаринки руҳиятини катта ёшдаги аёллар «поэзия» даври деб атайдилар. Тўйдан кейин эса айтишларича «проза» бошланармиш.

Бу ўхшатиш нечоғли тўғрилигини билмадим-у аммо айрим насрий асарларни қўлдан қўймай ўқиладиган даражада зўр ёзилишига ишончим комил бўлгани учун ҳам, тўйдан кейинги ҳаётимизни қандай ўтказиш — кўнгилни кўкларга кўтарадиган шаклдами ёки бир хил ва зерикарли шаклдами — бу жуда кўп жиҳатдан ўзимизга боғлиқ деб ўйлайман. Ҳаётимизнинг чиройли ёки хунук кечиши, борингки бахтли ёки бахтсиз бўлишимиз ҳам кўп жиҳатдан бизнинг қанча кўп билишимизга, уқувимизга, эплилимизга, ҳаётдан нима излаб, нималарга интилаётганимизга боғлиқ.

«Ҳикмат излаганга — ҳикматдир дунё» деб бежиз айтишмаган.

Яхши уй бекаси бўлиш, яхши уй тутиш қутлуғ вазифа. Шуни уддаласангиз, билингки сиз жамиятнинг олди кишисиз.

«Мен бир оила келиниман холос, менинг жамиятга қандай алоқам бор?» деб ҳайрон бўлаётгандирсиз. Чуқурроқ ўйлаб кўринг-чи.

Бугун ақлли, эсли-ҳушли қиз деган ном олиб, эртага лобар келин, дилбар аёл, меҳрибон она «мартаба»сига эришсангиз, билингки сиз баркамол жамият учун курашаётганларнинг энг пешқадамисиз. Бугун озода бўлиб, саранжом ва саришта бўлиб, соғлигингизга қараб юрсангиз — эртага сиз келажаkning соғлом авлодини таъминлагувчи кишисиз.

Яхши фарзандларни тарбиялаш, жамиятга олижаноб кишиларни етказиб бериш ҳам аслида келинлик фаслидан бошланади.

Келажақда эрингиз топармон бўлиши, оғзингиздан чиққанини муҳайё қилиши мумкиндир. Аммо унинг муҳайё қилганини билиб-билиб ишлатмасангиз, юзага олиб чиқмасангиз, ёнига қўшмасангиз, эртага кексалар айтмоқчи «Ётиб еганга — тоғ ҳам чидамас»лигига ўзингиз ҳам амин бўласиз. Эрининг топганига файзу баракани уйдаги аёли бағишлайди. «Қилич тутган саркардадан, игна ушлаган аёл афзал!» деб бекорга айтилмаган.

Пул топиб, уйига ризқ-рўз йиғиб келиш илинжида юрган эркаклар ёнларида энг садоқатли, ақлли, идрокли, заковатли, фаросатли, иродали, жасоратли, меҳрли, ҳалол, покиза ва шунга ўхшаш кўп-кўп фазилатларга эга бўлган аёлнинг доимий ҳамроҳ бўлишини орзу қилишлари табиий. Аёлларни оиланинг устун, яхшиликка илҳомлантирувчи деб қарайдиган бўлсак, «Эрни эр қилиш», уй тутишни уддалаш, атрофдагиларга нур таратиб туриш учун ҳам юқорида санаб ўтилган фазилатлар сизга ортиқ даражада керак. Илм ва одоб тенги йўқ хазина деб

элимиз бекор урғу бермаган. Оиласида ақли, фаросатли, ҳалол, покизалик билан донг таратган аёлнинг бойлиги ортиши билан бирга, қадру қиммати ҳам ортиб боради. Бу фазилатлар ёшлиқда «Элнинг кўрки» сифатини олишга муваффақ бўлган, илм ўрганган, тарбия кўрган, яхши ниятли, фидойи аёлларга юқади. Камини бундай аёллар умр бўйи яна ўқиб-ўрганиш билан тўлдириб бораверади, ҳеч қачон тинмайди. Бундайларнинг чиройи тобора очилиб, файз кириб, кўзлари нурли бўла боргани каби, қадамлари етган ер гулзорга айланиб бораверади.

Суҳбат охирида илтимосингизга кўра, яхши одамлардан эшитганим бир

Тилак: *Борган ерингизга ҳар бирингиз ҳам бахтли, тожу тахтли бўлинг! Тебратганингиз бешик, кўрганингиз бир эшик бўлсин! Бир оиланинг беназир бекаси, кўпнинг тўрға ўтар ўктам эркаси бўлинг!*

ТАНГРИНИНГ ТАҚДИРИДАН ҚОЧИБ БЎЛМАС

Ота-онангиз уйида «меҳмон»лик муддатингиз тугаб бораётганини ҳар куни юрагингиз уюшибгина сезаяпсиз. Тўғрими? Йигирманчи, айримларингиз йигирма биринчи, йигирма иккинчи баҳорингизда «Пешонангизга битилганини», яъни «Тақдир кишингизни» танлаб бўлдингиз. У кишини аввал ота-онангиз танлашди. Кейин ҳар томонлама мулоҳазаларини сизга етказишди. Ойингиз, опангиз, келин-ойингиз билан қилинган суҳбатлар эсингиздами? Улар куёвнинг оиласи, ота-онаси, ака ва укаси, уйи-жойи ҳақида, куёвнинг ўзлари пайқаган айрим фазилатлари ҳақида гапириб беришди. Аммо

ҳеч бирлари «Фақат шу йигитга турмушга чиқасан, вассалом!» деб туриб олишгани йўқ. Тўғрими? Ўзингизга ҳавола қилишди. Агар билсангиз, бу ҳам миллатимиз ички маданиятининг бир кўриниши. Бизда қизларни жуда ҳурмат қилишади, уларнинг эркини ҳимоя қилишади.

Бир қарорга келгунигизча неча-неча тунларни юлдуз санаб ўтказдингиз.

Келажагингизни лоақал тасаввурда ҳам кўра олмаяпсиз-а? Ўйлаяпсиз... Ўйлаяпсиз... Ўйламай иложи борми? Чунки турмушни сиз қиласиз. Чунки сиз яшайсиз кўплашиб танланган куёв билан...

Кўп нарса энди сизнинг ҳаётга нечоғли тайёрилингизга, феълингизга, одобингизга, олган тарбиянгизга, уқувингизга, иродангизга, оила тутиш сирларини эгаллашга нечоғли уринганлигингизга ва сиз билан суҳбатлашувчиларга нечоғли ишонишингизга, уларга ҳурматингизга боғлиқ.

*Заргар қилган занжирни узиб бўлмас ёр-ёр,
Аллоҳ битган тақдирни бузиб бўлмас ёр-ёр...*

Тўйингиз оқшомида жаранглайдиган бу сўзлар сизга бир умр қувват бўлсин, қизларжон!

*Эй, Навоий, қочмоқ ўлмас,
Тенгрининг тақдиридан...*

Буюк Навоий айтмоқчи «Тангрининг тақдиридан қочиб бўлмас»лиги руҳингизга мадад берсин, она қизларим!

Ана шу мадад ва қувватни яхши ҳис қилиш учун бугун яхшилаб ўйланг. **Тўйдан сўнг кўп нарсага кўз юмишга тўғри келгани сабабли ҳам, тўйдан олдин ҳамма нарсага кўзни катта очиб қараш керак**, деган гапни сизлар ҳам кўп марта эшитган

бўлсангиз керак. Янги уйингиздаги ҳаётингизнинг ҳар сонияси ана шу ўйлаганингиз оқибати қабул қилган қарорингиз амалига имтиҳондир. Қарорида муқим бўлган одам амалда ҳам муқимдир.

Иродали, мулоҳазали келин сифатини олиш учун ҳар қадамингизни ўйлаб босишингизга тўғри келади. Шунинг учун ҳар сўз, ҳар иш, ҳар фикрингизни изҳор этишдан аввал яхшилаб ўйлаб олиш керак. Кейин эса ҳар сўз, ҳар иш, ҳар фикрингизда муқим бўлинг. Фикрингизни тез-тез ўзгартираверманг. Хато қилганингизни англаган бўлсангиз, яхшиси секингина қайнона ойингизга айтиб кўринг. Яхши оналар ўз уйларидаги сирни кўчага олиб чиқмаслик чорасини кўрадилар. Сизнинг уларга бўлган ишончингиз уларни сизга сирдош қилади.

Ким нима деса, ўшанга оғиб кетаверманг. Чунки тил бошқаларники, фикр бошқаларники, турмуш савдоси эса — сизнинг бошингизда. Ҳар нарса ҳақида ўз қарашингиз бўлгани яхши, албатта. Аммо бу қарашни бўлар-бўлмасга «кўз-кўз» қилаверманг.

Ҳаммага сир айтаверманг. Ёшларнинг катталарга ақл ўргатавериши ҳам хунук кўринади.

Янги уйингиздагиларга (энди бу сизнинг чин уйингиз), энг аввало, қайнона-қайнотангиз, қайин ака-укалар, опа-сингилларга ишонинг.

Аввало ўз жуфтингиз олдида, ўз оилангизда қадр топсангизгина бошқалар олдида ҳам қадр топишингизни унутманг. «Элга суюкли бўлиш учун, аввало эрга суюкли бўлиш керак», деган гапни дилингиздан чиқарманг.

Айрим вақтлар бу уй аъзолари ва эрингизнинг кўнглини олиш, уларга хуш ёқадиган ишни қилиш учун ўз кўнглингизни, ўз раъйингизни вақтинча унутишга, қарашларингиздан биров чекинишга тўғри келади. Бундан келадиган ютуқ — бахтибекамликдир. Вақтида бир гапдан қола билган аёл-

лар ўз уйларининг маликасига айланганларига ми-
соллар жуда кўп. Юк кўтарган ютади, деб бежиз
айтишмаган.

Ҳа, она қизларим, Тангрининг тақдиридан осон-
ликча кечиб бўлмайди. «Эрдан кечмоқлик — жон-
дан кечмоқлик» лигини унутманг.

Момоларимизнинг айтишларича, ҳар бир аёлнинг
бошида уч ўлим бўлармиш. Бири унинг табиий ўлими,
яъни вақти қазоси келиб, ажали етгандаги ўлими
экан. Иккинчисига аёл ўз ихтиёри билан бир неча
бор рўбарў келармиш. Тўлғоқ дардларини, маълум-
ки, аёллар бир неча бор бошларидан кечирадилар.
Ҳар гал, ўхшатиш жоиз бўлса, ажал билан юзма-юз
турадилар. Чақалоқнинг ингаси аслида аёл матона-
тига мадҳиядир дегувчилар ҳақ. Эрдан ажраш но-
муси шу даража кучли эканки, уни аёлнинг учинчи
ўлими билан тенглаштирадилар.

Қадим-қадимдан халқимизда «Бир оғирга — бир
енгил», «Бир яхшига — бир ёмон» деган гаплар бор.
Дунёда нечта одам бўлса, шунча феъл-атвор бўла-
ди. Кишиларнинг ҳамиша мижози бир-бирига тўғри
келиши қийин. Биров «пов-в» этиб ёнса, бировнинг
кўзида битта учқун ёқиш қиёматдан қийин дейи-
шади.

Одамга феъл, мижоз, «оғирлик» ва «енгиллик»
туғма берилгани билан улар доимий ва ўзгармас
экан, деб ўйлаш нотўғри. Одам — тирик жон ахир!
Унинг ёши улғайиши, оила ва иш шароити, таълим-
тарбия таъсири натижасида инсон руҳиятида ҳам
турфа ўзгаришлар рўй беради. Демокчимизки, эр-
хотин-нинг юлдузи бир-бирига мос келмаган, тур-
ли характердаги ва турли мижоздаги одамлар бўли-
шига қарамай, ният яхши бўлса, мақсад тўғри бўлса,
юлдузларни бир-бирига мослаб, мурсаи-мадора
қилиб келишиб, суюшиб, муносабатни мослаб бо-
риш керак.

Одакий яшаш, одакий ният қилиш, шу ниятларнинг амалга ошишида одакий ҳаракат қилиш керак деганимизда, инсоннинг ўз ҳиссий ва ақлий туйғуларни бошқаришга қодирлиги, зарур ерда бу туйғуларга муайян йўналиш бера билишга қодирлигини назарда тутяпмиз. Баркамол кишиларнинг бунга қодирлигига фозил кишилар қадимдан урғу бериб келишган. Қизлар, келинлар, оналар ҳақида гап кетганида, кўпинча уларга оиланинг маънавий муҳитини яратувчилар, бу муҳитни яхшилик ва умидлилик пардасида сақлаб турувчилар деб баҳо берилишини унутмасангиз бўлгани. Бизнинг ўзлигимизни ифода этувчи асосий фазилатларимиз — келишувчанлик, кечирувчанлик, фидойилигимиздир.

Аёл зоти табиатан моҳир руҳшунос қилиб яратилган. Аёллар ўз ҳиссий ва ақлий туйғуларини бошқара олишга, юраккиналарига керакли йўналиш бера олишга қодирдирлар. Бежиз бизга «Сув келса — симириб, тош келса — кемириб кетишади» деб нисбат берилмаган.

Юлдуз юлдузга чап бўлиб турган вақтларда моларимиз ҳамиша оила масъулияти юкини кўпроқ аёллар уҳдасига ортадилар. «Ақл билан иш қилинг! Бир гапдан қолинг!» деб ўргатадилар. Ақл ва виждон жиловини қўлида маҳкам тутган аёл ҳам, эр ҳам асосий мақсадни аниқ белгилаб олиши мумкин бўлади. Бирга турмуш қуриб, бирга яшашдан мақсад — оилани муқаддас билиб, болалар боши узра ёғду сочиб турган Қуёш — отани, Ой — онани асраб қолиш бўлса, демак, аввало икки томон, қолаверса асосан аёллар кўпроқ, юлдузни юлдузга мослаштиришга уринишлари, келишишга ҳаракат қилишлари лозим. Инсон ўз жуфти-ҳалолининг юлдузини кўзлаб, юлдузларни бир-бирига мослаб юришга интилиши билан ҳам табиатнинг бошқа мавжудотларидан фарқ қилишини аним эсда тутинг. Шунга эришилганда—

гина «Тангрининг тақдиридан қочиб», «Аллоҳ битган тақдирни бузиб» бўлмайди.

Қизлар доим ёрқин муҳаббатта ташна бўладилар. Энг ёрқин, энг садоқатли муҳаббат бирдан келиши кам учрайдиган ҳолат. Бундай муҳаббат умрини чақмоқ умри билан қиёс қилишади. **Бир-биридан яхшилиқ излаб, бир-бирининг яхшилигини ошириб, йиллар давомида бир-бирининг кўнглини овлаш эвазига эришилган муҳаббатнинг умри узун, меваси шириндир.**

Тилак: Аллоҳ ҳар бирингизнинг пешонангизни кўҳлик қилиб, ёрқин тақдирни мангуга битган бўлсин. Танлаган кишингиз сизга меҳр-муҳаббатли бўлиб, юлдузингиз ҳамиша бир-бирингизга иссиқ кўринсин! Бахт юлдузингиз ҳамиша чарақлаб турсин!

СИЗНИНГ ОСТОНАНГИЗ

*Йиғлома қиз, йиғломаё тўй сеники,
Остонаси тиллодано уй сеники...*

(Халқ термаларидан)

Сизлар билан остона ҳақида сўзлашишни хаёлимдан ўтказганимдан бери, хотирамга бир вақтлар бувимдан эшитган бир ривоят келаверди.

Қадим замонларда бир мусофир йигит бир кўҳна кентда ов қилиб, ўтин териб тирикчилик қилар экан. Кунларнинг бирида у уйланибди. Кўп вақт ўтар-ўтмас, унинг уйланганини эшитган отаси ҳол-аҳволдан хабар олиш учун бошқа узоқ кентдан туя миниб келибди. Сўраб-суриштириб ўғлининг уйини топиб, дарвозасини қоқибди.

Эшикни очган аёл мўйсафидга салом берибди. Аёл қайнотасини ҳали кўрмаган бўлгани учун, келган

кишини танимабди. Ўғлининг уйда йўқлигини эшитган ота уйга кирмабди. Шу ерда турибоқ ҳол-аҳвол сўрабди:

— Рўзғорингиз бутми, ҳаётингиз яхшими, болам?

— Аҳволимиз анча ночор. Рўзғорда ҳеч нарсаси йўқ. Овқат қилай десам, гўшт ҳам йўқ...

— Майли, уй эгасига салом денг.

— Ким келди деб айтай?

— Кимлигимни ўзи билиб олади. Овдан қайтганида, унга: «Бир мўйсафид келди, ўғлим остонасини алмаштирсин!» деб тайинлаб кетди, десангиз бўлгани.

Мўйсафид шундай деб йўлга равона бўлибди. Аёл эса ҳеч нарсани тушунмаганича остонасига тикилганича қолаверибди.

Эри қайтгач, хотини унга бўлган воқеани ва чол тайинлаб кетган гапни айтибди.

— Остонанинг нимасини алмаштирамыз, бинойи турибди-ку,— дебди ҳайратини яширмай.

Йигит ўйланиб қолибди. Эртаси куни у хотинининг жавобини бериб, кўп ўтмай, бошқа аёлга ўйланибди.

Орадан анча вақт ўтибди. Ўша мўйсафид бир куни яна шу эшикни тақиллатибди.

Аммо бу гал эшикни бошқа аёл очибди.

— Ассалому алайкум! — дебди у тавозе билан чолга.

Чол алик олгач, аёл мулойим дебди:

— Уйга марҳамат қилинг, отахон! Узоқ йўл босиб келаётган экансиз. Тезда ҳожам ҳам қайтиб қоладилар.

Чол мамнуният билан мўйловини силаб қўйибди, аммо бу келини ҳам уни ҳали таниб улгурмагани учун эркаги йўқ уйга кирмабди.

— Тирикчилигингиз қандай ўтаяпти, қизим? — сўрабди чол.

— Аллоҳга шукрлар бўлсин, Ўзи берган ризқимизни териб юрибмиз. Юрт қаторимиз, — дебди келин.

Аёл тезда уйга кириб, косани тўлдириб сув олиб чиқиб, мўйсафиднинг чанқоғини қондирибди, махси-кавушларини артиб қўйибди. Эри келганида албатта келиб меҳмон бўлишини тайинлабди.

— Йўлингиз анча олисга ўхшайди, отахон, — деб, сочиққа нон ўраб қўлига берибди.

Чол уни узоқ дуо қилибди.

— Кимлигингизни, қайси қавмдан эканлигингизни айтинг, отахон. Ҳализамон ҳожам келиб қоладилар. Фалончи ота келдилар, сиз йўқ бўлганингиз учун уйга кирмадилар. Дуо қилдилар, деб айтаман.

— Барака топ, қизим. Эринг келганида айт, остонасини маҳкам ушласин. Шу гапни айтсанг, кимлигимни ўзи билиб олади! — дебди чол ва йўлга равона бўлибди.

Ов қилиб, йўлакай ўтин териб келган эрини аёл очиқ чехра билан кутиб олибди. Йигит чангини қоқиб, қўлини ювгач, олдига чой билан бир бурда нон қўйибди. Сўнгра унинг ёнига ўтириб, кундузи бир мўйсафид эшикларини қоқиб келганини, аммо уйда эркак киши йўқлигини билиб, ичкари кирмаганини сўзлаб берибди. Аёл бу нуроний чолга раҳми келганини, уйдаги нонни — икковининг насибасини бериб юборганини ҳам узр билан айтибди.

Қўлидаги қотган нонини сувга ботирар экан, йигит сўрабди:

— Мўйсафид кимлигини, қайси қавмдан эканини айтмадиларми?

Шунда аёл чолнинг тайинлаб кетган ғалати гапини айтибди:

— «Эрингизга айтинг, остонасини энди топибди, уни маҳкам ушласин!» деб тайинладилар. Шу гапни айтсам, сиз у кишининг кимлигини билар эмишсиз... У кишини танийсизми?

— Эшигимизга келган мўйсафид — отам эканлар! Сенинг муомалангдан у киши жуда мамнун бўлиб—

дилар. «Остонасини энди топибди, уни маҳкам ушла-син!» дейишлари билан, оиламни мустаҳкамлашни буюрибдилар, — тушунтирибди йигит.

Бу ривоятни эслаганимнинг боиси, шу ерда учраган остона сўзининг ҳаётда неча хил маънода келишига, келинг, биргаликда аҳамият берайлик.

Остона — оила... Остона — уй... Остона — аёл, қиз, хотин... Остона — оиланинг маънавий муҳити, ахлоқ даражасини кўрсатувчи кўзгу... Остона — эрта-индин сизларга бериладиган рамзий баҳо...

Чунки халқимизда «Келинлик уйга тезда қулф тушмайди» деган гап бор. Келинлик уйдан вақт-бевақт меҳмон аримайди. Буни келинлар жуда яхши билишади. Барвақт туриб эшикни очиб, ҳовлини супириб-сидириб, ҳамма ёқни озода тутишади. Кексаларнинг гапига қараганда, барвақт туриб очилган эшикдан қут-барака кириб келармиш. Озода остонадан ўтганларнинг дуолари вожиб бўлармиш.

Оилани кўпинча бир кичик мамлакатга ўхшатишади. Бу бежиз эмас. Аёл кишининг вазифаси шу кичик мамлакатнинг ичини бошқариш. Бу сўзларни эшитганда, демак, аёл кишининг вазифаси уйни озода тутиш, овқат пишириш, болага қараш эканда, дегувчилар бўлади, албатта. Тўғри, бу уларнинг бирламчи вазифаси. Аммо юқоридаги ривоятдан кўриниб турибдики, аёл — шу кичик мамлакатнинг ташқари билан муносабатининг ҳам рамзи, юзи экан.

Овчининг биринчи аёли ўзи ҳали таниб улгурмаган, эндигина кўриб турган кишиси — қайнотасига сирини олдирди, рўзғорида ҳеч нарса йўқлигидан зорланиб ҳам улгурди. Шу билан остонасининг — турмушининг омонатлигини ошкор этди. Эътибор беринг, иккинчи аёли ҳам айнан шундай шароитда турмуш кечиради. Аммо берилган саволга «Худога шукр, эл қатори насибамизни териб юрибмиз!» деб

жавоб берди. Яна ночорлигини мутлақ ошкор қилмайдиган ҳаракатни қилди — уйидаги бор нонини «Йўлда ерсиз!» деб олиб чиқиб берди. Эвазига дуо олди. Эрининг ови бароридан келганини шу мўйсафид кишининг дуоси туфайли деб қабул қилди, суюнди. Шундай суюнч кайфиятда эрини кутиб олди. Ўзининг ҳам, эрининг ҳам кайфияти кўтарилди. Шундан кўриниб турибдики, келиннинг ял-ял ёниб юришигина эмас, яшнаб, ўзидан нур таратиб юришида гап кўп экан.

Диққат қилган бўлсангиз, уйда ойингизнинг йиртер, ишга бориб келишдан ташқари яна кўп вазифалари бор. Улар ўз болалари ўртасидаги муносабатнинг яхши бўлиши учун астойдил ҳаракат қиладилар. Ҳар бирингизнинг иш-ўқишингиздан бохабарлар. Кўпинча сизнинг ҳар бирингизга тегишли, адангиз ишига тегишли жуда яхши маслаҳатлар берадилар. Баъзида ойингизнинг жуда кўп нарсаларни билишларидан, ҳар соҳада билимдонликларидан ўзингиз ҳам завқланасиз. Қўни-қўшни, қариндош-уруғ билан муроса қилишларини кузатганмисиз? Нақ дипломат бўлиб кетадилар-а! Чунки улар ўз «мамлакатлари» — оилалари ҳақида заррача бўлса ҳам ёмон фикр туғилишини истамайдилар. Бунга йўл қўймайдилар ҳам. Бу сизларга ўрнак бўлсин!

Келин бўлиб тушаётган ерингизда ҳам остонасини муқаддас биладиган шундай аёл — қайнонангиз бор. Сидқидилдан уларга эргашсангиз, сизни соҳибалик йўлидан аста авайлаб олиб ўтадилар, остонангизни асрашга ўргатадилар.

Яхши ният, яхши ҳаракат, меҳр-муҳаббат билангина тўйингизда айтилган «Ёр-ёр»да ваъда қилинган тилло остоналик уйга эришасиз.

Тилак: Илоҳим, остонангиз ҳамиша покиза, ҳамиша мустаҳкам бўлсин! Илоҳим қулфи дилингиз очик

бўлсин! Остонангиз сизни шу хонадон аъзолари-ю меҳмонларига ҳамиша меҳрли, марҳаматли кўрсатсин! Остонангиздан ўтганларнинг яхши ниятлари вожиб бўлиб, сизга «рисоладагидек келин» мақомини олиш ва бахтибекам бўлиш насиб этсин! Буларнинг оқибати ўлароқ, шу кичик мамлакатингизнинг чин маликаси бўлиб юринг!

СИЗНИНГ ТАШРИФНОМАНГИЗ

Ҳозир кўпчилик ёнида ташрифнома (визитка) олиб юришни урф қилган. Сизларда ҳам бордир. Унинг кўп қулайликлари борлиги шубҳасиз.

Аммо ёнингиздаги шу жажжи ташрифномангизни узаттунингизга қадар қаршингизда турган кишида сиз ҳақингизда муайян фикр уйғотадиган бошқа «ташрифнома»лар ҳам бўлади. Аксарият ҳолларда биринчи таассурот тўғри бўлиб чиқади ҳам.

Бу — сизнинг сувратингиз, яъни ташқи кўринишингиз. Суврат ташрифномаси билан дастлаб кишилар қалбига бамайлихотир кириб борасиз. Баъзида қаршингиздаги эндигина танишган кишининг сизни негадир хушламаётганини сезасиз, улар учун номигагина муомала кишисига айланасиз... Баъзида эса сувратингиз, яъни ташқи кўринишингиз, кийинишингиз ёрдамида ҳамсуҳбатингизда ишонч уйғотасиз, шу қалбда узоқ қоласиз. Шунинг учун ҳам кишининг кўзига биринчи ташланадиган нарсалар жуда муҳим ҳисобланади. Шунингдек, сизнинг очик кўнглингиз ва самимиятингиз рамзи бўлган ним табассум ҳам жуда муҳим.

«Кутиб олиш — сувратга, кузатиш — сийратга қараб» деган гап бор. Инсоннинг суврати ҳам, сийрати ҳам гўзал бўлиши керак, деган гапни ҳам кўп эшитгансиз. Аммо уларнинг иккаласини уйғун, ях-

лит гармонияда олиб юриш нақадар қийинлигини сиз ҳозир ҳатто тасаввур ҳам қила олмайсиз!

Балки суҳбатимиз мавзуси сизга жуда эски туюлар. Балки минг марта эшитганингизни қайтараётгандирмиз... Панд бериб қўяётганлар бўлмаганда-ку, суҳбатимиз мавзуси ҳам ўзга бўларди. На илож, такрор-такрор ўтилган дарс эсда кўпроқ қолишини яхши биласиз. Қолаверса, ҳаётнинг ҳар сонияси сабоқ, имтиҳонлардан иборат...

Бу воқеани бировдан эшитганим йўқ. Ўз кўзим билан кун икки кеча бекатда кўрдим. Ва билмадим, нечанчи бор ёшларимизнинг суврати-ю сийрати ҳақидаги, яширмай айтишим керак, оғир ўйлар яна дилимни ўртади. Шу сабабли уни сизлар билан ўртоқлашмоқчиман...

— Кийими яланғочнинг фикри яланғоч, юзи беҳаё, оғзи шармсиз! Ҳозирги қизларимизнинг суврати гўзал кўрингани билан сийрати ана шунақа — мажруҳ!

Буни дегувчи киши ойнага қараб ўтирар, чамаси ички алғов-далғов фикрларига якун ясади шекилли.

Автобустга чиққанимда орқадаги ўриндикда уч қиз атрофларида улардан бошқа ҳеч ким йўқдек, автобусни бошларига кўтаргудек бўлиб, баралла чақчақлашиб келишарди. Олдинги ўриндикларда ўтирган аёллар ва мўйсафид киши баъзан ўтирилиб, баъзан эса ҳайдовчи тепасидаги кўзгудан қизларга норизо қараб қўйишар, қизлар буни пайқашса ҳам парво қилишмасди. Бирининг мини юбкаси ўтирганида яна ҳам юқори кўтарилган, беўхшов керилган оёқлари орасидан яланғоч сонигина эмас, ич кийимлари ҳам бемалол кўриниб турарди. Иккинчисининг икки ёни баланд қийилган кўйлагининг олд этаги тиззалари орасига тушиб оппоқ сони очилиб қолганди. Учинчиси ҳартутул шим кийган экан. Бироқ у ҳам оёқларини бесўнақай чалиштириб, олдинги ўриндикнинг суянчигини ҳайдовчи радиосидан та-

ралаётган мусиқа оҳангига мос тап-тап тепиб ўтирди.

Қизлар сўнгги бекатда ҳам тушишмади. Уларнинг хатти-ҳаракатига ҳайдовчининг тоқати тугади шекли, автобус силжиганда тепасидаги кўзгу орқали уларга мурожаат қилди:

— Қизлар, қаерда тушасизлар?

— Оқтепада! — жавоб берди уларнинг бири чирилиб.

— Ҳозир ўтдик-ку Оқтепадан! Нега туша қолмадинглар? Маҳалла ичини айланиб, охирига бориб қайтгунча қанча вақтингиз бекор кетади!

— Йўлкирангни олгандан кейин нима ишинг бор? Олдингга қараб кетавермайсанми? — Буни дегувчи ёни кесиқли кўйлак кийган қиз эди. У оёғини ликиллатиб, чехрасини тунд қилиб, ойнага қараб айтди бу гапни. Лекин ҳамма бемалол эшитди.

Ҳайдовчининг ижирғангани кўриниб турарди-ю, индамади. Ундан кейин қизларнинг бири томонидан айтилган куракда турмайдиган сўзни ҳам эшитмаганга олди. Қизларнинг отаси тенги бу одам ичидаги зардобини тупугига жамлаб кўчага қараб тупурди...

— Э, болам, тўхтат мошинангни! Тушириб юбор бу юзсизларни! — Бу мўйсафид кишининг сўзлари эди. — Ёшларни кўрганда дилинг яйрагувчи эди, булар бўлса автобуснинг ҳам ҳавосини бузади-я! Падарилаънатилар...

— Ҳозир тушамиз, бобой! Кейин сизга ўхшаган эзмалардан тўрт соат дарс эштамиз...

— Хайф сенларга дарс! — кекса киши титраб кетди.

Автобус Оқтепага яқинлашганда қизлар ўринларидан туриб, худди кийимларини намоиш қилаётган маникенлар каби салмоланиб юриб, олд эшикка яқинлашишди.

— Фақат бизни уришасизми? Мана бу хотинлар ҳам биз билан баробар катайса қилиб юришибди.

Йўл ҳақини двойной олинг улардан ҳам! — деди уларнинг бири ҳайдовчига олдинда ўтирган аёлларни кўрсатиб.

Ерга қараб жим келаётган аёлларнинг бири тилга кирди:

— Сизни келин қилмоқчи эдим... Кеча уйингизга совчиликка бориб, онангиз билан танишдим. Бугун ўғлимдан қаерда ўқишингизни билиб, кўчада, ўқишда қандай экансиз, ўғлим янглишмаяптими, деб ортингиздан кузатиб келаётган эдим...

— Вой, Зебош, шунақа эскишаҳаровский простой хотинларга келин бўласанми? — Узун, аммо икки ёни баланд қирқилган кўйлак кийган қиз, аёл мурожаат этган қизнинг елкасига бир туртиб хахолаб куларди.

Автобус тўхташи билан қизлар сакраб тушиб кетишди.

— Зебош, қайнанашикангга «бай-бай» де! — ҳамон куларди бояги қиз.

— Бир пас жимгин! — шим кийган қиз аёлнинг гапидан тош қотган эди.

— Вой, опаей, сизни худо асради! Ҳозирги қизлар жуда ўзгариб кетган... Шуларнинг бири уйингизга келин бўлиб қолса борми? Зебо эмас, Офат-а, Офат!

Иккинчи аёл секин гапираётган бўлса-да унинг сўзларини ҳам ҳамма эшитиб турарди.

Қизларнинг иккитаси автобусдан тушгач, билим юрти томон кулишиб, жадал юриб кетишди. Фақат ҳалиги, аёл мурожаат қилган қизгина автобусдан тушган ерига михлангандек, дугоналари кетидан юришини ҳам, автобусга чиқиб аёлларга бир нима дейишини ҳам билмай тик қотиб қолган эди. У кўзини ердан узмасди. Аини пайтда дугоналари унинг қолиб кетганини пайқашмади ҳам.

Ана шу жимжитликда мўйсафиднинг ранжиган сўзлари яққол эшитилди:

— Кийими яланғочнинг фикри яланғоч, юзи беҳаё, оғзи шармсиз. Ҳозирги кўп қизларимизнинг суврати гўзалдек кўрингани билан сийрати мана шунақа — мажруҳ!

Орага оғир сукунат чўқди.

Одатда, автобус охирги бекатда узоқ туради. Ниҳоят у силжиди. Автобус бурилаётганида аёл секин орқага қаради. Қиз ҳамон жойида қотиб турарди...

У ҳали жуда ниҳол эди... Унинг жойида қотиб қолгани, ниҳоллиги дилимга умид бериб, беихтиёр унинг олдига қайтиб, қулоғига аста шивирлагим келди. Уни сиз ҳам эшитинг:

Оҳ, қизгинам-а! Мана ҳаётдаги биринчи зарбани ҳам олдингиз... Илоҳим бу охиргиси бўлсин. Бу асосан ўзингизга боғлиқ.

Сиз ҳозир шундай ёшдасизки, ҳамма нарсага тез бериласиз. Ҳозир кийимингиз туфайли жуда оғир гапни эшитдингиз. Эҳтимол, бу кийимни сиз кўр-кўрона дугоналарингизга эргашиб кийгандирсиз. Шунинг учун берилган баҳо ҳам умумий бўлди. Ҳозир шундай ёшдасизки, кўзгу қаршисида узоқ-узоқ туриб қоласиз. Хонада ҳеч ким бўлмаган пайтларда унга умидвор тикилиб, гоҳ ўнгга буриласиз, гоҳ чапга... Қани энди кўзгута жон кирса-ю ўз тили билан сизга баҳо бериб деса: «Нақадар гўзалсан! Нақадар чиройлисан!» Бунинг кўзгудан эшитмасангиз ҳам, кўча-кўйда ортингиздан қараб қолганларини сезасиз. Бу гапни ҳеч ким тили билан айтмаган бўлса ҳам, кўзларидаги чўғни сезиб турасиз. Бу сизга қувват беради, одимингиз шўхроқ, кулгингиз жилғалар оҳангини олади. Кишилар ичида шоиртабиати кўп бўлади. Шулар тилидан бирдамас-бирда бу сифатни очиқ-ошкор эшитганингизда ҳам ҳавойиланиб кетманг.

Яратган чиройда кам қилмаган айрим тенгдошларингизнинг ўринли-ўринсиз ўз ҳуснини кўз-кўз

қилиши, боягидака ҳаёсиз кийиниб, ахлоқини ҳам шунга мослашга ҳаракат қилиши, ўзингиз шоҳиди бўлгандек, атрофдаги кишиларнинг гашини келтиради. Шундай қилсам гўзал ва замонавий кўринаман, деб гул юзингизни ерга қаратадиган иш қилманг. Ҳар бир аёл-қиз ўзича чиройлилигига, лекин ҳар бир аёл-қиз боридан кўра чиройлироқ кўринишга уринишига ўзингиз ҳам кўп ўтмай ишонч ҳосил қиласиз. Қизларни кўпинча гулга қиёс қилишади. Ҳар бир гулнинг эса ўз таровати бўлишини унутманг, қизим.

Лекин сиз ҳамон кўзгу олдидан кетмаяпсиз. Бунинг боиси балки кийган кийимингизнинг ўзингизга ярашган ёки ярашмаганини билмоқчидирсиз? Энди катта қиз бўлиб қолдингиз. Кўзгуга тикилишдан мақсад фақат қадду қомат, қошу кўз, қўлу оёқни кўриш эмаслигини сиз энди яхши биласиз. Кийинишда ҳам ўз жозибангиз, ўз йўлингиз, ўз усулингизни кашф қиладиган даврга келганингизни ҳис қилаяпсиз. Кийинишда ҳам «йўл», «услуб» бўлиши сизни бироз чўчитаяптими?

Оддийроқ қилиб айта қолайлик. Қайси кийимларда ўзингизни эркин ҳис қилаяпсиз? Қайси либосларингизда юрганингизда, юқорида айтганимиздек, орқангиздан сездириб-сездирмай яхши, яъни кексалар меҳр билан, бояги аёлларга ўхшаганлар келин қилиш ҳаваси билан, йигитлар мафтункор, тенгдошларингиз ҳам ўрганиш, ҳам ҳавас билан қараб қолишаётганини сезаяпсиз? Кийимларингизга ҳамма вақт ҳам маъқул қарашаётганини сезаётган бўлсангиз улар буюрсин! Ўйнаб-ўйнаб кияверинг! Демак, сиз ўз «йўл» ва «услуб»ингизни топиб олибсиз ёки тўғри йўлдасиз.

Айрим қизларга ўхшаб, бошламасида билиб-билмай мода кетидан кўр-кўрона қувиб кетиш яхшимас. Мода осмондан тушмайди. Модага эргашил-

майди, негаки мода ҳар даврнинг ички зарурий талабига кўра кашф қилинади. Баъзи пайтлар эски киноларни кўрганда ёки бувингизнинг ёшлиқдаги суратларини кўздан кечираётганда бувингизнинг моданинг олдида бўлганларига ҳавасингиз келгандир? Бу ҳам моданинг осмондан тушмаганига далил. Яна бир нарсага диққат қилинг: модага кўр-кўрона эргашиш анча давлатманд аёлларни ҳам хонавайрон қилиши мумкин, лекин ўша аёлнинг заррача бўлса ҳам ўзлигини намоён этмайди. Ҳа, ҳайрон бўлманг, кийим ҳам кишининг ички дунёсини ошкор қиладиган энг аниқ восита ҳисобланади. Ўзингиз бугун автобусда бунинг шоҳиди бўлдингиз. Дугоналарингизнинг ярим яланғоч кийингани боис, ўзларига эрк беришлари осон бўлди. Масала тақдирингизга бориб тақалгач, сиз мана, қотиб турибсиз. Демак, ичингизда балки, хатога йўл қўйганингиздан пушаймондирсиз. Балки «замонавий» бўлиш асло ярим яланғоч кийиниш эмаслигини айнан бугун тушунгандирсиз. Илоҳим шундай бўлсин.

Сизнинг ёшингиздагилар кўпинча яна бир хатога йўл қўядилар. Улар кийим олаётганларида унинг ўзларига ярашиш-ярашмаслигига эмас, қайси машҳур фирманинг маҳсули эканига қараб олишади. Яна шу фирманинг ёрлиғи буюмнинг энг кўринадиган жойида бўлиши керак! Кийимнинг қулайлиги, унинг қайси ерларга ва қачон кийилиши ҳақида мутлақо ўйламайдилар. Ҳолбуки, сиз кийимда ўзингизни қулай сезаётган бўлсангиз, у сизга ярашиб турган бўлса ва уни ўрнида кийган бўлсангизгина бошқалардан фарқлашиб турасиз. Бу — сиз! Сизнинг жозибангиз, сизнинг услубингиз. Сизни ҳеч ким билан адаштирмайдилар, «ҳамма қаторида» йўқолиб ҳам кетмайсиз.

Ўз кийиниш услубингизни танлаб олгунча, ўз қададу қоматингиз, бўйингиз, танангиз аъзоларининг тузилиши билан ҳисоблашишга тўғри келади. Ҳеч ким

сизнинг гавдангиз тузилишини, айрим аъзоларингизнинг ўзига хослигини ўзингизчалик яхши билмайдиган. Ўзига хослиги деб айтаяпмиз, зинҳор уларни нуқсон деб тушунманг ва хоҳ пинҳон, хоҳ ошкор бундан изтироб чекманг. Кийим харид қилаётганда, кийим тиктираётганда шуларни инобатга олсангиз чевар уларнинг чорасини топади. Ишонинг, шунда сиздан кўҳлик қиз бўлмайди.

Бошқалардан қолмасликка интилишингиз вақтинчалик, албатта. Айниқса кийиниш масаласида ўзингизга талабчан бўлишга тўғри келади. Чунки сиз оилада битта эмассиз. Ота-онангизнинг ҳам сизнинг «ҳаммадан қолмаслик» талабингизни бажо қилишга имкони борми-йўқми, буни ҳам инобатга олишингиз керак. Ҳамма айтганларингизни бажо қилмаётганларининг бошқа сабаблари ҳам йўқ эмасдир. Сувратга берилиб, сийратингиз оқсамаслигини иштатаётган бўлишлиги ҳам мумкин.

Ҳозир сиз шундай ёшдасиз-ки, ота-онангиз сизнинг ясан-тусанга чексиз ружу қилишингиздан, кийинишга ортиқча берилиб кетишингиздан, бу нарса оқибатда бугунгидек ҳолатларга олиб келиб, кейинги ҳаётингизга ўз изини киритиши мумкинлигидан ҳам қўрқишар. Четдагиларга «замонавий» кўриниш учун мода ва ясан-тусанга берилиш ёмон оқибатларга олиб келишини улар яхши билишади. Уларнинг асосий мақсади — қизларининг эслихушли бўлиб етилишини кўриш. Эсли-хушлиликнинг биринчи аломати ўз тоифадошларидан ажралмаслик, имкони етган кийимга қаноатланиш, озода ва покиза юриш, кийимларнинг келишимли ва тақаллуфсизини танлай билишдир.

Қолаверса, сиз ҳозир шундай ёшдасизки, унда модалар ҳақида эмас, кўпроқ онангизнинг гапига кириб, аксарият ўзингизни ораста тутиш, соч ва бадинингизни озода сақлаш ҳақида ўйлашингиз тўғри-

роқ бўлади. Чунки кишининг ўз услубига эришуви сиз ўйлаганчалик тез рўёбга чиқмайди, бир-икки кийим билан киши ўзини намоён эта олмайди. Бунинг учун ҳам йиллар керак, ўқиш, ўрганиш, изланиш керак. Киши аввало ўзига нисбатан талабчан бўлиши керак. Сизнинг ёшингизда биров айтган нуқсон ва камчиликлар кўнглингизга оғир ботади. Яхшиси, бу нуқсон ва камчиликларни ўзингиз кўра билганингиз, ўзингиз, ўз иродангиз билан тузатганингиз маъқул.

Ўзингизга хос жозиба, услубларга келсак, улар баловатнинг иккинчи босқичида албатта келади. Ёшингиз йигирма бешларга яқинлашганда сизни на кўринишда, на кийинишда ҳеч ким билан алмаштириб ҳам, адаштириб ҳам бўлмайди. Сиз — фақат сиз бўлиб қоласиз. Бутун мисол келтирилганга ўхшаш ҳолатлар сиз билан асло рўй бермайди. Сиз бундай воқеаларнинг синглингиз ёки қайинсинглингизда содир бўлишининг ҳам олдини оладиган ажойиб келин бўласиз. Мен бунга ишонаман.

Тилак: Суврат ва сийратингиз ҳамиша гўзал ва уйғун бўлсин! Сиз келин бўлиб тушаётган хонадондагиларнинг сизни келин қилиб танлаётгандаги туйғулари сизга нисбатан меҳр-муҳаббат, ишонч ва сизга суяниш туйғуларига ўсиб, қалбларини бир умрга илтиб турсин!

НАЗОКАТ

Ёшлиқда инсон куй ва қўшиққа жуда берилувчан бўлади. Сиз ҳам шундайсиз, албатта. Баъзида уйда ҳеч ким йўқ вақтида ойингиз буюриб кетган, аммо ўзингизга унчалик ҳам ёқинқирамайдиган уй йиғиштириш, чанг артиш, чинни турган жавонларни тоза-

лаш каби ишларни бажаришни енгиллатиш учун магнитофонни аста хиргойи қилдириб қўясиз-а? Кейин ўзингиз ҳам сезмаганингиз ҳолда қалбингизга тўлқин бўлиб кирган куй оҳангига шундай эшилиб-эшилиб рақс тушасиз-ки, кўрган одам сизга маҳлиё бўлмай иложи йўқ. Аммо сизни ҳеч ким кўрмайди. Бу кичик сирингизни ошкор қилаётганимиз учун узр. Лекин айни мана шундай қалб «эриган» пайтда қалбу жисм ҳаракати уйғунлиги содир бўлади. Бунинг ўзингиз ҳам сезасиз. Назарингизда, ҳаётингизда бир пиллапоя кўтарилгандек бўласиз. Тўғри, шундай ҳис қилишингиз ҳам табиий, чунки бу хаёлий пиллапоя — назокат пиллапоясидир.

Янги келинчақлар каби,

бизга хиром айлаб келинг...

Бу қўшиқни ҳам кўп эшитгансиз. Балки дилингизда байтнинг оҳангига эргашиб, қилаётган ишингизни ҳам унутиб, у ёқдан бу ёққа «Янги келинчақлар каби» юриб ҳам кўргандирсиз?

Янги келинчақнинг чиройли юриши — хиромиди ўзига хос ибодат, ифбат, назокат ва гўзаллик бўлгани учун неча-неча бор уларга маҳлиё боққансиз, албатта. Ҳозир эса уларга тақлид қилаяпсиз.

Янги келинчақларнинг юриши бўлакча эканининг сири нимадалигини билишни истайсизми? Янги келинчақлар ўзларига ҳамма қизиқсиниб қарашини яхши биладилар. Шундан ҳар бир хатти-ҳаракатларини ўзлари синчковлик билан назорат қиладилар. Ҳар бир одим, бурилишларига кўзгу олдида, бунинг имкони бўлмаса — хаёлан неча-неча бор машқ қиладилар. Шунинг оқибатида улар шунчаки юрмайдилар — хиром айлайдилар, яъни чиройли ва нафис юрадилар. Янги келинлар шарақлаб кулмайдилар — чиройли ва майин табассум қиладилар...

Айни келинлик пайтида улар ҳамма нарсалари чиройли бўлишини жуда-жуда истайдилар. Истак ва ҳаракатлари уйғунлашиб, оқибат шоирона ташбеҳларга лойиқ бўладилар. Келинликнинг ўзи назокат, гўзаллик, нафосат тимсолига айланади. Ишончим комил, бу туйғуларни ҳар бирингиз, албатта, бошингиздан кечирасиз. Фақат бу жуда тез ўтиб кетмаслиги керак.

Бу гапларни айнан ҳозир, келинлик оstonасида турганингизда айтаётганимизнинг боиси, айнан ҳозир сизнинг оламга-ю одамга, ҳамма-ҳамма нарсага қизиқишингиз ортган пайт. Айнан ҳозир ҳаёт, турмуш, муносабатлар, муҳаббат ва назокат бобида кўрган, эшитганларингизни илиб олиб, умр дастурингиз бобларига «михлаб» қўясиз.

Қиз боланинг, аёлнинг юриш-туриши, гап-сўзи назокатли, дилбар бўлиши керак, деган кўрсатмани қалбингизда айнан шу вақтда қарор топтирсангиз яхши бўлади.

«Агар аёл эркакликни даъво қилмай, охиригача аёллигини қилса, у кўпроқ иззат-ҳурматга сазовор бўлади. Аёлда аёлга хос фазилатларни чеклаб, эркаклик хислатларини кучайтириш унга зиён етказиш демакдир», деган экан бир донишманд.

Бу фикрни бир мушоҳада қилиб кўринг.

Аёллик... Эркаклик... Бу тоифаларни бир-биридан ажратиб турадиган хислатларни яхши биласиз. Қолаверса, «қиз бола», «аёл» тушунчалари, уларга ҳамроҳ жисмоний ва маънавий фазилатлар ҳақида кўп эшитгансиз, кўп ўйлагансиз. Ҳамма нарса сизга тушунарлидек. Бироқ негадир бунга лўнда таъриф беришга қийналяпсиз-а?

Одатда, имтиҳон вақтида жуда яхши тайёрланган саволингиз тушиб қолганда ҳам шундай бўлади-а? Лўнда таъриф қидириб уринмай ҳам қўя қолинг. Аёллик, бу — аёллик! Ана шу қисқа сўзда аёлларга,

яъни бизга хос бўлган ташқи ва ички дунё акс этмайдими ахир?!

Сифатларга келсак, улар жуда кўп. Эркакларга кўпроқ меҳнатга ғайрати, жамоатчилик фаолияти, ташкилотчилиги, рўзгор сардори, куч-қудратига қараб баҳо берилади. Бу сифат, фазилатлар уларда етакчи ҳисобланади. Аёлларда эса кўпроқ назокат, меҳрибончилик, яхши ҳис-туйғуларга тўлиқлиги устуворлик қилади. Нафсиламбирини айтганда, айнан шу хислатлар аёлга кўп қийинчиликларни енгишига, зиддиятларни бартараф этишига ёрдам беради.

Кўриб турганингиздек қиз, аёлларга нисбат берилганда биринчи бўлиб «назокат», «дилбарлик» сифатлари эсга келади. Айнан шу сўзларда қиз-аёлларга хос бўлган хулқ, ахлоқ, одоб акс этади-да.

Назокат, дилбарлик деганда мулоимлик, нозик хатти-ҳаракат, юмшоқлик тушунилади. Қаттиқ гапириш, қаттиқ кулиш, қўлларни силтаб, ҳаммани ўзига қаратиш назокатдан йироқдир. Аксинча, тили ширин, чеҳраси гулгун, иболи, малоҳатли қиз-аёллар ўз оиласининг бахту саодати, ота-онасининг фахри бўлибгина қолмай, ўз элининг, миллатининг кўрки ҳам.

Демак, қизларда, аёл кишида биринчи навбатда ақлу фаросат, идроку назокат бўлиши керак.

Яна бир нарсага эътибор бериш керак. Назокат ҳамиша меҳр булоғидан сув ичади. Меҳр эса, аёллигини англаган, уҳдасидаги вазифа ва бурчларни шараф деб билганларда тинимсиз жўшиб туради.

Дилида меҳри йўқнинг файзи, назокати ҳам йўқ бўлади. Аёл киши нима учун яшаётганини, оила, турмуш, бола-чақа, эр нима эканини чуқур англаб етмаган бўлса, турмушдан ҳеч қандай лаззат топа олмайди.

Назокатли аёл ҳар қандай шароитда ҳам ўзини тута билади: номус ва иффатини, қадр-қимматини,

шарм-ҳаёсини сақлаб қола олади. Том маънодаги назокатли аёлга (қизга) ёмон эркакларнинг тегажаклик қилишга ҳам ҳадди сирмайди. Бундайлар қаршисида энг чапани эркаклар ҳам вазминлашади. Кўп давраларда назокатли аёлларнинг салобати босиб, зиёфатлар чиройли ўтади.

Бундан чиқадиган хулоса шуки, қиз-аёлларнинг назокати уларнинг феъл-атворида, хулқининг латифлигида, одоб, тарбия ва садоқатида намоён бўларкан. Қизлар маънавий камол топаётганда ўз руҳиятларига масъуллиқ, бурч, уят, меҳрибонлик, фидойилиқ, жигаржонлик, вафо билан бирга назокатни ҳам сингдириб боришлари керак. Шарқона феълимиздаги қондан-қонга, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган орият туйғуси, авлодларнинг, хусусан қиз-аёлларнинг шаънини пок сақлаш, оилани муқаддас билиб, унинг шаънига доғ туширмаслик туйғуси қизлар учун жавоҳирлардан ҳам юксакроқ фазилатдир.

Шундай назокатга эга ҳамда назокатли бўлиш билан боғлиқ юқорида қисман айтиб ўтилган хислат-фазилатларни ўзида мужассам этган қизлар ўз уйларида ҳам, келин бўлиб тушган оилаларида ҳам, жамиятда ҳам нозик гул мисол ардоқланадилар ва эъзоз топадилар.

Тилак: Илоҳо қалбингизнинг нафосату-назокати ҳамиша кўзларингизни нурлантириб турсин! Илоҳо «дилбар келин», «дилбар аёл» ташбеҳи сизга доимо йўлдош бўлсин!

«СИЗ»ГА НИМА ЕТСИН

Эрта-индин бошланадиган янги келинлик даврингизда кўп латифанамо воқеаларни эшитасиз.

Бир келинчак эрталабда ҳаммани чойга чақирмоқчи бўлиб:

— Ойижон, чойгум қайнадилар! — деганмиш...

Яна бир келинчак азонда ҳовлини сув сепиб супурай деб ташқарига чиқмоқчи бўлса, эшиги остонасида куёвнинг ёшлиқдан боқиб катта қилган Олапари ётганини кўриб:

— Вой, пошолинг! Мен ўтиб олай, пошолинг! — дермиш (русча «пошёл» — «нари кет!» дегани).

— Эшик тақиллаяптилар! — деганмиш яна бир келингина...

Сиз нима ўйласангиз, ўйлайверинг-у, бу гапларда менимча асос бор: шарқ одобномасига кўра, янги келин тушган ерининг катта-ю кичигини, албатта, «сиз»лайди!

Бунинг ҳеч эриш жойи йўқ. «Уф-ф!» дейишга шошилманг, кўнглингизга бир боқинг: чиройли муомаладан дилингиз равшан тортмаяптими? Яхши гап эшитган кишининг дили равшангина эмас, иши ҳам унумли бўлади.

Ҳа, ахир буларнинг ҳаммаси ҳазил-ку, дерсиз. Сиз ҳақсиз. Лекин ҳар қандай ҳазилнинг асосида мошдек ҳақиқат бўлиши ҳам рост. Келинларнинг янги оиладагиларни ўзига ийдириб олиши дастлаб ана шу самимий «сиз»лардан, яъни яхши муомаладан бошланади. Келин бахти тилида деб бежиз айтишмаган-да. Аслида ҳам, «сиз»га нима етсин!

Айниқса, энг яқин кишимиз ҳақида сўзлаётган ёки шу яқинимизнинг ўзи билан муомала қилаётганимиздаги «сиз»лаб гапиришимизда бўлакча маъно бор. Шу кишимизга нисбатан меҳримиз, муҳаббатимиз яширинган бу маънога...

Орқадан бировнинг ғийбатини қилиш яхши эмас. Бунинг катта гуноҳ эканлигини яхши биламан. Лекин юрагимни зирқиратган бу воқеани сизларга айтиб беришни лозим топдим. Кўринишидан бинойи бу келинларнинг сўзларини ҳам, сўзлаганларидаги важоҳатларини бир кўрсангиз эди. Қулоғимдан нари кетмаётган, айниқса, икки жумдани ҳозир сизларга айтиб беришга жазм қилдим. Бу ғийбат эмас, бошқалар, айниқса шу келинчакларнинг тенгдошлари сифатида сиз ҳам бир тегишли хулоса чиқарармикинсизлар, деган умид мени сизлар билан шу ҳақда сўзлашишга ундади.

Автобусда кетаётган ёш келинчакларнинг бири иккинчисига мақтанди:

— Кеча сериални кўраман деб, қозондаги овқатим эсимдан чиқиб кетибди. Ўлгур тагига олиб, «кўмир кони»га айланибди! Ҳидини ҳам билмай, кинога маҳлиё бўлиб қотиб қолибман! Эрим бир нима демади-ю, тумшайиб ётиб олди. Қайнонам ишдан келиб, қозоннинг аҳволини кўрди-ю, ҳеч нарса емади. Эй, оч қолсангиз менга нима, дедим-у иккита тухумни ёғга солиб еб олдим...

— Вой, Наси, жа боплабсан! Кеча мен ҳам эримни наказать қилдим! Сотруднигининг туғилган куни экан. Кайфи анча чоғ келди. Ечиниб, ўрнига ётай деганида «Иди! Мамам қилган каравотга маст ҳолда ётма!» — дедим! Не ҳасратда квартира олиб, қайнонамдан бўлак бўлиб чиқиб кетдик-ку, бирон ёққа олиб бормаиди ҳам! Менсиз туғилган кунда бало борми?! Гапирган гапимга кайфи тарқаб кетди шекилли, хўмрайиб залга кўрпача солиб ётди. Эрталаб нонуштага ҳам қарамай, ишга кетиб қолибди...

Автобусдаги бу суҳбатни эшитган кўп кишилар келинларга ғалати қараш қилишди. Мен ҳам хаёл оғушига ғарқ бўлдим... Кўнгилни бундай чил-чил

қилишларнинг қайтими қандай бўларкин-а ҳали, деб ўйладим. Ботган кун-ку қайтиб чиқар-а... Аммо ўша келинларнинг бахт қуёши қайтиб чарақлар-микин? Келинг, биргаликда бир мушоҳада қилиб кўрайлик.

Биринчи сўз бошлаган келиннинг бахтига қайнотаси хизмат сафарида экан. Кеча ўзи ва онаси оч ётиб қолганидан ори келган куёв бола бугун тўртта кабобни нон орасига солиб келиб, онаси билан бирга ўтирса-ю, келингинага «Келинг!» демаса, унинг аҳволу руҳияти нима кечаркин? «Ундай қилишга ҳаққи йўқ!», деб эътироз билдирар балки, ҳаққини яхши биладиган келинлар. Сиз ҳам балки унинг гапига қўшиларсиз. Мен эса...

«Нега ҳаққи бўлмас экан? — мен хаёлан уларга эътироз билдираман. — Кеча тухумни ёлғиз ўзингиз ейишга «ҳаққингиз» бўлди-ку ахир! Бошқа вақтлар эрингизнинг нон орасида кабоб келтирганида уйингизда нақ байрам бўлиб кетарди-а, қизим, эсингиздами? Қайнонанинг имоси билан дарров дастурхон тузардингиз, иссиққина кўк чой дамлаб, ҳаммани чақирардингиз, «Олинг-олинг!» қилишиб, яйраб-чақнаб ўтирардинглар...

Бугун бундай бўлмаса керак...

Негаки кеча «сиз» тилингиз аллақачон дилингизга «сен» бўлиб кўчиб улгурганини, уйингиздагиларни писанд қилмай қўйганингизни яққол намойиш қилдингиз. Кеча ёлғиз ўзингизнинг қорнингиз қайғусини қилган бўлсангиз, бугун қилган ишингиздан уялиш, ўқиниш ўрнига автобусни бошингизга кўтариб мақтанаяпсиз! Энг яқинингиз — эрингизни, қайнонанингизни орқадан бўлса ҳам «сен» лаяпсиз... Дилингизда шу яқинларингизга ҳурмат йўқ, меҳр йўқ, муҳаббат йўқлигини очиқ-ойдин ошкор қилаяпсиз. «Ўлсинки, меҳр-муҳаббат иккита тухум ва «сиз» да бўлсал!» деманг, қизим! Ёшлар кўпинча тил ва хат-

ти-ҳаракатлар дил кўзгуси эканини унутиб қўйишади. Сиз ҳам аллақачон унутибсиз...

Чамаси қозондагининг «кўмир кони»га айланиши биринчи марта эмас экан шекиллики, қайнонанизнинг энсалари қотиб, хоналарига кириб кетибдилар. Агар биринчи марта бўлганида, ишончим комил, ҳар қандай она, шу жумладан сизнинг қайнонаниз ҳам кечирандилар. Хато қилганингиздан уялиб, қизариб турганингизда ёнингизга тушиб, тезда бошқа овқатнинг тадоригини кўрандилар, бўлган воқеани қайнотангизга, эрингизга сездирмасликка ҳаракат қилардилар. Бу икковингиз орангизда кичкина сир бўлиб қоларди. Қайнона-келин ўртасидаги бундай «сир»лар, агар билсангиз, уларни бирибирига яқин, бир-бирига ишонадиган, суянадиган қилади.

Кеча «сиз» дилингиз аллақачон «сен»га бориб қолгани учун ҳам андиша қилмадингиз. Ўзингизга алоҳида тухум пишириш ўрнига секин қайнонаниз олдига бориб, уялибгина «Вой, ойижон, шундай бўлиб қолибди. Яхшики, адажон йўқларида бўлди. Бўлмаса бошимни қандай кўтариб юрандим-а?» дегангиз олам гулистон эди. Шутинани дейиш билан, қайнонанизни ўзингизга яқин олаётганингизни, у кишидан паноҳ излаётганингизни, бу уйнинг кишилари, айниқса уйдаги эркакларнинг ҳурматини жойига қўяётганингизни кўрсатардингиз. Сиздаги бу андишани кўрган онангиз уйдаги эркаклар олдида сизга «қалқон» бўлардилар.

Бундай қилиш хаёлингизга ҳам келмади. Сизнинг қалқонингиз «Эй, оч қолсангиз, қолаверинг, менга нима?!» бўлди. Мен сизга айтсам, бу қалқон эмас, бу сизни бу уйга омонат қилиб қўядиган сабаб — жарлардан бири. Сиз билан уйингиздагилар масофасини тобора узоқлаштираётган жарлик! Лекин бу жар аввал сизнинг дилингизда пайдо бўлганини, кеча

ва бугунги ошкор «сен» билан ифода этилаётганини тушунмаяпсиз, келингина қизим, тушунмаяпсиз!

Дугонангизнинг ҳам эришган «мартабаси» шу. Иш-қилиб эри кечқурун уйига қайтармикин? «Мама»-сининг қизига яхши ниятлар билан қилган каравотидан дугонангиз «Иди!» деб бездириб қўйди. Иш-қилиб эри онасининг бағрига қайтиб кетмасмикин? Онасиникига қайтишга номус қилиб, ишдан қайтаётганида ўзига алоҳида каравот олиб келса-чи? Ундан ҳам баттари, «Иди!»ни қайтиб эшитмаслик учун аллапайтгача кўча кезса, улфатчилик домига шўнғиса-чи? «Сен»нинг касрини кўраяпсизми, қизим?..

Йўқ, автобусда мен у келинлар билан мунозарага киришганим йўқ, албатта. Демокчи бўлганларимни ҳам мана сизларга айтиб бераяпман. Чунки бундай мисоллар турмушда кўп учрайди. Ачинарлиси шундаки, баъзан оилада йилт этаётган бундай мисоллар, айниқса, ёшларимиз фикрининг саёзлашаётгани, нутқининг тобора нўноқлашиб бораётгани, маданияти ҳаминқадарлигини ошкор қиляпти. Эссиз-эссиз деймиз...

Сизларнинг ичингиздан шундайлар чиқмаса хурсанд бўлардим.

Тилак: *Илоҳим меҳрли, муҳаббатли дилингизнинг кўзгуси бўлган «сиз» тилингиз «сен»га бормасин. Чиройли бахтингизнинг яратгувчиси ҳам, қалқони ҳам бўлган тилингизнинг ўттиз икки посбони ҳамиша сергак бўлиб, қалбингизга доғ туширмасин!*

ҲАВАСДАН ҲАСАДГАЧА...

Бугунги суҳбатимиз сизга ғалатиноқ туйилмасин. Янги ҳаёт оstonасида турибсиз. Тўйдан кейин ҳаётингиз ҳақиқатда ҳам тубдан ўзгаради. Янги кишилар, янги туйғулар, янги муносабатлар, янги

тушунчалар... Кўп нарсага бошқача қарай бошлайсиз. Ҳатто ўзингиз бундан буён кўп дуч келадиган ҳавас билан ҳасадга ҳам...

Аслида, ҳавас ва ҳасад ҳам худди оқ ва қора, яхши ва ёмон, эзгулик ва ёвузлик каби бир-бирига қарама-қарши тушунчалар. Аммо улар ораси...

Элда «Ҳавасдан ҳасадгача — бир қадам!» деган гап бор. «Ҳавас билан ҳасад оралиғи — қош билан кўз ўртаси!» ҳам дейишади. Қош билан кўзнинг ўртасида эса ҳеч масофа йўқ. Бошига тушганлар: «Бу гаплар бекормас!» дейишади.

Умрингизда бирон марта бўлса ҳам, бировга ҳавас қилмаган бўлишингиз мумкин эмас. Бундай бўлмайди. **Ҳавас инсонни илгариларига, камолга етишга, руҳан кўтарилишга ундовчи қувватлардан бири.** Том маънодаги ҳавас ҳамиша ўз-ўзидан ва четдан рағбат олиб келган.

Ҳасад эса жуда ёмон туйғу. Кишини гуноҳ ишларга ундайдиган, қалбни занг бостирадиган, эркин нафасни бўғадиган қабих туйғу. Ошкор бўлса, инсонни ерга урадиган ҳам у. Хуллас, ёмон туйғу.

Эсланг: «Қара, анави қиз қандай яхши экан, сен ҳам унга ўхшаган одобли, озода бўлгин! Шунда ҳамма сени ҳам яхши кўрадиган бўлади»ни биринчи бор эшитганингизда сизда ўша қизга нисбатан ҳавас уйғонган эди-а?

Инсон ростмана шакллангунигача, ўзлигини муқим қилгунигача унинг диққатини яхшига қаратиб, дилида ҳавас уйғотишга ҳаракат қилинади. Бунинг мевасидан ҳаммамиз ҳам баҳраманда бўлганмиз. Бува-бувиларимиз, дада-ойиларимиз панду насиҳатларининг заминиде яхшига эргашгин, деган гап бор. Чунки бу маънавий тарбиянинг энг ишончли йўли, Одам Ато ва Момо Ҳаво яралганидан бери намуна қилиш — ўзини энг оқлаб келаётган тадбиқ.

Шундай эмасми?

Яна эсланг: синфдошингиз янги чиройли кўйлагини биринчи марта кийиб келганда миянгизда пайдо бўлган фикр: «Мен ундан аълочиноқ бўлсам ҳам, нега менга шундай кўйлак олиб беришмайди?» бўлди-а? Кейинчи? Кейин сиз киши билмас дугонангиз кўйлагининг этагига дор ҳам туширдигиз, гўё унинг ўзи ёмон ерга ўтириб олгандек... Бу энди сиздаги ҳасаднинг қабих кучи... Ақлингиз етмаган-да... Нимага ақлим етмади дейсизми?

Кишилардаги яхши фазилатларни намуна қилиб кўрсатиш — уларнинг «сиздан ортиқ» қилиб яратилганининг белгиси эмас асло. Ҳар бир инсон ўзича қайтарилмас бўлиб яратилади. Дунёда неча миллиард одам бўлса, ҳар бири алоҳида, бетакрор «ўз» дир. Аммо бунинг фарқига бориш учун кишида етарли ақл, мулоҳаза бўлиши керак.

Ақли бор одам «Фалончига қара!» дейишганда унга кўр-кўрона эргашишдан олдин, унинг барча яхши-ёмон томонини тарозунинг икки палласига солиб кўради. Агар намуна қилинаётган кишининг ижобий томонлари кўпроқ бўлса, дарров қувониб кетмасдан, аввало ўзидаги ўзига хос «ўз»ни, яхши, бошқаларда йўқ фазилатларини кучлантиришга киришади.

Ҳар бир инсон том маънода ноёблигини унутманг! Сизнинг ўзлигингизни топишда ёрдам берадиган, қалбингизда ҳасад деган балонинг ин қуришига йўл қўймайдиган куч айнан шу — ноёблигингизни англашингиздadir. Гар ақлингиз бўлса, буни тез тушуниб етасиз, албатта.

Онглиликка, ақллиликка бекор урғу қилаётганимиз йўқ.

Ўйланг: кимга ҳавас қиладилар, кимларга ҳасад қиладилар?

Аслида ҳавас ҳам, ҳасад ҳам тенгсизликдан келиб чиқаётганини илғаяпсизми? Негаки, бирон ки-

шида ўзингиздан устунроқ томонни кўрсангиз, унга ҳавас қиласиз. Шундай эмасми? Ўзингиздаги ўзликни унутмай, маълум даражада шу устунликларни ўзингизда ҳам ниш олдирсангиз, бундан янада боийётганингизни сезсангиз — бу ҳавас. Онгингиз сизни бир поғона юқорига кўтаради демак.

Борди-ю ўша тенгсизлик сизнинг одамийлигингиз синовига айланса, яъни шу бировда кўраётган устунликларни тақдирнинг адолатсизлиги деб билаётган, ичингизда «Нега худо унга бериб, менга шу нарсани раво кўрмади?!» деяётган бўлсангиз-у, бу муттасил вужудингизни кемираётган бўлса-чи? Бу тенгсизлик туйғуси дилингизда аста-аста йиғилиб, аввал ўша одамнинг ҳар муваффақияти ғашингизни келтириб, бора-бора бир кун ўша одамга нафрат бўлиб портласа-чи? Бу, энди — ҳасад! «Ҳавас билан ҳасаднинг ораси — қош билан кўзнинг ўртаси!» дейишганини, худо сизни ҳам ноёб қилиб яратганини унутдингиз-да! Ақл кетиб, сиз ҳаттоки ўзингизда ҳам бошқалар ҳавас қилса арзигулик томонларингиз кўплигини, яъни ўзлигингизни унутиб қўйдингиз.

Ақлингиз бўлганида, ичингизда ҳасаднинг оловланишига йўл қўймас эдингиз. Аввал бошидан ҳаёлингизни бир жойга тўплаб, «Шу одамнинг қайси томонларига ҳавасим келаяпти ўзи?» деб ўйлаган бўлардингиз. Ақлингиз бўлганида ҳаваснинг ҳасадга айланишига йўл қўймаган бўлардингиз. Чунки одам жуда ловиллаб турганида ақл уни анча совилади!

Ақл шундай кучки, совуққонлик билан «Ўша аёлнинг нимасига ҳавасим келди ўзи?» саволи билан ёнма-ён «Шу ҳавасим келган нарсалар менга жудаям керакми ўзи?» саволни ҳам қўярди. Совуқ ақл билан ўйланг ахир: ёшингиз бир жойга бориб қолган бўлса, яна «лўмбиллагангина» бўлсангизу нозик-ниҳол келинингизнинг башанг кийинишига ҳавасингиз

келишидан ортиқ, юрагингиз ўртаниб турса — бу келишмаган қилиқ-ку! Ҳа, совуқ ақл сизга ҳасад остонасидан ўтишингизга йўл бермайди.

Борди-ю совуқ ақл кимнингдир нимасигадир ўринли ҳавасингиз келаётганини тасдиқласа-чи? Унда ўша ақлнинг ўзи чора ҳам топиб беради.

Дейлик, ҳамкасбингизнинг ишга жон-жон деб келиши, куни билан бир дунё иш қилса ҳам, чарчамай яшнаб юриши, ҳамма билан кулиб муомала қилишига ҳавасингиз келади. «У — ўз жойида!», дейсиз ўйингиз якунида.

Совуқ ақл сизга ўзингиз ҳақингизда бунинг тескарисини айтади. Ишга бўйнингиздан арқон солиб судрагандек зўрға келасиз, дамо-дам соатга қарайсиз, кунингиз мазмуни эмас, куннинг ўтгани — бирдан-бир қувончингиз. Ҳар куни шу. «Жойингда эмассан-да!» дейди совуқ ақл сизга.

Лекин шу ишхонанинг ўзида, ҳув нариги хонада сиз онда-сонда учрашадиган аёлнинг иш юритиши ғашингизни келтиради. «Мана бундай қилса-ку — олам гулистон!» хаёлан ақл ўргатасиз унга. Сиз шу ишларни тез ва соз бажарган бўлардингиз. «Сизнинг жойингиз — шу!», яна хулоса қилади ақл.

Балки иш жойингизни ўзгартирганингиз, ҳалиги ҳавасингиз келган ҳамкасбингиз каби, фақат «ўз жойингиз»да ёниб ишлаганингиз маъқулдир? Бунга эришсангиз, бу ҳам ақлнинг сизга ёрдами — ҳаваснинг ҳасадга айланишига йўл қўймай, сизга йўл кўрсатгани. Ҳа, ҳавас... ҳасад...

Иккиси ҳам, у ёки бу даражадаги тенгсизликдан пайдо бўлади дедик. Сиздан устунроққа ҳавас қиласиз, агар мулоҳаза қилмасангиз, у ҳасадга айланиб кетиши ҳеч гап эмас экан. Мулоҳаза кишига ҳамиша керак.

Дейлик, мана сиз талабасиз. Тасаввур қилинг: сиз ҳам, дугонангиз ҳам яқиндагина турмуш қургансизлар. Неча ойдирки дугонангиз танаффусларда гуруҳ

қизларининг ҳавасини келтириб, ўз бахти ҳақида бетиним гапиради. Ҳали эрининг кеча қилган савдосининг ярмини унга сарф қилиб, зўр «готовий» кўйлак олиб бергани ҳақида... Ҳали шу замонда эл оғзида бўлган фалончининг концертига олиб боргани ҳақида... Ҳали бўйнига солиб қўйган тилло занжир ҳақида... Пардоз анжомлари, уша-элик ҳақида ку гапирмаса ҳам майлига: ётоғидаги трюмоси олдида уларни қўйишга жой қолмаганмиш... Шунақа мақтанчоқ дугоналарингиз йўқ эмас-а атрофингизда?

Сиз эса индамайсиз. Сизнинг ҳаётингиз бошқачароқ. Сизнинг эрингиз олий мактабни битириб эндигина ишга тушган. Сизга ҳам, унга ҳам «ақл ўргатувчилар», яъни қайнона-қайнотангиз, қайин-бўйнингиз бутунлай бошқача тоифадаги одамлар. Улар дугонангиз оламидаги, ўша хонадон муҳитидаги «орзу-ҳавас»ларни тушунмайдилар ҳам. Уларнинг орзу-ҳаваси бўлакчароқ. Сизга ҳам аслида айнан шундай муҳит ёқарди, аслида худди шундай хонадонни орзу қилган эдингиз. Қайнонангиз, қайнотангиз суратлари-ю сийратлари ҳам кўзингизга салобатли кўринарди авваллари. Улар паноҳида ўзингизни хотиржамроқ ҳис қилардингиз. Лекин...

Лекин дугонангизнинг оғзини кўпиртириб гапирган гапларига сиз ҳам қулоқ соласиз. Сиз ҳам айрим «ишонувчан» дугоналарингиз каби бу гапларнинг ҳаммасига ишона бошлайсиз. Аста-аста дугонангизнинг турмуш ўртоғи кунда олиб келадиган совғалар сизга ҳам «ҳақиқий бахт» мезони бўлиб туюла бошлайди...

Сизга айнан шулар етишмаётгандек кўринади. Кўнглингиз чўккан кунлар ҳам кўп бўлди-а? Ҳавасми, ҳасадми ичингизни роса кемирди-а?

Оҳ, у дақиқаларнинг оғирлиги!

Бу ҳасад деганлари шунақанги қора нарса эканки, ичингизда шамдек нурни ҳам қолдиргиси келмас-я!

Ҳартугул ўз бахтсизлигингизга ўзингиз аза очиб улгурмасингиздан дугонангизнинг ниқоби очилди. Унинг ўзи ҳаёлида ясаган ёлғон бахт кошонаси қулади, кунпаякун бўлди!

Қаранг-а, «эрим бўйнимга солди» деб мақтанилган тилло занжири қайинсингилдан «прокатта» олиниб, қайнонанинг «Ўзимники деб, дугоналарингиз кўзини бир ўйнатинг!» деб зўрлаб тақиб қўйилган, савдонинг ярми сарф қилиниб олиб келинган кўйлақлар дўкондаги анча камоматни ошкор қилган... Хуллас...

Хуллас «топоғон» эрларнинг муомаласи ҳам бўлакча, оналари-ку нақ «губернатор» бўлишади!» деб эшитган гапларингиз маъзини энди тушуна бошладингиз-а? Бундай шароитга чидаганлар чидайди, чидамаганлар...

Дугонангиз ҳозир сизники билан тенг боласи билан бирга отасининг уйида... Ниҳоят... қайнона-қайнотангиз салобати кўз ўнгингизда яна ҳам юксалди. Ва ниҳоят эрингиз ҳам аввалгидек кўзингизга бошқача, «ношуд» эмас, «бирам яхши!» кўрина бошлади-а? Бир-бирингизни қайтиб топганингиз, меҳр ришталари энди жуда мустақкам боғланганини ҳис қилганингиз рост бўлсин!

Сиздаги бу ўзгаришларни ёлғиз ўзингиз қилганингиз йўқ. Айнан янги уйингиздагилар ёрдами билан «Нега худо бировларга ҳамма-ҳамма нарсани раво кўради-ю, бошқаларга эса ҳеч нарса бермайди?!» деган туби йўқ савол дилингиздан анча нари кетди. Ниҳоят, ҳасад кўпинча ақлсизлар дилига ин қуриб, унинг ичидан туриб бахтингизни кемиришига тушуниб етдингиз. Ниҳоят, ҳасад ҳавасингиз келаётганлар ҳаётининг фақат ташқи суратини ялтироқ кўрсатишини, бу ялтироқлик аксарият ёлғонлигини тушуниб етдингиз.

Энди бировга ҳавас қилишдан олдин ўз-ўзингизга кўплаб саволлар берасиз-а? «Топоғон»ларнинг ҳам-

маси ҳам меҳрибонми? Дугонангиз эрининг бир че-лак сувни кўтариб юборишганини эслай олмади-ку! Шунда турмуш ўртоғингизнинг сизни «сиз»лаши эсингизга тушди-а? Умуман, у бошқаларникига ўхшамаслигини, унинг ишонса, таянса бўладиган томонлари кўплигидан дилингиз яйраб кетди-а?

«Бахт фақат пуддами?» ўйлаяпсиз энди. Тобора мулоҳазақорроқ ҳам бўлиб бораяпсиз. Ниҳоят чиқарган хулосангиз жуда оддий бўлди: бошқалар нимагадир эга бўлса-ю, шу нарса сизда бўлмаса, «шунга ҳам қулоғимни қирқиш шартми?» деб ўйлаяпсиз. Қаранг-а, илгаригидек ичингизни «ит татала-маяпти» ҳам.

Ниҳоят атрофда сизнинг ўзингизга ҳам ҳаваси келаётганлар борлигини сеза бошладингиз. Аммо бундан нигоҳингиз ҳамон тиниқ, қалбингизни ҳам ғурур лойқалатмаяпти. Ўзингизни мутлақо «бошқача» ҳис қилмаяпсиз. Ноўрин ғурур асло сизни ёлғизлатиб, атрофингиздагиларга бегона қилиб қўймапти. Биласизми, нега шундай? Сизда ақл, мулоҳазақорлик аллақачон ниш уриб улгуриб бўлган-да! Мақтаниш, «бурун кўтариш» сизга ярашмаслигини тушунганингиз сари, сизга ҳавас қилаётганларга яқинроқ бўлишга, оддийроқ муомала қилишга ҳаракат қилаяпсиз.

Сиздаги ақл, мулоҳазақорлик доим бошқаларнинг камчилигини атай уларнинг юзига солиш, уларни камситиш билан тенглигини сизга эслатиб туради. Дугонангиз мақтанганида қийналганларингиз сизга яхши сабоқ бўлди-а! Сиз дугонангиз каби иш тутмайсиз. Аксинча, сизга ҳавас қилаётганлар диққатини Аллоҳ ҳар бир одамни қайтарилмас ўзлик билан яратганини англашга, уларнинг ўзида ҳам ҳар ким ҳавас қилса арзийдиган фазилатлар бисёрлигига қаратасиз.

Ҳа, самимият, одабийлик, меҳр, оқибат ва ҳавас кишини юксакларга кўтарадиган туйғу эканига ин-

сон чин дилдан ишонганидан кейингина, ҳасад кишининг ичидаги бор эзгулик ва шодликни кемирувчи туйғу эканига ишонч ҳосил қилади.

Ҳа, ҳавас... ҳасад... Улар ораси бир қадам...

Озгина ақлли, озгина ишонувчан, озгина мулоҳазакор бўлсангиз, ичингиздаги чироқни ўчирувчи қора кучни енгишга ўзингизда қувват топасиз.

Тулак: Илоҳим яхши кишилар, яхши фазилатлар, эзгу ишларга ҳавасингиз бахтингизни барқарор қилсин! Илоҳим яхшиларга ҳавас дилингизни равшан қилиб, йўлингизни нурли қилсин! Ҳавас қилса арзигулик яхшилар ҳамиша ҳамроҳингиз бўлсин!

МЕНИКИ... СЕНИКИ...

Меҳмонлар тарқалишгач, қайнона бўлмиш келинларига деди:

— Набираларнинг уйқуси келибди. Эркакларнинг ёрдам қиладиган иши қолмаган бўлса, эр-эрингизни ва болаларингизни ётқизиб чиқинглар. Мен ун-гача дадангизга бир пиёла чой дамлаб бераман. Кейин тезда ишлатилган чинниларни ювиб, жой-жойига қўямиз. Бўла қолинглар...

— Ойижон, анча кеч бўлиб қолди, сиз ҳам бамай-лихотир кириб ётаверинг, овсиним билан ишни айтганингиздан зиёда қилиб бажарамиз, — деди катта келин.

Унга қайнонадан олдин кичик келин жавоб берди:

— Ойим бизларни контрол қилиб туришни яхши кўрадилар. Иш битмагунча ётмайдилар ҳам, ётқизмайдилар ҳам! — Унинг овозида истехзо аниқ сезилиб турарди. Норозилигини яширишга ҳам уринмас, қовоғи тунд эди.

«Осмон жин юзидек қорайди ўнгиб», хаёлидан ўтди қайнонанинг.

Яшириб нима қилади, агар «менинг ҳам ёрдамим тегсин», деб қарашиш баҳонасида ҳақиқатда ҳам келинлар олдида гувраниб турмаса, кичик келин шу кириб кетганича қайтиб чиқмайди. Катта келиннинг бир ўзига шунча иш оғирлик қилади. Эрталаб ишга боради бояқиш... Қайнонасининг феълига тез тушуниб қолгани учун, мана, тушганига неча йил бўлган бўлса, ҳар меҳмондан кейин бироз уйқудан қолса ҳамки, ҳамма ишини қилиб, хотиржам уйига кириб кетади.

Ҳали чоли бир пиёла чойини ичиб тугатмай, кичик келин биринчи бўлиб чиқди.

— Тойчоғингизни адасининг ўзлари ухлатар эмишлар: «Сиз ойимгиларга қарашиб юборинг!» дедилар. Бу уйда ҳамма иш қилдиришни яхши кўради! Меҳмонлар йигирма кишига яқин бўлишди. Шунча харажатнинг бири, идиш ювадиган ходим олиб келинг, десам, ўғлингизга ёқмади. Бозор тўла шундай аёллар, бир пастда ювиб ташларди ўшалар...

Қайнонанинг чап қоши бироз кўтарилди. Энди жавоб берай деб турган эди, ичкаридан катта келин чиқиб деди:

— Вой, овсинжон, катта тўй қилибмизмики, махсус идиш ювувчиларни айтиб келсак. Тағинам қайинсинглимиз билан кичик опоқимиз ҳамма ёқни йиғиштиришиб, ҳатто пилесос қилиб, дастурхон-сочикларни кир машинага тахлаб солиб ишлатиб кетишди-ку. Барака топишсин. Тунда машина ювиб, чайиб, сиқиб, ёйишга тайёр қилиб қўяди. Эрталаб дорга осиб қўйсак, бўлди! Бу ёғи ўзимиздан қочиб қутулмайди, келақолинг... Кейин... Ўша идиш ювадиганлар ҳам бизга ўхшаган аёллар. Билмадим, улар ишласа-ю биз ҳай-ҳай кийим кийиб саллоланиб юрсак... Биласизми, ўтган гал негадир улардан андиша қилдим...

— Нега уяласиз? Идиш ювиш — уларнинг иши! Қилган ишининг ҳақини олади, бекорга ишламайди-ку!

— Билмадим, овсинжон, уларнинг ҳам бола-чақаси, уйи, эри бор...

— Ҳа, бизга кўз тегади деб қўрқасизми?

— Нега қўрқаман?! Ўзимизнинг идрокимиз, вақтимиз, имконимиз етиб, қилишимиз мумкин бўлган ишга мардикор солсак, яна улар аёллар бўлса, одам андиша қилади-да! Бунинг болалар тарбиясига ҳам таъсири яхши бўлмаса керак. Қолаверса, ўша аёллар уйига боргунча ўкинмайдими?

— Қизиқсиз-а?! Бировнинг ўкиниш, ўкинмаслиги билан нима ишингиз бор?! Бўлмаса улар ҳам сизга ўхшаб ўқишсин, олий маълумотли бўлишсин эди! Нима, биров уларнинг қўлидан ушлаб турибмиди, ўқийман деганида? Сиз билан менга ўхшаб ўқисин!

— Бундай дейишингиз нотўғри, овсинжон! Ҳамманинг шароити ҳар хил. Мен шароитимиз шуни кўтараркан деб уларнинг кўнглини чўктириб, кўз ўнгида ял-ял юришимиз чиройли эмас, деб айтаяпман. Қолаверса, шу арзимас ишларни ўзимиз қилсак, ҳарна оила бюджети озгина тежалади, уни бошқа бирон зарур жойга ишлатамиз. Эрта-индин болаларнинг мактаби очилади...

«Худоё покиза кўнглингдан топ!» — қайнона ичида катта келинни алқади.

— Вой-бў! Қачондан бери болаларингизга тежалган пулни харж қиладиган бўлиб қолдингиз?!

Кичкина келин овсинига гап уқтиролмаслигини англаб, иссиқ сувни буради-ю тахланиб турган та-линка ва косалар ичидан ўзиникини ажратиб олиб, сув тагига қўйиб тез-тез юва бошлади.

— Озгина идиш ювиш учун мўлжалланган кукун қўшинг, болам, ёрли идишлар тоза бўлади, — деди қайнона.

– Ҳеч нарсa қилмайди! Барибир кейинги меҳмондорчиликкача сервантда туради. Сизни биламан-ку, кейинги гал ишлатишдан олдин, албатта, тозалаб ювдирасиз...

«Ҳа-а-а, айрим феълимни яхши ўрганибсиз!» — хаёлидан ўтди қайнонанинг. У олдига ўзининг кенг фартугини боғлади-да келин юва бошлаган идишларни тоза сочиқ билан артиб, столнинг бир чеккасини очиб, ўша ерга тахлай бошлади.

— Қўяберинг, ойи, ўзимникини ювиб, тозалаб, кириб кетаман, эрталаб ўқишга боришим керак...

Қайнонанинг чап қоши бир кўтарилиб тушди.

Ёшлигида бувисидан эшитгани бор эди. Қадимда мис билан олтинни ажратишда сир тоши деган нарсадан фойдаланилар экан. Сир тоши мисга теккизилса, миснинг ранги кўкимтир тусга кираркан. Сир тоши олтинга теккизилса олтиннинг ранги ўзгармас экан. Қанийди, одамзоднинг ичини ҳам билиб берадиган шундай сир тоши бўлса-ю соф олтин билан мисни фарқлаб берганидек, одамнинг ҳам яхши-ёмонлигини, сахий ё бахиллигини, оқибатли ёки қизғанчиқлигини аниқлаб берса, хаёлидан кечди қайнонанинг. Яна ичида ўзига ўзи таъкидлади: «Эр ўзин сўз бирла бор қилди йўқдан». Ҳа, одамзод бир ҳаракати, бир сўзи билан ўзини намоён этади. Одам учун сир тоши — унинг сўзи-ю амали эмасми? Аммо ташида келинига «Мис чиқиб қолдинг-ку!» демади.

— Бу хонадонга келган меҳмоннинг сеники-меникиси бўлмагани каби, уларга хизмат қилган идишларнинг ҳам сеники-меникиси йўқ, болам! — зардаси қайнаганини сездирмаслик ва қайнотага эшитирмаслик учун атай секин деди қайнона. — Ўзингизникини айириб, қолганини қайси юз билан опангизга ташлаб кетасиз? «Ол, керак бўлса ювиб ол!» деганингизми бу? Бу чиройли иш эмас, болам!

— Кексаларга ақл ўргатиш бўлса! — Кичик келин зарда билан ликопчани қўяётган эди, қўлидан отилиб кетиб, чил-чил бўлди. Дастадаги бир икки ликопчанинг ҳам четини учирди.

— Бу ақл ўргатиш эмас, болам! Борингки, шундай бўлганда ҳам, билмаганингизни айтиб турсак ёмонми? Ахир шу ишларни бутун саранжом қилиб ётсак, эртага эрта билан ўзингиз ҳам, овсинингиз ҳам ёруф юз билан ишга, ўқишга кетасизлар...

— Ўзбеклар ҳам қизиқ! — Кичик келиннинг бутун авзойидан «Жим турсанг-чи!» деган маломат ёғилиб турар, аммо буни айтолмасдан, синган ликопчаларининг аламини бошқа нарсадан олишга ҳаракат қиларди. — Ота-онаси қизига бир дунё мол-мулк қилади, бу ёқдагилар уни аямай ишлатиб тез орада синдириб йўқ қилади... — у ликопча учқунларини териб ахлат челака солар экан тўнғиллашини қўймасди.

— Қизига асбоб қилганида оналар ичида «Қизим дастурхонлик бўлсин, меҳмон-изломни чиройли кутсин, мулозаматли бўлсин!» деб орзу қилади. Назарингизда, бир дунё мол-мулк билан келган бўлсангиз, уларни асрашнинг, мана бундай борни йўқ қилмасликнинг ўзига яраша шартлари бор. Илгари эшитмаган бўлсангиз, эшитиб, қулоғингизга чиқмас қилиб жойлаб олинг! Келинлик сепининг умрини узоқ қилмоқчи бўлсангиз, аввало қилиғингизни равон, кўнглингизни юмшоқ, тил ва сўзингизни ширин қилинг. Шуларга риоя этмасангиз, зумда тилло халли чинниларингиз ҳам чил-чил бўлади. Буни ҳозир ўзингиз кўрдингиз. Ўзини шу хонадоннинг бошқа келинларидан бойроқман деб юрган келинлар ҳам катталарга хизматини, кичикларга ширин сўзини раво билмаса, аҳвол чатоқ. Бойлигидан гердайиб, кишиларни оёқ ости қилган, ўзидан бошқаларни менсимаган, феъл-атворини тўғри қилмаган кишидан бойлик ҳам кийикдек ҳуркиб қочиб кетади. Бундай бойликнинг баракаси

бўлмайди. Дили равшан, камтар, ҳасаддан йироқ кишининг давлатига эса давлат қўшилса қўшиладики, камаймайди. Агар кишининг қилиғи суқ бўлса, кўзи оч бўлса, бошқаларга ғазаб қилса, қаҳр қилса, бундай одамларнинг қўлида дунё ҳам чил-чилдир. Э, нимасини айтасиз, ҳатто бойлик ҳам одам танлайди, болажоним! Бувим раҳматли айтардилар, «дили равшан, эзгуликка тўлиқ кишидан бошқаларга ҳар кунни, ҳар соатда наф тегади. Буни у ҳеч маҳал миннат ҳам қилмайди. Бировга яхшилик қилганда ўзига бирон наф ахтармайди. Аммо худонинг ўзи бундайларнинг мукофотини беради», дердилар. Агар зориқиб турган одамга озгина нафнинг тегса, худо ҳам шуни ўн ҳисса қилиб қайтаради. Қарабсанки, сендан бой одам йўқ! Чунки бировга озгина нафнинг текканидан кўксинг кўтарилади, дилинг равшанлашади, дердилар. Бу гапларнинг нечоғли тўғрилигини мана ҳозир ўзингиз мисолингизда кўрдингиз. Бировга эмас, ўз уйингиздагиларга бироз қарашиб юборишдан оғринган эдингиз, саники-маникига борган эдингизки, мана чинниларингиз сони камайди, энг асосийси, ўзингизни ўта феъли тор, зиқна қилиб кўрсатиб қўйдингиз. Бу биринчи марта эмас, болам, аввалдан кўриб-билиб юрибман, чамаси ҳаммасини ўзингизга айтиш вақти энди келди. Жоним болам, буларни яхшилаб ўйлаб кўринг...

Кичик келин индамай овсини ёнига ўтиб, унга кўмаклаша бошлади...

Яқингинада ўзим гувоҳи бўлган бу воқеани сизларга бекор айтиб бераётганим йўқ.

Тилак: Илоҳо феълингизнинг кенглиги, назарингизнинг тўқлиги нур бўлиб чехрангизга файз бахш этсин. Бу дунёда ҳар қадамингиз синов, ҳар кўрғанингиз катта сабоқ эканини англаб туриш туйғусидан, улардан сизни юксалтирадиган хулосалар чиқариш идрокидан бенасиб қилмасин!

«САВОДСИЗ» ҚАЙНОНАЛАР, «БИЛИМДОН» КЕЛИНЛАР...

Суҳбатимиз мавзусини шундай белгиладим-у, аслида сизга чорак аср мобайнида яна қайтарилган бир савол ҳақида сўзлаб бермоқчиман. Хулосани ўзингиз чиқарарсиз.

Яқинда мени Ўзбекистон радиосининг «Машъал» студиясига, «Дилкаш суҳбатлар» радиожурналига таклиф этишди. Агар кузатган бўлсангиз, унда тингловчилар билан очиқ мулоқот олиб борилади. Дастлаб радиомухбирнинг бир саволи билан бошланган суҳбатга тингловчилар уланишиб, худди бизнинг суҳбатларимизга ўхшаб, баҳс-мунозарага айланиб кетади. Белгиланган вақт қандай ўтиб кетганини ҳам билмай қоласиз.

Ўша куни «Дилкаш суҳбатлар» учун ажратилган вақт тугай деб қолганда, телефонда студия билан боғланган, овозидан анча катта ёшдалиги билиниб турган эркак кишининг ташвишли овозини эшитдик:

— ...Мен маҳалла оқсоқолиман. Хотин-қизларга керак гапларни айтаяпсизлар, раҳмат! Айрим келинларга ҳам насиҳат қилиб қўйсанглар яхши бўларди... Ҳаётга сал жиддийроқ қарашсин ахир! Баъзи бир келинлар мен олий маълумотлиман, қайнонам эса саводсиз, эримда ҳам диплом йўқ, деб ажрашиб кетишяпти! Маҳалламиздаги бир келинни қайнона-қайнотаси бош бўлиб, минг азоб билан контрактини тўлаб, олий маълумотли қилишди. Куни кеча эрини олиб бўлак бўлиб чиқиб кетди. Бечора кексалар ёлғиз қолишди. «Саводсиз» қайнонанинг «Оила бузилмасин! Қайда бўлишса ҳам бошлари омон бўлсин! Невараларим етим қолмасин!» дейишга, яна чолу кампир ўлимликларига олиб қўйганларини ҳарж қилиб, жой олиб беришга ақллари етибди-ю, «би-

лимдон», «олий маълумотли» келиннинг «Кексалар ёлғиз қолишмасин, умрининг охирида шуларни яш-натиб, дуоларини олиб юрай!» дейишга ақли етмаб-ди-да! Э, ўша келинни... дедик. Навоийни туққан онада ҳам олий маълумот бўлмаган-ку!..

Ростини айтсам, бу гап юрагимнинг оғриқ нуқта-ларига теккани учунми, бироз ўзимни йўқотгандек бўлдим. Микрофон очик ... Вақт эса тутаган эди...

— Муҳтарам тингловчи! — деди радиобошловчи. — Бизга ажратилган вақт тутади. Аммо фикр-мулоҳа-заларингизни, айниқса сўнгги, маҳалла оқсоқоли бўлган тингловчимиз сўзларини ёзиб олдик. Бу мав-зуга яна, албатта, қайтаммиз...

Ўша куни кекса тингловчининг гапидан кейин би-ринчи ҳис қилганим алам ва афсус бўлди. Гапнинг рости, бу гап чорак аср аввалги изтиробимни яна эсимга солган эди.

Қалбимни алам ўртаганининг боиси, мен ҳам аёл-ман. Аёллар ҳақида ёмон гап айтилса, доим дилим оғрийди.

Афсус эса «Наҳотки йигирма беш йилда ҳам қиз-ларимиз маънавиятида ўзгариш бўлмаган бўлса?» деган нохуш хаёлдан эди. Яна: «Йўқ, бу ҳамма қиз-ларимизга хос эмас. Шоли ичидаги курмаклар, хо-лос...» деб ўзимни овутаман. Балки тингловчи айтган «билимдон» келин ўша менга хат юборган талаба қизнинг қизимикин? Ўзи қандай бўлса, қизи ҳам шундай бўлади-да! Бу ичимдаги ёмон туйғуларнинг ғуш-ғуши эди, албатта. Ҳар бир одамнинг қалбида оппоқ кабутарлари ва кўнглининг туб-тубида кулча илон ҳам бўлади, деб эшитгандим. Бу — шу кулча илоннинг фикри деб ўйладим...

Жаҳон тиллари университетининг француз фи-лологияси факултетига оила мавзусидаги шундай учрашувга таклиф қилишди. Катта мажлислар за-лида ўтаётган ўша учрашувда талаба қизларнинг

бири менга шундай хат юборибди: «Яна кўп ўтмай мен олий мутахассис деган диплом билан қишлоғимизга қайтиб бораман. Турмушга чиқиш ҳар бир қизнинг бошида бор савдо. Мен ҳам чиқсам керак. Қайнонам нари борса қишлоқ мактабини битирган оддий аёл бўлади. Чунки оналаримиз тенги аёллар ичига олий маълумотлиси икки муаллимимиз холос. Аммо мен уларга келин бўла олмайман, чунки уларнинг биз тенги ўғиллари йўқ. Оддий колхозчи оиласига келин бўлишдан ўзга чорам йўқ. Шаҳарда қолмай, қишлоққа қайтсам, шундай бўлади. Мен бўлажак қайнонам билан қандай яшайман? Нималарни гаплашаман? Ора-мизда ер билан осмонча фарқ бўлса, мен уни қандай ҳурмат қиламан?»

Маҳалла оқсоқолининг гапи ўша хатни ёдимга солди. Чорак асрда жамиятда, ҳаётимизда, руҳиятимизда эҳ-ҳе қанча ўзгаришлар рўй берди! Цивилизация, тамаддун деган нарса бир жойда турмайди-да, ахир! Мени лол қолдирган нарса инсон руҳиятидаги ўзгаришлар умумцивилизациядан шунча секин кечар экан-да. Бир хил муаммо чорак аср ўтгач такрорланиб турибди-ку!

«...Навоийни туққан онада ҳам олий маълумот бўлмаган-ку!...» Маҳалла оқсоқолининг куюниб айтган бу гапи беихтиёр қизгинанинг онасида ҳам олий маълумот йўқлигини эсимга солди. Ахир ўзи ёзаяптику: «қишлоғимизда оналаримиз тенги аёллар ичига олий маълумотлиси икки муаллимимиз холос» деб. Майли, қайноналар-ку кейинги савдо, аммо бу қизгина ўзини дунёга келтирган ота-онаси билан энди қандай муомала қиларкин? Ичим ўртанди...

Кейин «олий маълумотли», «билимдон»ларнинг эмас, ҳақиқий билимли кишиларнинг фазилатлари ҳақида ўйлай бошладим ва беихтиёр таққосладим...

Ҳақиқий билим эгалари ўта камтар бўладилар. Билим ва камтарлик уларни барча ёмон, ярамас

«маллардан тийиб туради. «Билимдон» келинчак эса ўзини кичкинагина оилани тўзитишдан тия олмабди...

Ҳақиқий билим эгалари билимни ҳамиша ўз иззат-нафсларидан, молу мулкдан афзал билганлари учун ҳам кўпчиликка азиз бўладилар. Келинчак эса икки кекса одамнинг кўнглини ола билмагани бир сари, уларни қароқчидек талаб кетибди...

Ҳақиқий билим кишининг инсонийлигини оширади. Яхшилик кўрмоқчи бўлган одам, аввало ўзи бошқаларга яхшилик қилиши кераклигини биллади. Келинчак ўзига яхшилик қилиб, контрактини тўлаб ўқитганлар юзига оёқ босибди, қарзини тўлаш ўрнига лоақал меҳр билан парвона бўла олмабди...

Ҳақиқий билим кишилари саховатли бўладилар. Ўзларида борини асло аямайдилар. Атрофдагиларнинг илми, билими ўзлариники билан тенг бўлиши учун ҳаракат қиладилар. Улар атрофга нур таратадилар. Келинчак эса йўлини ёритиб турган ёғдуни шафқатсизларча ўз қўли билан ўчириб қўйибди. Афсус!

Ҳақиқий билим эгаси маънавий гўзал бўлади. Маънавий гўзаллик эса маълумотдан, мансаб-даражадан, ҳусндан ҳам кўра кўпроқ кишига обрў-эътибор келтиради. Келинчақда бунинг аксини кўрдик. У аслида ўз қилмиши билан онги қолоқ, маданияти ночор, феъли тор, характери оғир киши ўнта дипломи бўлса ҳам, маънавий гўзал бўла олмаслигини намойиш этди.

Ҳақиқий билим инсонга қут, шараф-шон беради, унинг номини улуғ қилади. Келинчак эса ўз шаънига доғ тушириб қўйибди...

Суҳбатларда кўпларингиз олий ўқув масканларини битириш арафасида турганингизни билиб жуда хурсанд бўлган эдим. Энди ўйланг: сиз қандай ке-

лин бўларкинсиз? Ҳақиқий зиёли инсон фазилатларини ўзингизга юқтирдингизми?

Тилак: Илоҳо кенг феълингиз, яшноқ руҳингиз билан борган жойингизни гул қилинг! Илоҳо ўзингиздан нур таратиб, кишиларни ўзингизга чорлаб туринг. Зиёли келин, фариштали келин нисбати сизни тарк этмасин!

СЕВГИ — БУ...

Балорат ёшига яқинлашганингиз сари «Севги нима?», «Муҳаббат нима?» саволлари дилингизда тобора турғун бўлиб бораётганини сезгандирсиз? Уни баъзан ё ўзингиз, ё дугонангиз тилингизга чиқарган вақтлар ҳам бўлган. Аммо бу ибтидоий саволга жавоб топиш бунча мушкул-а? Кузатасиз, ўқийсиз, ўйлайсиз, аммо кўнглингизни тўлдирадиган жавоб топа олмай, хунобсиз. Бу саволга ҳаммани бирдек қаноатлантирадиган жавобнинг ўзи йўқда! Шунинг учун бу сабоқда ҳаётда кўрган, ўқиган, кузатганларимизни бир мушоҳада этиб кўрайлик. Сиз ҳам жиддий ўйланг. Ўзингизга ёққан ёки ёқмаган кишилар ўрнига ўзингизни қўйиб, яхшилаб мушоҳада қилиб олиш, кейинчалик кўп хатоларнинг олдини олади.

«Ишқ инсоннинг ичини, жигарини ёқадиган пурҳикмат оташдир. У ақлни шошқин, қалбни жўшқин қилади. Инсонга катта кўрқувни кичик қилиб кўрсатади... — деб таъриф берган эдилар бундан минг йил аввал шайх Нажмиддин Кубро ҳазратлари ва яна огоҳлантиргандилар: — Кўзни кўр, эшитиш туйғусини суст қилиб қўяди... У инсон бўғзини сиқади, нафасдан бошқа ҳеч нарса ундан ўтмай қолади, ўласи ҳолатга келиб қолади...»

Ҳинд донишманд файласуфининг фикри ҳам эътиборга лойиқ:

«Ақл майли ҳурматни туғдирса, қалб майли дўстликни, тана майли хоҳишни туғдиради. Ақл, қалб ва тана бир бўлиб, севги-муҳаббатни туғдиради».

Француз мутафаккири Вольтер: *«Севги-муҳаббат — бу ҳам қалб, ҳам ақл ва танга бир вақтнинг ўзига хужум қиладиган энг кучли, завқли ҳис-туйғулардан биридир»*, дейди.

Бу гаплар сизнинг ёшингиздагиларга анча «жиддий» туюлади-а?

Чунки сизнинг ёшингиздаги қизларнинг аксариёти биринчи кўришданоқ севиб қолишга ишонади. Кўз ва қалб бир «Ярқ!» этдими, тамом, ана шу севги, деб ўйлашади.

Аслида айнан севги ўзи ҳақида кўпроқ мулоҳаза қилишни, ақлни ишлатишни талаб қилади. Кўп, жуда кўп нарса бизнинг севги ҳақидаги тасаввуримизнинг қандайлигига, бу қарашларга нечоғли содиқлигимизга боғлиқ. Чунки...

Чунки икки қалб муҳаббатидан завқ олиш, бу муҳаббатни тобора аланга олдириб бахтибекам бўлиш ёки аксинча, бир-бирини тушунмасликдан бахтсизликнинг қаро ғуссасига ботиш, айнан шу севги ҳақида қандай тасаввурга эғалигимизга боғлиқ.

Шундай қилиб, биз севгини қандай тушунамиз?

Бошимиздан кечирганимизга, кўнглимиздан ўтганига, дилимиз қонган ё аксинча, қонмаганига қараб ҳаммамиз ҳам вақти келиб маълум даражада «муҳаббатшунос», «севгишунос» бўлиб қоламиз, албатта.

Бу суҳбатимизда сиз остонасида турган муҳаббат ҳақида *«бошидан ўтганлар»* хулосасидан намуналар келтирмоқчимиз. Сизнинг қарашингиз қай бирига яқинроқлигини аниқлашга ҳаракат қилинг.

Севги бу — бир-бирига меҳр билан ғамхўрлик қилишдир, деб тушунади айримлар.

Бу тоифадаги аёллар табиатан жуда назокатли, жуда меҳрли бўладилар. Улар ўрнида ўзингизни тасаввур қилиб кўринг. Кўзингизга ёрингиздан, жуфти ҳалолингиздан ўзга ҳеч нарса кўринмайди. Жуфтингизнинг озгина эътибори, ишқий ҳаяжони ҳам сизни кўкларга кўтаради. Сиз ҳаммадан бекитиқчи тутадиган кундалигингизда ёрингизнинг таърифига лойиқ сўзлар ахтарасиз. Сизнинг назарингизда, жуфтингиз якка-ю ягона, дунёда унга тенг келадиган киши йўқ. Унга бир умр садоқатли бўлишга қасам ичишга ҳам тайёрсиз. Қанийди, бир умр икки кабутардек бир-бирларингизга қараб «ку-ку»лашиб ўтирсангиз. Бундан ортиғи бўлмас! Сиз осмонлардасиз...

Ва, аксинча, жуфтингизнинг жичча эътиборсизлиги, бемаврид айтган кескин сўзи, жичча қўполлиги, озгина тушунмовчилик ҳам сизни «У мени севмайди!» деган хулосага олиб келади, ҳафсалангизни пир қилади, сиз қўлингизни ювиб, қўлтиққа тикишга, никоҳни бекор қилишга, «дунёдан танҳо ўтишга» ҳам тайёрсиз! Бу — осмонидан ўз вақтида тушолмаганларнинг, реал ҳаётни тасаввур этолмаганларнинг қараши ахир...

Келинг, яхшиси унгача бормай турайлик. Сизнинг ҳали дарз кетмаган муҳаббатингизни асраш ҳақида озгина ўйлайлик. Нега шундай бўлаяпти?

Балки сиз болалиқдаги муҳаббат ҳақидаги тасаввурлардан соқит бўлолмаётгандирсиз? Меҳрдан эҳтиросга, ёқтиришдан муҳаббатга, ёшлиқдаги яширин оҳ уришлардан эркак ва аёл ўртасидаги ишқий ўйинларга ўтилажаги сизга қоронғу бўлгани учун ҳам шундаймасмикин?

Севги — илоҳий инъомдир, дейишади бошқалар.

«Осмон никоҳи» деган гапни ҳам кўп эшитганизиз-а? Ҳаммамиз ҳам ёшлиқдан орзу-ҳавасларга берилувчан бўламиз. Унинг қанотида еттинчи осмонларга чиқиб оламиз. Ана шу ҳаёлот даврида тақ-

дир бизни йўлиқтирган жуфтимиз ўша хаёлот ола-
мимиздаги илоҳий бўлиб кўринади. Осмону фалак-
дан вақтида туша олмаганимиз учун жуфтимиз биз
етиб бўлмайдиган, бизнинг ўзимиз ҳам унга нолойиқ
бир нарса бўлиб кўринади. Ерга тушгач эса, жуф-
тингизнинг у ёки бу камчилиги, нуқсони сизни дар-
ров ҳафсалангизни пир қилади, Ғашингизни келти-
ради. Унутманг-ки — ҳаётнинг ўзи, муҳаббатнинг ўзи
ҳам хаёлотимиздан кўра бойроқ, мукамалроқдир.
Фақат буни англаб етишга ожизлик қиляпмиз. Шу-
нинг учун ҳам реал ҳаёт, ҳақиқат, ҳатто жуфтингиз
ҳам сизга жуда қўпол, сирли, мавҳум бўлиб кўри-
няпти. Сиз уни тушуниш, англаш, қўлингиздан кел-
ганича яхши томонга буришга уриниш ўрнига ундан
ура қочаяпсиз. Нега шундай?

Севги бу — илоҳий бир нарса-ю, у сизнинг иш-
тирокингизсиз ҳам пайдо бўлаверади, ўзи алоҳида
яшайверади деб ўйлаяпсизми? «Севги — илоҳий
инъом, сал адашсанг, сал гуноҳ қилсанг, тангрининг
ўзи берган инъомини қайтариб олади», деган ақидага
ишонапсизми? Шунинг учун ҳам кўз ўнгингизда му-
ҳаббатингиз сўниб, ўлиб бораётганини кўриб туриб
ҳам, қўлингиздан ҳеч нарса келмаслигига олдиндан
ишониб, тақдирингизни осмонларга топшириб қола-
вердингизми? «Сендан ҳаракат, мендан барака!»
деган гапни унутибсиз-да.

*Севги — жинсий қизиқишдан, бадан талабини
қондиришдан бошқа нарса эмас...* Шундай де-
гувчилар ҳам афсуски топилади.

Буни, айниқса, сизнинг ёшингиздагилар чуқур-
роқ ўйлаб кўришлари керак. Жинсий эҳтиёжнинг
устунилиги, ҳамиша унинг домида бўлиб, бошқа ҳеч
нарсани кўрмаслик, тан олмаслик кишидаги бошқа
инсоний туйғуларни топтайди. Одатда, муҳаббатга
бундай фақат физиологик муносабатда бўлиш охир-
оқибат руҳий бегоналик, ётликка олиб келиши мум-

кин. Чунки бундай ишончда юрган одамлар учун ким билан бирга бўлишнинг унча аҳамияти йўқ. Жинсий қониқиб, сексуал бўшаниб олса бас...

Эр-хотиннинг муҳаббат муносабатида сексинг аҳамиятини ҳеч ким инкор этмайди, албатта. Аммо фақат у деб инсоний туйғулардан — меҳр-муҳаббатдан, шафқат-мурувватдан, ҳулас, муҳаббат деб аталмишнинг бошқа бир дунё фазилатларидан воз кечиш, ишонинг, бу — ҳозирги одамлар билан тош даври одамларини фарқлай олмасликнинг ўзгина-сидир.

Севги бу — аслига йўқ нарса-ю, сентиментал кишилар уни ўзлари ўйлаб чиқарганлар, дегувчилар ҳам кўп.

Бундай одамлар табиатан ниҳоятда жиддий бўладилар. Улар ҳамма ҳис-туйғуларини ақлнинг қаттиқ назоратига бўйсундира оладилар. Вақтларини аслида йўқ «севги-муҳаббатга», «романтикага» сарф қилишни аҳмоқлик деб ўйлайдилар. Уйлансалар, эрга тегсалар ҳам, ҳамма нарсани совуққонлик билан олдиндан режалаб, ипга чизиб чиқадиладар. Кейин умр бўйи шу белгиланган қоидаларга амал қилинишини қаттиқ назорат қиладилар. Муҳаббатнинг баъзан муайян қоидаларга сифмай қолиши, бўйсунмаслигини улар тушунмайдилар. Ҳис-туйғуларга берилишни улар ортиқча деб биладилар. Эр-хотинлик бурчини ҳам аввал келишилгандек муайян вақтда бажарадилар. Аста-секин эр-хотиннинг бир-биридан узоқлашиб боришини табиий деб биладилар. «Ёшимиз муҳаббат ёшидан ўтди», деб ўзларини оқлайдилар ҳам. Муҳаббатни, яъни эр-хотинчиликини улар фақат бурч, ундан ўзга нарса эмас, деб биладилар. «Муҳаббат ўзи бор нарсами?» деган саволга улар ҳеч иккиланмасдан «Йўқ! Эр-хотиннинг ўзига тегишли бурчи бор холос!» деб жавоб беришлари мумкин.

Севги бу — инсоният занжирининг узилиб қол-маслиги учун табиатнинг усталик билан қўйган тузоғи! Ана шундай қарашдагилар ҳам бор.

Бундай одамлар севгининг завқ-шавқига асло қарши эмаслар. Аммо табиатнинг сенга берилган меҳр-оқибат ўрнини бус-бутун тўлдиришининг шарт, деган талабига улар бутунлай қарши чиқадиладар. Гарчи муҳаббат муносабатларида аксарият бундай одамларнинг ўз хоҳиши, иродаси устувор бўлса-да, кўпинча уялмай-нетмай: «Бир неча дақиқагина муҳаббатга берилганим эвазига кетидан бир дунё мажбуриятларни бажаришга мажбур этадиладар!» дейишлари ҳам бор. Ўзларини чироқнинг ёруғига маҳлиё бўлиб, қурбон бўлган парвонага ўхшатиб ҳам юрадиладар.

Севги бу — ўзга инсон учун ўзинини ўз ихтиёрининг билан қурбон қилишдир, дейишади айримлар. Улар ҳам ўз қарашида ҳақ, албатта.

Чунки... Бундай ўйлаб қарасанг, шу икки нарса: севги билан *фигойилик* бир-бири билан уйғунлашиб, бутун бир туйғу бўлиб қолганига тан берасан киши. Уларни бир-биридан айри тасаввур қилиб бўлмайди ҳам. Ахир киши севгини биринчи бор ўз изтироблари орқали намоён этади-да. Бу изтироблар севгилинининг бахти ва саодати учун-ку!

Ўй севгилисининг бахти ва саодати учун, ўзини бус-бутун унга бағишлашга қарор қилиб, айримлар яхши кўрадиган ишидан (эрига бағишлаши зарур бўлган вақтининг кўпини иш олаяпти деб!) воз кечадиладар, ёрга бахшида қилишим керак бўлган қалб кўри ёру-дўстларга кетиб қолаяпти деб, яхши дўст ва дугоналардан ҳам воз кечадиладар. Таъсири ўтмасин деб ҳатто қариндош-уруғлардан ҳам кечилади.

Ўз жиловингизни тамоман севган кишингиз ихтиёрига топширасиз. Ана шунинг отини ҳақиқий севги деб ҳам атайсиз. Бундай шароитда аксарият ҳол-

ларда тез орада иккала томон севгиси ҳам сўнади. Қандай қилиб дейсизми?

Одатда, киши ўзини бошқа кишига нечоғли кўп қурбон қилса, унинг ихтиёри тузоғига кўпроқ илиниб бораверади. Айни пайтда дили тубида ёрини йўқотиб қўйиш қўрқуви ҳам ўсиб боради. Ахир сиз ҳамма нарсадан воз кечдингиз-у, севгилингиздан ҳеч нарса олмадингиз-да! Аксинча, севгилингизда сизнинг ана шу тузоқдек кўринган севгингиздан қандай қилиб бўлса ҳам қутилиб кетиш истаги пайдо бўлиб, ривожланиб боради. Одатда, бундай никоҳ умрини сизнинг доимий ҳадигингиз, унинг эса эгоизми бироз узайтиргандек бўлади.

Бироқ кўп ўтмай сиз, инон-ихтиёрингизни, қўш-қўллаб топшириб қўйган ўз эркингизни тамоман йўқотиб қўйганингизни ва бу эркини жуфтингиз маҳкам ушлаб турганини, жиловни хоҳлаган томонга бураётганини англайсиз. Шундагина руҳингизда «қул қўзғолони» содир бўлиб, энди жуфтингизга нисбатан аввалгидек фидойиларча муҳаббат ўрнини нафрат эгаллай бошлайди. *Муҳаббатга муҳаббат билан жавоб берилган ердагина у барқ уради.* Тўғри, бошида сиз фидойилигимга яраша ёримдан чин муҳаббат оламан, деб ўйлагансиз. Буни ҳис қилмаганингиздан кейин дилингизни алам, нафрат, зое кетган муҳаббатнинг аччиқ изтироблари эгаллайди. Булар оқибатида дилингизда нафрат ва ўч ҳисси авж олиб, у никоҳни тамом барбод қилади.

Севги бу — эҳтирос, деган ишончда юрганлар ҳам кўп.

Бундай деб ўйлайдиганлар жуда эҳтиросли, севги можароларига енгил берилувчан кишилар бўладилар. Улар севгиси ўз йўлидаги бор нарсаларни суриб-супириб тушадиган тоғ жилғасига ўхшайди гўё. Бундай эҳтирос олдида енгилмай туриш жуда қийин,

аммо ихтиёрингизни бус-бутун унга топшириш ҳам телбаликнинг айнан ўзи.

Бундай эҳтироснинг тўфонига фақат энг тажрибалиларгина бас келиши мумкин, аксариятлар «ҳалок бўлишади». Жуфтининг эҳтироси ўзиникидан жичча паст бўлса рашк оловида ёнади. Бундай эҳтирос эгалари ўз туйғуларига фарқ бўлиб, ўз жуфти ҳақида мутлақ унутиши ҳам мумкин. Айнан ўзиники каби эҳтирос ололмай, жуфтининг севгиси-ю садоқатини шубҳа остига олади, дарду дунёси қоронғу бўлади. Билмайдик, жуфтининг бор-йўғини у ўз эҳтироси билан янчиб ташлади, унга ҳам озгина эркинлик қолдирмади. Бундай одамлар иккиёқламалик севги завқ-шавқидан эмас, аксинча, ўз эҳтиросига фарқ бўлишдан кўпроқ руҳланади. Очигини айтганда, бундай одамларга севгилиси эмас, ўзининг унга бўлган туйғуси муҳимдир. Муҳаббат эса унинг учун ўзини кўрсатиш воситаси холос.

Севги бу — мистик қуюн, дейсизми? Кейин хотираларга бериласиз-а? Биринчи гал кўрганингиздаёқ хаёлингизга «Бу — ўша!» деган фикр келганди-а? Кейин ўша заҳотиёқ унга нисбатан тушунтириб бўлмас тортиш кучини сездингиз. Ҳис-туйғу эмас, нақ қуюннинг ўзгинаси! Икковингиз ҳам икки томоннинг хоҳишини аниқ ҳис қилиб турардингиз, айтилмаган фикрни аниқ англадингиз, бир-бирингизнинг қалб оҳангингизни аниқ эшитиб турардингиз. «Бир тан, бир жон!» деб шунга айтилади-да, дердингиз ишонч билан.

Бироқ икковингиз қанча кўп бирга бўлсангиз, кундалик икир-чикирлар сизларни бир-бирингиздан тобора узоқлаштирарди. Сиз бир-бирингиздан шунчалик узоқлашдингизки, ахир бир кун англаб етганингиз шу бўлди: муносабатларингиз «оддий», «ҳамманикидек»! Наҳотки киши бир-бирини қай-

тадан кашф қила олмайди, наҳотки у юксак бирлик туйғуси бошқа қайтиб келмайди?!

Афсус, «ўтганга салавот!» дейди киши. Ўтганни қайтариб бўлмайди. Буни англамаганингиздан хаёлингизга келган фикр «Бу — у эмасди!» бўлади. Шу фикр қувват бериб, энди сиз ягона, бетакрор «ўша» муҳаббатни излаб кетасиз. Унга ўхшадини кўришингиз биланоқ, ўйламай-нетмай ўзингизни унинг қучоғига отасиз. Эртами-кечми бу ҳам сароб бўлиб чиқади. Сиз яна янгисини излай бошлайсиз. Ўша дастлабки, борлигингизни қуюндек ўраб олган туйғу сизга тинчлик бермайди: «Нега бу илоҳийдек кўринган муҳаббат бизни тарк этди? Ахир биз иккимиз ҳам уни ушлаб қолишга бор кучимизни бердик-ку!»

Муҳаббатни ушлаб бўлмайди. У доим ҳаракатда, ўзгарувчан. Сизсиз у романтик босқичда қотиб қолган.

Муҳаббат санъатини онгли равишда эғаллаб бориш билангина эҳтиросли севгининг илоҳий кучини ҳис қилиш мумкин.

Севги бу — бир умр ўрганиб, эғаллаб бориладиган санъатдир.

Шу хулосага келгунча севгининг неча турини кўриб чиқмадик-а. Уларни бир-бир эслаб кўрсангиз, озгина мулоҳаза, мушоҳада қилсангиз, севги ўз сирларини чин дилдан ўрганишга киришган қалбларнигина чинакамига қувонтириши мумкинлигини англайсиз. Аслида севги ҳаётсеварларнинг йўлини ёритиб туради, зеро севги ҳаётни севувчилар, унинг офир-енгилини енгувчилар учун фақат илҳом булогигина эмас, дунёни билиш воситаси ҳамдир. Ҳар янгиликка сиз бағрингизни очасиз ва севгилингизга ҳам бус-бутун ишонишга қодирсиз. Бундай муносабатларда қурбонларга ўрин қолмайди, чунки ҳеч ким бошқасининг эркига ҳукмронлик қилмайди.

Севгида сиз — бир бутунсиз ва айна пайтда ҳар бирингиз ўзингизча эрклисиз. Севги сиз учун ҳисларнинг эртаклардагидек покизалиги холос. Унда илоҳий меҳр ҳам, идеаллаштирилган романтизм ҳам, сизни муҳаббат туғёнларига фарқ қилувчи эҳтирос ҳам, бир-бирингизга нисбатан чексиз ҳурмат ва иззат ҳам мужассамлашган.

Санъатнинг бошқа ҳамма турларида бўлгани каби, севги санъатида ҳам тажрибалар, изланишлар, илҳом ҳам керак. Фақат шундагина севгида омадди бўласиз!

Эрта-индин тўйингиз. Сизга севги ҳамон сирли кўринади. Шундай...

Халқимизда бир яхши удум бор — никоҳ кечаси келин билан куёвнинг хосхонасига Қуръони каримни киритишади. Кексаларнинг бири дуо билан Қуръоннинг қалби бўлган суралардан бирини очиб беради, янгалар муқаддас китобнинг шу саҳифасига икковингизнинг бошингизни эгиб, яхши тилаклар қилиш кераклигига, бутун қилинган ниятлар албатта ижобат бўлишига ишора қилишади. У лаҳзалар икковингиз руҳиятингизга қаттиқ таъсир қиладиган дамлар. Таъбир жоиз бўлса, худди Каъба тавофидек дилларни поклайдиган, қалбларни ёритадиган дамлардир бу. «Яхши ният — ёрти мол!» дейди халқимиз. Энг эзгу тилакларни илтижо қилинг-ки, сўзнинг моддийлашуви аниқ бўлган дамлардир бу! Биз ҳам сизлар билан бирга Аллоҳдан сўраймиз:

Тилак: *Омин! Илоҳим осмон никоҳи икковингизнинг бошингизни доимийга қовуштирган, қалбингизни мангуга пайвандлаган бўлсин! Илоҳим нафасларингиз, ҳаёт йўлингиз ҳозирги юрагингиз уришидек ҳамоҳанг, бир-бирига акс-садоли бўлсин!*

ЙИҒЛОМА ҚИЗ, ЙИҒЛОМА...

Келинг, икки келин мактубини ўқиб, бир мулоҳаза юритайлик.

Биринчи мактуб:

«... Ўз тўйида йиғлаган қизларни кўрганмисиз?

Мен кўп дугоналаримда кўрганман...

Дарвозаси олдида сурнай хониш қилиб турганда узатилаётган ҳамма қизлар ҳам, уларнинг оналари, амма-холалари, опа-сингиллари ҳам йиғлайдилар.

Сурнай одамнинг юрагини нега бундай тўлқинлантираркин? Нега одамни камалакнинг нақ учига олиб чиқиб қўйгандек бўларкин?!

Атроф бирам тоза! Бирам бегубор! Одамлар бирам сертабассум ва фариштали... Бу ёруғликка кўзларинг дош беролмай шаффоф шудринг мисол кўз ёшларинг милкингга инади.

Қиз уйимдан қалбим шу шудринг мисол топ-тоза чиқиб кетаётгандекман. Ниятларим ҳам қуёш нурида ялтиллаётган шудринг мисол, қалбимни заррин нурга тўлдиради...

Бувам фотиҳага қўл очганларида ана шундай туйғу чўққисида эдим... Ҳамма менга қараб турар, кафтлари кўксиларидаги тоза ниятларини илиб олишга тайёрдек кўксилари узра фотиҳага очилган эди... Уларнинг кўзлари ҳам нам...

Шу дам...

— Тўхтанг, дада! Келинга бошқа машина юборишмагунча «Омин!» қилманг!.. — Бу онамнинг сўзлари эди.

Уларнинггина кўзларида нам йўқ. Уларнинггина кўзлари ўтли эди. Уларгина менинг туйғуларимдан йироқ эдилар...

Ҳамма саросимада қолди.

— Кўча тўла минг хил чиройли қора иномарка машиналар бўлса-ю, куёвнинг дидига куйдирги чиқ-

қанми нима бало, оппоқ «Волга» юборганини қаранг! Қизим ўтириб қолган қиз бўлганида ҳам «Ҳа, майли!» дердим. Энди ўн тўққизга чиққан қиз бўлса! Бундай келинга «Мерседес»ми ёки бошқа чиройли машина юборса асакаси кетадими?!

Эшик олдида ярақлаб турган машина маркаси ва рангига онамдан бошқа ҳеч ким эътибор бермаган эди. Бир менгина дераза ойнасидан кўрган эдим, ойимга ёқмаган шу машина кўзимга бахтим манзили томон элтадиган оққуш, йўқ, оппоқ елканли кема бўлиб кўринганди...

Онамнинг гаплари мени ҳам саросимага солди. Кипригимдаги шудринглар юзимга дув тўкилди. Негадир улар энди шаффоф эмас, ҳам қайноқ, ҳам аччиқ эди...

Нега ойим мени худди бегонадек «келин» деб ата-яптилар? Нега қалбим ишонгани, бир умр суянмоқчи бўлган кишимни ёт одамдек «куёв» деяптилар? Назаримда, ойимнинг газаб чақмоғи ҳозир бахтимни чок-чок қиладигандек...

— Буважон! — дедим секингина ёнимда фотиҳа бераётган бувамларга, — биз набира куёвингиз билан айнан шу машинани танлагандик. У худди сиз эртақларда айтган оқ кемага ўхшайди...

Бувам мени бағриларига босиб, пешонамдан ўпиб қўйдилар-да қўлларини баланд кўтариб:

— Қани, Оми-и-ин! — дедилар. — Эшигимизда турган ана шу оқ тулпор болагинамни куёв болам олди-га, ўз чин манзилига, чин бахтига элиб қўйсин! Болаларимнинг бахтига гард юқмасин! Илоҳо, қўшгани билан қўша қариб, серфарзанд, сердават, сермеҳр бўлишсин! Омин, Аллоҳу Акбар!

Ўша куни ойимлардан бошқа ҳамма тўйимизда яйраб ўтирди, чиройли тилаклар билдиришди. Дилимдаги ғашликни ҳайдашга қанча уринмай, барибир унда нуқтадек кичик доғ қолди. Ишқилиб, бувам дуо

қилганларидек қўша қарийлик, бахтимизга гард юқмасин-да...»

Одамни анча ўйлантириб қўядиган мактуб, тўғри-ми? Аммо у ҳақда фикр юритиш, қизининг тўйида аччиқ йиғлашга мажбур қиладиган, дилида доғ қолдирадиган оналарга «Озгина мулоҳаза билан иш тутинг!» дейишдан олдин **иккинчи мактуб**ни келтирайлик-да, кейин дилимиздагини айтайлик.

«Ҳайит яқинлашганда қайнона ойимлар менга шундай дедилар:

— Икки уйнинг пайвандчиси сизсиз, келин болам! Яна ўн беш кундан сўнг рамазон ҳайити. Рўза тутмасангиз ҳам, илоҳо икки жонни саломат қилсин, рўзанинг ҳурмати, рўзадорлар, уйингиздаги кексалар ҳурмати кунда саҳарда мен билан баробар туриб саҳарлик тайёрлаяпсиз. Яхши ниятларингиз ижобат бўлсин! Дадангиз ҳар куни сизни «Худойим шу келинингни кўпдан кам қилмасин, дилини ҳамisha равшан қилсин!» деб дуо қиладилар. Шунинг ўзи сизнинг уйимизнинг ҳақиқий аъзоси бўлишга уринаётганингиздан далолатдир. Дадангиз билан маслаҳатлашиб, қудаларимиз ҳайит йўқловига уринишмасин, биз ўзимиз чиройли қилиб дастурхон безайлик, яқинларимиз келиб қўлингиздан ҳайит чойи ичишсин, деган қарорга келдик. Билишимизча, айрим келинларнинг оналари рамазон бошланмасиданоқ ҳайит йўқлов ташвишига тушиб қолишибди.

Қудаларимизга борганингизда айтинг, уринишмасин. Биронта ҳам тоғора юбориб овора бўлишмасин. Керак нарсани ўзимиз тайёрлаймиз, деб кўнгилларини хотиржам қилинг, келин болам. Имконлари бўлса, ҳайитнинг биринчи куни дам олиш куни-ку, уй ичлари билан келиб бирон фурсат ўтиришиб, кўнгиллари яйраб кетишсин!

Ойижоннинг айтган гапларини қандай эшитган бўлсам, шундайлигича ойимларга айтдим. Хурсанд

бўлсалар керак, деб ўйлагандим, кутилмаганда қовоқларини уйиб олдилар. Кейин дилимни парчин қиладиган даражада терс жавоб қайтардилар:

— Бунча паст бўлмаса қайнонанг?! Майли, сен индама, аммо арафа куни тўртта енгил машинада эликдан ортиқ тоғора юбориб, бир шоширмасам, отимни бошқа қўяман! Кўнгилларида бизни камбағал деб аяптиларми? Ерга ураяптиларми ҳали бизни? Ота-бува удуми — албатта қиламан йўқловни!

Ойим тайинлаганларидек, қайнона ойимга ҳеч нарса демадим. Аммо келин бўлиб тушган уйимдагилар олдида ўзимни гуноҳкор сезар, кўнглим синиб нима қилишимни билмас эдим.

Арафа ҳам келди...

Ойим айтган йўқловларини юбордилар ҳам. Назаримда, қайнона ойимлар ойимнинг жуда ўжарликларини яхши сездилар-у, оғир бўлдилар. Яхши ҳамки, бозор деган нарса бор экан. Ҳайит арафасида у ерда «одамнинг жонидан бошқа ҳамма нарса топилиши мумкин» экан.

Ойим кутганларидек, қайнонам «шошиб» ҳам қолмадилар. Ҳайит йўқлов олиб келганлар бир пиёла чой ичиб арафа ошини еб бўлгунларича, Анвар акам билан қайним бозордан қайнона ойим айтган нарсаларни олиб чиқиб беришди. Тоғоралар тўлдириб-тўлдириб туғиб қайтарилди. Билмайман, бундан ойимнинг кўнгиллари тўлдимикин?

Ойим қайтган тоғорадагиларни қўни-қўшниларга тарқатибдилар, қолганини ҳайитимдан кейин қўшнингнинг молига олиб чиқиб беришибди. Нарсаларнинг увол бўлгани бир сари, икки уйим орасига киши билмас совуқчилик тушганини, бунга асосан ўз онам сабабчи эканларини ҳам сезиб турибман. Лекин ўз туққан онамга қандай қилиб ақл ўргатаман?!

Қандай қилсам бахтимни маҳкам ушлаб қоламан?!»

Иккала мактубда ҳам мени севинтирган нарса — қизларимизнинг ўз бахти устида қайғуриши, мустақил фикрлашга интилиши бўлди.

Бундайлар ўз бахтлари ҳимоясида қаттиқ турадилар. Қанча қийинчилик бўлса ҳам, улар иродаси мустаҳкам. Элда «Тош келса — кемиради, сув келса — симиради» сифати ана шундайларга берилади. Ўз бахти учун киши аввал ўзи курашмоғи кераклигини улар яхши билишади.

Афсуски, ҳамма қизлар ҳам шундай ўйламайдилар. Ўз тақдирини ота-онасининг, асосан онасининг ихтиёрига ташлаб қўйганлар ва бундан аччиқ йиғлаб қолаётганлар қанча?!

Келинг, бирга мулоҳаза қилайлик. Суҳбатни иккинчи мактубдан бошлай қолайлик...

Сир эмас, ўзбекчиликда, қудачиликда кўпинча ташаббус йигит томонда бўлади. Ана шу ўзбекчилигимиз ва асрий ахлоқимизга риоя қилган қиз томон аксарият «етовга юради», «пастроқ тушади» ва кўп нарасада ютади.

Мактубдан кўриниб турибдики, ташаббус кўрса-таётган қайнона анча мулоҳазали фикр юритаяпти. Ҳомиладорлиги туфайли рўза тутмаётган келинининг хизматига қайнона ташаккур билдириб, одоби туфайли келин эндиликда «ўзиники» бўлиб қолганини билдираяпти.

Дарҳақиқат, ҳайит биз учун дилларимизга жило бериш, руҳимизни поклаш йўлида муқаддас ибодатларимиздан ҳисобланган Рамазон ойининг ўттиз кунлик рўзасини тутиб, бажарган ибодатимиз шукронаси, бундан қалбимизнинг юмшаганини ҳис қилишдан суюнч нишонаси байрамидир. Бу ниятимиз, ҳаракатимизнинг Китобу ҳадисларда буюрилганига мослиги руҳимизни янада кўтаради, дилимизга равшанлик, хотиржамлик келтиради.

Шу дамда бундан кўп асрлар аввал яшаган, лекин бутун ижоди халқимиз орасида ҳикмату до-нишга айланган, ўғитлари ҳамон дилимизга қувват бериб турадиган Мирзо Бедилнинг бир байти эсим-га тушди:

*Умримиз тўлса-га манманликка
Бир нафас бирла бари бекордир...*

Бу байтни эслаганимнинг боиси айрим ҳолларда ва яна қайд этаманки, айримларимизнинг ниҳоятда калта ўйлашимиз, кейинни кўзлаб иш тутмаслиги-миз, сувнинг оқимини, замоннинг нафасини ҳис қил-май иш қилишимиз оқибатида шундай ёруғ байрам иккинчи мактубда қайд этилганидек кибримиз, ман-манлигимизнинг, ўринсиз ғуруримизнинг намоиш-шига айланиб, қизларимиз кўз ёшига сабаб бўлиб қолаётганининг гувоҳи бўлаяпмиз.

Гап аёллар ҳақида, қалбида кибри устун аёллар ҳақида кетаяпти, албатта.

Аслида биз, яъни аёллар ўзимизни нечоғли заиф, ожиз деб таърифлашга, вақти келса, бор таланти-мизни намоиш этишга ҳаракат қилмайлик, яна қайтараман, айнан биз уйнинг оби-ҳавосини ярата-миз, айнан биз оиланинг ахлоқий, маърифий, маъ-навий муҳитини таъминлаймиз. Айнан биз шу кич-кинагина вужудимизга момолардан олган яхши урф-одатларимизнинг оғир юкини жо қилибгина қолмай, уни тўлдириб, бойитиб келажак авлодга етказамиз.

Бу ҳол битта ўзбекларда эмас, дунёдаги барча мил-латларда ҳам шундай. Шунинг учун ҳам Аёлни, Она-ларни оиланинг устун дейишади.

Шу нозик қад билан устун бўлиш осонми?

Қийин, албатта!

Лекин бизни яратган Аллоҳ ана шу мушкул ва савобли амалларимиз учун: «Жаннат оналар оёғи

остидадир» деб мукофотини олдиндан ваъда қилиб ҳам қўйибди. Бир жон билангина эмас, «қирқ жон» билан бу мукофотга лойиқ бўлишга интилаётган, етмиш икки томиримиздан бунга қувват топаётган ҳам ўзимиз.

Лекин юқоридаги мактубларда келтирилгани каби баъзида айримларимиз панд бериб қўяётган ҳам ўзимиз эканимизни, бу билан порлоқ бахти томон интилаётган фарзандларимизни қийнаб қўяётганимизни чин юракдан тан олмагунимизча, ўзимизда, руҳимизда, қарашимизда ўзгариш ясамагунимизча буни тузатишимиз мушкул.

Негаки, «ота-бувамиздан қолган урф-одат»нинг аслини тўғри тушуниб етмагунимизча, чамаси кибру манманлик отига миниб юраверишимиз аниқ.

Ҳайит йўқловлар ота-бувамиздан қолганми?

Ҳа, қолган! Аммо қандай шаклда?

Азалдан янги қудалар бундай катта байрамларда бир-бирини йўқлашган, албатта. Ҳайитлар орасида янги қариндошлик, қизи орқасида куёвлик, ўғли орқасида келинлик бўлганлиги шукронасининг ифодаси бу йўқловлар.

Нондек азиз бўлишсин учун нону патир, заминдек серҳосил бўлишсин учун ундан қилинган бўғирсоғу қуштили дегандек...

Ҳайитларда оила аъзолари покланиб, яна шу дамларга етказганига шукроналик рамзи сифатида охорлик кийинишганми?

Ҳа, имкон қадар шунга ҳаракат қилинган!

Уйда қизлар оналари бошчилигида оталари, акалари, укаларига дўппи-қийиқлар, яхтақлар тикишиб, ҳайитда совға қилишган. Оиланинг узатилган қизи бўлса, «сен ҳам бизнинг хотирамиздасан» маъносида қизларига ҳалиги нон-патирга қўшиб охорлик рўмолми, кўйлакми юборишган. Уйларига янги келин туширилган бўлса, «сен ҳам энди ўз боламиз

бўлдинг» маъносида уни ҳам совғасиз қолдиришмаган. Бу чиройли урф-одатларимиз ҳақида агар ўз оиламиз шажарасини, тарихини, тузутини яхши билмасак, адабиётдан мисоллар кўплаб топилади.

Лекин биз адабиётни ўқимаймиз, ўз маънавий илдимизимиз моҳиятини билмаймиз, япроқмиз-ку қувватни илдимизимиздан олмаймиз. Шу сабабли кўп нарсаларни урф-одат деб ўзимиз ўйлаб чиқарамиз. Унча-мунча билганларимизни бемалол ўзимиз ис-таганча ислоҳ қилаверамиз. Ҳеч бир нарсага таянмаган «янгиликларни» ўйлаб чиқараверамиз. Кейин яна айнан ўзимиз «Қирқ тоғоранинг қирқ ноғораси»га бир кулиб-бир йиғлаб, бир кулиб-бир йиғлаб муқом қилаверамиз!

Кибр билан, манманлик билан қизнинг онаси «бир нафас бирла барини бекор» қилди. Энди қизи тўйдан кейин ҳам йиғлар даражада кўнгли паришон.

Биринчи мактубни ёзган келингина қизим мени кўп жиҳатдан хурсанд қилди. Сезаяпсизми, ўз тақдири, ўз бахти учун жуда зукколик билан курашадиган авлод етишиб келяпти!

Тутган оқилона йўригини қаранг: балки машина масаласида куёв бола билан келишмагандир ҳам, андиша кучлилиқ қилиб ундан балки «Қандай машина юборасиз?» деб сўрамагандир ҳам!

Аммо шу бир оғиз «Биз шунга келишгандик...» дейиш билан у кўп олдида куёвнинг ҳурматини тикладигина эмас (муроса учун ёлғонни Аллоҳ ҳам кечиршга ваъда берган), бундан бу ёқ куёвнинг етовига юриш, бориға қаноат қилишга тайёрлигини ҳам намойиш этди чамамда.

Онанинг ўринсиз кибрли сўзига кириб, бошқа машина келтирилмагунча ҳаммани тик оёқда турғазиб қўймади, сурнай хонишини керагидан ортиқ чўздириб, мотам маршига айлантирмади, тўй уники эканини шу «келишганмиз» билан исбот этди қўйди.

*Йиғлома, қиз, йиғлома-ё, тўй сеники,
Остонаси тиллогано уй сеники...*

Қўшиқда куйланаётган «тилло остона»нинг аслида рамзийлигини тушунмай, бошқаларнинг исёнига кўр-кўрона қўшилаётган қизлар қанча! Аслида ўзларининг-ку исён кўтариш хаёлларига ҳам келмас. Чунки ўзлари тасвири биринчи мактубда келтирилган жуда нозик ҳолатда бўладилар: «...Сурнай одамнинг юрагини нега бундай тўлқинлантираркин? Нега одамни камалакнинг нақ учига олиб чиқиб қўйгандек бўларкин?!

Атроф бирам тоза! Бирам беғубор! Одамлар бирам сертабассум ва фариштали... Бу ёруғликка кўзларинг дош беролмай шаффоф шугринг мисол кўз ёшларинг милкинга инади.

Қиз уйимдан қалбим шу шугринг мисол топ-тоза чиқиб кетаётгандекман. Ниятларим ҳам куёш нурига ялтиллаётган шугринг мисол, қалбимни заррин нурга тўлдиради...»

Юқоридагиларга ўхшаш «доно» оналар «уларнинг кўзини очадилар». Ва, аксарият бир умр қизларининг гоҳ ошкор, гоҳ яширин йиғлаб ўтишларига сабабчи бўладилар.

Аслида-чи? Аслида қандай бўлиши керак?

Аслида тўй маросими қизини узатаётган она учун қизига берган тарбиясини кўп ўртасида намоён этадиган имтиҳон эмасми? Қизини том маънода муҳаббатли, ифбатли, меҳрибон, иродали, тоқатли, вафодор, бир сўз билан айтганда онанинг юзини ерга қаратмайдиган қилиб ўстирдимми? Қизларни оналарнинг қайтариғи деб бежиз айтишмайди ахир.

Қиз ўстирган оналарнинг халқона одобини маҳкам ушлаган, унга риоя этган оналар бойликни, ҳашамни биринчи ўринга қўйишларига гумоним бор. Қолаверса, оқил оналар «Мен бир вақтлар шундай

қийналган эдим, қизим асло қийинчилик кўрмасин!», «Менга мана бундай машиналарда юришлик насиб қилмаган эди, энди қизим нашидасини сурсин!» қабилида иш тутмай, қизларининг ўша қийинчиликларни руҳий оғриқсиз енгиб ўтишларига ёрдам берадилар, фаровонлик аста-секинлигини унинг руҳиятига сингдирадилар.

Уйда қизи вояга етаётган оналарнинг ўзига хос одоби бўлиши керак, албатта. Қизлик уйга келган совчилар биринчи навбатда қизнинг онасига эътибор беришлари бежиз эмас. «Онасини кўриб, қизини ол!» деган гап бор-ку ахир! Агар қизнинг онаси «Мен қизимни фалон жойда ўқитдим, фалон едирдим, фалон кийдирдим! Қизим энди фалон иззатларни кўриши керак!» деб турса, ўз қизининг бахтига зомин бўлиб қолиши мумкин.

Биринчи мактубдан кўриниб турибдики, қизгина оқилалик қилиб, бува донолик қилмаганида, қизгина бошидаги бахт қушининг «пар-р» этиб учиб кетиши ҳеч гап эмас эди.

Қизи бор оналарнинг ҳеч ерда битилмаган, аммо ҳаёт синовларидан обдон ўтган ўзига хос йўриқномалари бор. Унга риоя этган оналар қизларини янги уйга меҳрли қилиб ўстирадилар. «Сув келса — си-мириб, тош келса — кемириб» бўлса ҳам, чин уйини бўстон қилишга даъват этадилар. Муҳаббатини авайлашга, рост сўзлашга, хизматдан оғринмасликка ундайдилар.

Қиз боланинг момоларимиз айтмоқчи «бировнинг хасми» эканини билган ақлли оналар, қиз томирига иккинчи мактубда айтилганидек, кибр аралашувининг олдини оладилар. Ўзлари қанча бадавлат эканликларидан қатъи назар, қизларининг ана шу бадавлат уйларига эмас, балки «чин уй»ларига, «борадиган жойларига» болалигидан меҳрли қилиб ўстирадилар. Айнан шу меҳр қиз боланинг, яъни ёш ни-

ҳолнинг борган жойида тез идиз олиб, гуркираб кетишига ёрдам беради.

Кези келганда қиз узатаётган онанинг кечмишлари, турғёнларини ҳеч бир асбоб билан ўлчаб бўлмаслигини, лекин қизнинг онаси ҳар бир асаб толасини тизгинлай билиши кераклигини айтмоқчимиз.

Момоларимиз қудалар уйини «ўзга юрт», «ўзга қўрғон», «ўз подшоҳи, ўз аъмоли бор ўзга мамлакат» деб аташади. Қизларини эсли-ҳушли, меҳрли, тоқатли, сабрли ўстирган оналар «ўзга юрт» ички ишларига аралашишдан тийиладилар.

Аввало, қиз ўстираётган онада қизининг тақдир илоҳий битган ерда ўзидан тиниб-тинчиб, ўсиб-униб кетишига яхши ният, ишонч бўлсин! Она қизига сеп йирмасаям майли, юрагини яхшилик билан тўлдирсин, назарини тўқ қилсин. Қизига берган молдунёни чамаласа, янги оиланинг кўражак фаровонлиги олдида урвоқ ҳам бўлмас. Аммо қилинган молини, йўқловини пеш қилиш билан қизнинг онаси яхшигина бўлиб келаётган оиланинг пойдеворини дарз кетказиши мумкинлигини иккинчи мактуб мисолида яққол кўрдик.

Ўзига эмас, ўзгага, «бировларга», «ўзга юртга» меҳрли, яхши ниятли қилиб қиз ўстирган оқила оналарнинг ҳаёлига заруратсиз қизининг оила ишига аралашиш келмайди.

Биринчи ва иккинчи мактубга қиссадан ҳисса маъносида Мирзо Бедилнинг юқорида келтирган байти давомини келтирмоқчимиз:

*Буюрибдир ҳокисорлар ташриф,
Шул сабабдан бул замин гулзордир.*

Камтарин бўлиб бу заминни гуллатиб юришимизнинг ўзида савоб кўп.

Ҳар биримиз шуни кўнгилга туғиб, шунга амал қилсак, аввало ўзимизнинг, қолаверса фарзандларимизнинг, оиламизнинг, демак, юртимизнинг тинчлигига ҳисса қўшган, дилимизнинг равшанлигини, хотиржамлигимизни таъминлаган бўламиз.

Икки тенгдошингиз, янги келинлар мактуби баҳонасида қиз ўстирган оналар ҳақида бироз фикр юритдик. Мақсад сизни бироз мулоҳаза, мушоҳадага тортиш. Иккала мактуб муаллифига ўхшаб ҳаётга, оилага жиддий қарашингизга ишонамиз.

Тулак: Илоҳо назарингиз ҳамиша тўқ, нигоҳингиз олам ва одамга тиниқ бўлсин! Бойлик ичига энг қимматлиги ва барқарори, сизни қўша қариганлар бекатига элтадигани — эру хотин ўз меҳнатингиз билан топилган бойлик. Шу бекатларга пиру-бадавлат бўлиб етишлик насиб этсин!

ТУРКАНА ЎГИТЛАР

Яқинда бир китобда «туркана» сўзи «туркона» сўзидан келиб чиққани ҳақида ўқиб қолдим. Шунинг учун ҳам бу сўз аксарият ҳолларда туркий халқларга, яъни «ўзимизники», «шарқона», «халқона» маъноларини ўзида яшириб келар экан-да, деган хаёлга бордим. Халқ табобатида туркана дори-дармонларнинг тез таъсир қилиши ҳақида кўп эшитганмиз. Ўзимизники-да! Туркана ўғит-сабоқларнинг ҳам таъсири ниҳоятда кучлилигига неча бор тан берганмиз.

Бу ўғитларнинг қуруқ илмий тилда эмас, ҳикоятлар, ривоятлар, ҳатто «фалончи айтди» тарзида келиши ҳам кўпчилигимизга маъқул. Ўша фалончи ўз ҳаёт тажрибасидан, яъни «бошидан ўтказгани»га ҳам ишончимиз комил!

Бундай ўғитлар бир томондан зериктирмаса, иккинчи томондан уларда ўзингизга албатта сингдиринг, деган мажбурият ҳам йўқ. Хоҳланг — қабул қилинг, хоҳланг — қабул қилманг! Бир эшитиб қўйсангиз бас! Яна бир сирни ҳам айтиб қўяй. Шу ўғитларда келтирилган ҳикоят, ривоят, насиҳат, ўғитлар ҳозир миянгизга жо бўлмаётгандек кўринса ҳам, ахир бир кун хотирангиз заҳирасидан, албатта, қалқиб чиқади. Қалқиганда ҳам айнан сизнинг дунёқарашингиз, лўнда ҳаётий ҳулосангиз сифатида қалқади. Вақти келиб ўзингиз ҳам туркана ўғитлар айта бошлаганингизни сезмай қоласиз.

Қуйида турли вақтда, турли ҳаётий воқеалар сабаб бўлиб, бир эшитганда хотирамга жо бўлган туркана ўғитларидан намуналар келтирамиз.

Етилиш

— Бошоқ тўлишганда, пишгандагина ўрилади, айланай болам! Вақтидан аввал ўрилса, ейдиган нонимизнинг сифати ҳам айтарлик бўлмайди. Кўтарган хирмоннинг ҳам ичидан чириш, қизиб, ўт кетиш хавфи бор. Вақти ўтказилса — бошоқлар тўкилиб, исроф бўлиб, барака кетади...

Ёшларнинг балоғат ёшига етди дегани, ҳали уларнинг оила қуриш учун етилганини билдирмайди. Кўпинча, боламизнинг бўйи бўйимиз билан тенг бўлди, ёши балоғат ёшига етди деб, ҳовлиқиб сарполарини тайёрлаб, ўрлимизга келин қидирамиз, қизимизга куёв мўлжаллаймиз...

Аслида улар ҳали етилмагандирлар ҳам. Яъни ақл ва идрок билан, юрак қўри билан ҳаётнинг, турмушнинг моҳиятини, оиланинг шоҳ масаласини тушуниб етмагандирлар ҳам. Том маънода етилиб улгурмаганлар турмушнинг илк «мушти» даноқ ўзла-

рини йўқотадилар. Майда икир-чикирлар ҳам уларга муҳим ва биринчи даражали бўлиб кўриनावеради. Оқибат — ажралиш...

Масаланинг яна бир томони: осон топилгани йўқотиш ҳам осон бўлади. Тўғри, биз болаларимиздан ҳеч нарсани аямаймиз. Лекин улар шуни англаш, қадрлаш даражасида етилмай туриб, тайёргинага эга бўлаяптилар-да. Ажралишларнинг кўплиги сабабларидан бири уларнинг ҳаётнинг асосий, яъни шох масаласини англаб етмаганларидир...

Одатда, бу мавзу суҳбатлари ҳеч кимни бефарқ қолдирмайди. Ёшларни оилага тайёрлашнинг энг зарур шартлари ҳақида бетиним баҳслашилади.

Ёшинг улғайгачгина мунозарадан ҳоли хулосага келиш мумкин экан. Назаримда, Одам Ато тоифасидагиларга ҳам, Момо Ҳаво тоифасидагиларга ҳам кичиклигидан меҳрни, ҳалолликни, ички-ташқи покликни, одамга ҳурматни, энг муҳими ўзингдан ўзгага шафқат, ҳамдардликни сингдирилса, улар кейин кўпда қийналмайдилар.

Қиз-йигитларни ҳаётга, оилага тайёрлаганда улар қалбида шу қадриятлар жой олмаган бўлса, оиладаги ҳар бир иш ўз-ўзидан «ўғил болалар иши» ва «қиз болалар иши»га, кейинчалик эса «эрнинг» ва «хотиннинг» ишига бўлинади. Бунинг оқибати бу юмушлар катта-кичиклигидан, оғир-енгиллигидан қатъи назар — «менинг ишим нима!» дир. Инсон шу тариқа бировга яхшилик қилиб, бировга ҳамдард бўлиб завқ олиш, ҳузур қилиш бахтидан бенасиб бўлади. Бу қалб қашшоқлигига олиб келадиган йўлдир.

Биринчи галда биз ўзимизга ўзимиз хизмат қилишни ўрганишимиз керак. Катта оиланинг бир аъзоси сифатида шу оилага тегишли бирон юмуш қилганда, биринчи галда бу ўзимизга кераклигини ҳисобга олишимиз даркор. Қилаётган ишимизни кўнглимизга малол олиб, унинг натижасидан олдин-

дан завқ олиб, қувониб ишламасак (ахир яхши ба-
жарсак «баракалло!» эшитамиз, бировнинг хурсанд
• бўлганини кўрамыз-ку), меҳнатдан оғринадиган, буни
миннат биладиган бўлсак, биринчи навбатда ўзи-
мизга жабр. Бундан бировнинг эмас, ўзимизнинг
кўнглимиз кун сайин бир поғона кўтарилиш ўрнига,
бир поғона чўкиб, ғуссага кўмилиб бораверади. Не-
гаки, ўзи бировга яхшилик қилиб завқ ола олмаган
киши, бировнинг унга қилаётган меҳрибончилигини
ҳам, яхшилигини ҳам пайқашга қодир бўлмайди.
Бировлар билан оддий одамий муносабатлардан яй-
рай олмайди. Дили ҳам, тили ҳам «Яхшилигингизга
яхшилик билан жавоб қайтариб, мен ҳам бир яй-
рай!» деёлмайди.

Етилиш деганда, инсон инсонсиз яшай олмасли-
гини анлагани, оиланинг тенг аъзоси сифатида унинг
завқи-қувончи билан яшаши кераклигини анлага-
ни демакдир.

Оталар сўзи...

Киши болаликда, ёшлиқда ота-онасидан, кекса-
лардан кўп панд-насиҳат эшитади. Шу заҳотиёқ ёки
эртасигаёқ эшитганларига амал қилиб кетмаслиги
мумкин. Эшитганлари эътиқодга айланиши учун ҳам,
киши муайян даврни, оғир-ёнғил синовларни бо-
шидан ўтказиши керакдир. Аммо бир нарсага: ёши-
миз, мавқеимиз, маданиятимиздан қатъи назар ум-
римиз давомида ҳар биримиз энг мўътабар мезон —
ота-оналаримиз ўғитларига тез-тез мурожаат қилиб
туришимизга ишонаман.

«Қари билганини — пари билмайди» дейилгани
шумикин? Оталар сўзи — ақлнинг кўзи эканлиги ҳам
рост-ку. Шулар ҳақида ўйлаганда тўрда мўйсафид
ёки оппоқ сочли онахон ўтирган давра кўз олдимга
келади. Қўлларидаги пиёладан оз-оз чой хўплаб, улар

оғир-босиқ, паст овозда сўзлайдилар. Кеча билан бугун, бугун билан эрта ўртасида кўприк бўлади-лар.

Кўприкда турган кишига икки қирғоқ яхши кўри-нади. Улар атрофида бошларини эгиб ўтирган ёшлар уларнинг салмоқилаб айтган ҳар бир сўзларини диқ-қат билан эшитадилар, бу сўзлар уларнинг томири-га ўт бераётгандек, руҳига жон ато этаётгандек, се-кин бошларини тебрантириб қўйишади... Ўғитлар — ҳаётнинг жон озиғи.

Бу мумтоз кинофильмдан бир кўриниш эмас. Бу — ҳаёт. Минг шукрки, кўп оилаларимизда сақланиб қолган урф... Бобосидан панд-насихат эшитган мил-лат ёшларининг илдири нақадар чуқур...

...Мусиқа асбобларининг бири соз бўлиб, иккин-чиси созланмаган бўлса, улар билан ижро этилади-ган куй яхши чиқмайди. Оилада ҳам эр хотинга, хо-тин эса эрга мос бўлиши, ҳар бир хатти-ҳаракати бир-бирига уйғун бўлиши керак. Аммо турмушда ҳамиша ҳам шундай бўлавермайди. Худо ҳаммани ўзига яраша феъл-атвор билан яратади-да. Уй-ду-нёчиликда эр-хотиннинг бир-бирига мослашиб ол-гунига қадар неча фасл, неча қовун пишиғи ўтади. Кўпинча бу чолғу асбобларини мослашга нисбатан узоқроқ ва оғирроқ кечади. Барибир одам деган Тан-гри берган ақл билан иш қилсин. Баъзан баланд чи-қиб, баъзан паст тушиб шеригининг ҳам ўзига мос-лашиб олишига қарашсин... Оила қурмоқдан асл мақсад қўлга соз олгандаги мақсад билан ўхшашми — аввал шуни англаш керак. Оила қуришдан мақ-сад бахтли, тотув яшаш, серфарзанд ва солиҳ одам бўлиш. Қўлга соз олишдан мақсад — чиройли куй чалиб ўзини ҳам, бошқаларни ҳам хурсанд қилиш. Созлар бир-бирига уйғун бўлмаса, чолғуси соз бўлган созанда маълум пардаларни лозим бўлгунча чалиб туриши керак. Чолғусини унинг чолғусига созлаёт-

ган созанда эса унга қунт ва сабр билан, ихлос ва энг кераги катта истак билан эргашмоғи, айнан ўша пардада чалиб туриб, оҳанглар бир бўлгунича чарчамаслиги керак. Ана шунда куй чиройли чиқади...

Ҳаётнинг ўзи каби кўҳна бу гапларни ўз қалбларига жойлаб олганларнинг оилавий турмушда, ҳаётда гармонияга, камолотга, мушгаракликка интилмасликларига ишонмайман.

Оғриқ тишнинг давоси ҳамиша омбир эмас...

— Куни кеча Фалончихоннинг келини кетиб қолибди деб эшитдим. Ҳамма қатори бир оиланинг бузилганига ачиндим. Аёл бўлганим учун аёллар ҳақида ёмон гап айтилишига қаршиман. Лекин айнан шу келиннинг кетиб қолганига ҳайрон бўлганим йўқ. Анча енгил кўринганди кўзимга...

Маҳалланинг ичига жойлашган стоматология поликлиникасида даволовчи врач бўлиб ишлайман. Бир куни Фалончихон келинини бошлаб келиб қолди. Дугонамнинг келин туширганига уч-тўрт ой бўлган эди. Ойдеккина келин экан. Аммо биринчи мулоқотда-ноқ, ҳуснини ҳам унутиб, уни зарядланган минага ўхшатдим. Фалончихон:

— Келинимизнинг тишлари икки-уч кундан бери безовта қилаётган экан, бир кўриб қўйинг, ўртоқ-жон, қийналиб юрмасинлар! — деди.

Кетаётганида келинига тайинлади:

— Зебохон, мана, доктор опангиз билан таништириб қўйдим. Қўллари енгил. Маҳалламизда ҳамма бу кишидан миннатдор. Айтган вақтларида келиб, албатта, тишларингизни даволатиб олинг!

Навбат келинга келганида уни юмшоқ ўриндиққа аранг ўтқаздим. Оғзини ҳам очишни истамасди.

— Тишингиз оғрияптими? — сўрадим.

— Ҳа, жудаям!
— Унда келинг, кўрайлик!
— Оғритасиз!
— Тўғри, балки оғрир, лекин чорасини, албатта, кўрамиз. Қани, оғзингизни очинг-чи?
— Оғритасиз! Яхшиси укол билан олиб ташланг!
— ақл ўргатди келин.
— Оғриқ тишининг давоси ҳақиша ҳам омбир эмас, қизим! — дедим унга тасалли бериб.

Биз врачлар беморлар билан муомала қилишда анча оғирмиз. Касбимиз шуни тақозо қилади. Лекин келин ўша куни мени жуда қийнаб юборди. Тишининг касали ётар олдида тиши ва оғиз бўшлиғини тозалаб ювмаганининг оқибати эканини айтганимда:

— Катталарнинг ҳаммаси насиҳат қилишни яхши кўради, — деб ранжиди ҳам. У ҳар бир ҳаракатимга ишончсизлик билан қарар, ҳатто даво учун пул беришини писанда қилиб қўярди. Гўё пул берса, оғриқ қоладигандек. Хуллас, унга кетган вақтимда икки-уч беморнинг тишини даволаган бўлардим...

Ниҳоят тишига пломба қўйиб бўлдим. Оғриғи қолганига ишончим комил. Чунки эҳтиётини қилиб, укол қилганман, малҳам қўйганман. Бироз фурсатдан кейин уни қайта ўриндиққа ўтқаздим.

— Яна нима қиласиз? Пломба қўйиб бўлдингиз-ку! — деди.

— Тўғри айтдингиз, ўша қўйилган пломба бироз қотди, энди унинг ғадир-будур жойларини текислаб, ўз тишингиз билан бараварлаб, силлиқлаб қўяман. Шунда лунжингизни ҳам, тилингизни ҳам чақа қилмайди, — дедим унга тушунтириб.

— Керак эмас, яна оғритасиз! — деди ўжарлик билан.

Мен унга энди ҳеч ҳам оғриқ бўлмаслигини, лекин текисланмаса, тилини чақа қилиб оғритишини, овқат чайнашга қийналишини айтдим.

Йўқ, кўндира олмадим. Оҳиста яна тушунтирдим. Инсон тиши учун пломба бегона жисм ҳисобланишини, у тиш билан реакцияга киришиб, уч-тўрт кун ўтмай яна ўз тишидай бўлиб кетишини, оғирроқ бўлиб уч-тўрт кун чидаса, олам гулистонлигини айтдим. Борди-ю табиий озгина оғриқ эмас, ноқулайликка чидмай пломбани кавлаб олиб ташласа, кейинги даво бундан анча оғирроқ кечишини ёш болага тушунтиргандек тушунтирдим. Барибир гапларимни бир мирига ҳам олмади. Оғзидаги сўлак шимишга қўйган пахта золдирларини ҳам олмасимданоқ шартта ўрнидан туриб чиқиб кетди. Раҳмат ҳам нася қолди... Дугонамга ачинганимча қолдим. Бундай келинлар билан муомала қилишнинг, йўлга солиб олишнинг ўзи бўлмайди... Келиннинг оиласини ташлаб кетиб қолганига шунинг учун ҳам ҳеч ҳайрон бўлмадим.

Оғзидаги битта тишининг пломбаси бир-бирига сингишиб кетгунича сабр қила олмаган енгил келин, янги оила билан сингишиб кетишига қандай чидайдди?

Келинлар тушган билаларида ўзлариники бўлиб кетгунларича неча семириб, неча озадилар. Ҳаётда «Юк кўтарган — ютади» дейилиши бежиз эмас.

Яхшики, яхшилар бор...

Яхши одамларга омадим борлигини кўп марта синаяман. Ҳар дам улар борлигига ва кўплигига шукр қиламан. Яхши одамлар бор экан, дунёнинг мувозанати бузилмайди, деган ҳаёл юрагимда азаддан турғун.

... Эрта саҳар кўрган тушимдан юрагим қинидан чиққудек бўлиб уйғондим. Юз-кўзимдан майда ва муздек терни артар эканман, «Ё раб! Булар недан аломат?» деганимча узоқ ўйланиб қолдим.

Нонушта тайёрлаб уйдагиларни ишга кузатаяпман ҳамки, дилим чигили ёзилмайди. Телефон жи-

рингласа, бирон нохуш хабар эшитаманми деб, гўшакни кўтаришга қўрқаман...

Ёлғиз қолдим... Бироқ на ўқиш, на телевизор ичимдаги тошни эритишга ёрдам бера олмади.

Эшик қўнғироғи жиринглади. Очсам — яқин дугонам Раънохон. Қўлида бир даста гул! Бирини-бирига саралаб олингандек, ним очилган гунчалар «Нафосат — мана менман!» деяётганга ўхшарди.

— Сабаб?! — дедим дугонамга қўлимга тутқазилган гулларига ишора қилиб, — таваллуд бўлмаса, байрам бўлмаса...

— Вой, жуда соддасизда! — дедилар аслида гулни кўриб севинганимдан мақсадига етган одамдек самимий қувониб. — Сабаб — Сиз, баҳор, Наврўз! Бир зиёрат қилгим келди Сизни!

Кейин эрталаб бир юмуш билан кўчага чиққанини, гул бозоридан ўтаётганида негадир шу дастага кўнгли ийиб, мен кўзига кўринганимни, соғинчи устун келиб, қўнғироқсиз ҳам келаверганини айтди.

— Юмушдан қолдирган бўлсам, узр, — деди.

Мен эсам унинг келганига ўзимда йўқ хурсанд эдим.

Бир пиёла чой устида гулларга тикила-тикила дугонамга дилимдаги ғашликни айтдим. Кўрган тушларимни тафсилоти билан гапириб бердим.

— Инсон ўнгида-ю тушида кўрганини яхшиликка йўйиб яшаши кераклигини ота-боболаримиз, донишмандлар кўп бор таъкидлашган, — дугонам сокин ва тиниқ кўзларини кўзларимга қаратиб шундай деди. — Одам руҳий мувозанатини йўқотганида китобларга мурожаат қилиши кераклигини ўзингиз ҳам айтардингиз. Китобларда инсон руҳиятини яхшиликка чорлаш, йўналтириш ҳақида кўп ҳикматлар бор. Эсингиздами, Қуръоннинг «Нисо» сурасида яхши нарсаларни ёмон нарсалар ичига ўраб қўйиб берилгани ҳақида айтилган. Яхшига етгунга

қадар инсоннинг сабр ва тоқати, иродаси, иймони синовдан ўтиши, ўзи-ю иймонининг кўпнинг олдида имтиҳон қилинишига ишора-ку бу. «Бешинчи кун келур албат, вале тўрт кун ёмон ўтар», дейишган машойихлар. Тушларингиз бир қадар силлиқ кеча-ётган турмушингиз, руҳиятингизни безовта қилибди. Аслида уларда ёмонликдан кўра яхшилик бисёр эмасми? Андек заҳмат, куйиниш, астойдил меҳнат оқибатида ҳалол ва яхши натижага эришишингизга ишора-ку бу. Ҳа, яхшилик аломати бу, опажон...

Мен дугонамининг тиниқ кўзларига тикилганимча қулоқ солардим. Айни пайтда юрагимдаги ғулувлар тарқаб, ажабтовур чиройли сокинлик ҳукмронлик қила бошлаганини сезардим.

Яхшики, яхшилар бор, дердим ичимда.

Мум эна ҳақида қисса...

...Қадим-қадим замонларда бир савдогар бўлган экан. Умрининг кўп қисми ўзга юртларда ўтар экан. Шунинг учунми ёши анча катта бўлиб қолган бўлса ҳам, уйланишга кўнмас экан. Ахири кўпнинг маслаҳати билан уйланибди. Сафарга чиққунига қадар беш-олти ой саодатли ҳаёт кечирибди. Вақти келиб, савдогар яна сафарга отланибди. Йўл машаққатлари кўз олдига келиб, хотинини аяб, уни уйда қолдиришга қарор қилибди. Ёш ва гўзал келинга ўзгаларнинг кўзи тушмасин учун ҳовлиси деворларини баланд қилиб урдирибди. Зорикмасин, толиқмасин деб рўзғорини қайтгунича етадиган қилиб бадастур қилибди. Зерикмасин деб ҳовлиси ичига гулу райҳонлар экиб, шуларга қараб, парваришлаб овуниб юришни тийинлабди.

Кунлар ўтибди. Кунлар кетидан ойлар ўтибди. Бора-бора навжувоннинг чеҳраси сўлиб, иштаҳаси ҳам йўқолиб борибди. Гулу райҳонлардан баҳра олай

деб уларга яқинлашса, улар ҳам сўлиб, эгилибди. Мева дарахтларининг барги сарғая бошлабди.

Вақти-куни келиб, савдогар уйига қайтганида не кўз билан кўрсин-ки, гулдек ҳовлиси чўлу биёбон ўртасидаги жазирама нуқтага айланибди. Гўзал хотини қазо қилибди...

Савдогар куйибди, қайғурибди, аммо тақдирга тан бермай иложи йўқ. Дўсту биродарлари уни яна уйлантириб қўйишибди. Ҳовлиси яна яшнабди. Келин унда яйраб юрибди. Вақти келиб савдогар ўзга юртларга яна карвон сурибди.

Қайтиб келса... Яна аввалги ҳолатни кўрибди.

Ҳайратининг, қайғусининг чеки бўлмабди. Яна тақдирга тан берибди. Яна уйланибди. Аммо қалб аламлари ҳали битмаганидан, бу гал хотинини ўзи билан олиб кетишга қарор қилибди.

Фикрини айтганда аёли кўнмабди.

— Биз кетсак, гулдек ҳовли биёбонга айланади. Яхшиси шу ерда худо деб, сизнинг қайтишингизни кутиб, ҳаққингизга дуо қилиб ўтираман, — дебди.

Юраги увишса ҳам савдогар рози бўлибди.

Орадан ойлар ўтибди, йиллар ўтибди. Сафардан қайтган савдогар бу гал хотинини омон кўрибди. У ўйнаб-кулиб юрганмиш. Гулу-райҳонлар ҳам барқ уриб, жаннат исини келтириб турганмиш. Шохдан-шохга шўх сакраётган булбуллар хонишига киши маст бўлармиш...

Савдогар ҳайратда донг қолибди. Суюнганидан тили калимага келмабди.

Орадан бир қанча вақт ўтганидан кейин савдогар хотинидан аввалги хотинларининг нима учун ўлганини, ўзи қандай қилиб омон қолгани сабабини сўрабди. Уй-жойини яшнатиб ўтирганининг сирини очишни илтимос қилибди.

— Бунинг ҳеч бир сири йўқ, — дебди аёл кулиб. — Сирнинг ҳаммаси анави мум энамнинг ичида! — Аёл

токчада турган мумдан ясалган аёл ҳайкалига ишора қилибди. — Мен уни бир куни ертўлангиздан топиб олдим. Кейин у менинг бирдан-бир суҳбатдошимга, узун тунлар ҳасратдошимга айланди. Ҳасратларимни тинглайвериб мум кўкси эриб, зардобга тўлган бўлса керак...

Савдогар мум ҳайкалчага яқинлашиб, қўлини унга теккизиб улгурмасиданоқ, унинг кўкси ёрилиб садо чиқибди: «Бешинчи кун келур албат, вале тўрт кун оғир ўтар!» Шундан сўнг ундаги бор зардоб оқиб тушиб, мум эна яна ўз ҳолига қайтибди...

Мум эна ҳақидаги бу қиссани эшитганмидингиз? Йўқми? Мен ҳам яқинда эшитдим. Эшитдим-у, одамнинг одамга нақадар кераклигини, одамнинг тафтини одам олишини, одамга қувватни одам беришини англадим шекилли, шу ривоят ҳам умрим баҳри-байтининг боғловчи сўзидек хотирамга жойланиб, руҳимга жон берувчи булоқларнинг бирига айланди.

«Сабр — шодликлар калитидир»

Бағриларига йиғилганимизда ёшлари бир асрни қоралаб қолган бувижоним бизга ҳамиша Худодан сабр ва қаноат талаб дуо қилардилар:

— Парвардигоро! Болаларимга сабр ва қаноат ато эт! Кўнгилларини шу сабр ва қаноат орқасидан келадиган хотиржамлик ва ҳаловатдан, фаровонлик ва роҳатдан бенасиб қилма!

Ёшлигимдан бу икки тушунчанинг буюк қудратига ишониб келганман.

Яқинда улар таърифини излаб топмоқчи бўлдимда, «Ўзбек тилининг изоҳли луғати» га мурожаат қилдим:

**«Сабр — биринчи маъноси — ошиқмасдан кута би-
лиш ёки ўзини тия олиш; тўзим; тоқат. Иккинчи маъ-
носи — чидам, бардош. Учинчи маъноси эса қаноат».**

Ростини айтай, ўқиганларимдан кўнглим тўлмади. Хаёлимдан бувим ўз дуоларига бу таърифлардан кўра кўпроқ маъно сингдирганлар, деган фикр қайта-қайта ўтаверди. Бувим руҳларига бу таърифлардан-да кучлироқ нарсалар қувват берганига ишонардим. Бувимнинг кўнгиллари сув ичган булоқлардан мен ҳам тўйиб-тўйиб ичишликни, қалбим бойишини истардим.

Кунларнинг бирида Алишер Навоийнинг қаноат ва сабр ҳақидаги мухтасар таърифини ўқиб қолдим. Излаганимни топганимдан қувончимнинг чеки бўлмади. Бувижонимнинг Навоийни билганларига ҳавасим келди. Ичимга сиғдира олмай бу таърифни сиз билан ўртоқлашмоқчиман:

«ҚАНОАТ — булоқдир — суви олган билан қуримайди;

хазинадир — нақдинаси сочган билан камаймайди;

экинзордир — уруғи иззат ва шавкат меваси беради;

дарахтдир — шохи тортинчоқлик ва ҳурмат ҳосили етказади;

қўрғондир — у ерга кирсанг, нафс ёмонлигидан қутиласан;

тоғлиқдир — у ерга чиқсанг дўстга ва душманга қарамлиқдан халос бўларсан;

қуйилашишдир — натижаси юксаклик;

зориқишлиқдир — фойдаси эҳтиёжсизлик, фаровонлик;

йўлдир — қаттиқ, аммо севинтирувчи.

САБР — аччиқдир — бироқ фойда берувчи;

қаттиқдир — лекин заҳарни даф этувчи;

ўртоқдир — суҳбати зерикарли, аммо мақсадга олиб борувчи;

улфатдир — умиди узун, бироқ охири истакка элтувчи;

уловдир — юриши тихир, аммо манзилга етка-
зувчи;

туядир — қадами оғир, лекин бекатта туширгувчи;

шодликлар калитидур — ҳамма бандлар очқи-
чидур...»

Ҳаётимда нечанчи марта аجدодларимиз дониш-
мандлигига, деганларининг турган битгани ҳикмат-
лигига тан бердим.

Онам айтган аллалар...

Тун сокинлигини қўшни уйдаги чақалоқнинг йи-
ғиси бузди. Кўп ўтмай қаршимиздаги балконнинг
чироғи ёнди. Ёш она аввал нималардир деб болани
овутмоқчи бўлди. Бола тинчимагач, ғўғиллаганича
ўтириб унга кўкрак тутди. Бола бир-икки эмгандек
бўлди, аммо истагани «мамма» эмас экан шекилли,
яна йиғлай бошлади. Она уни бағрига босганича,
ўнгдан-чапга, чапдан-ўнгга айлана-айлана алла айта
бошлади:

— Об-бў-ў-ў-ў!

— Об-бў-ў-ў-ў!

Унинг охирги «ў-ў-ў!» си ўпкасидан бўғилиб чи-
қаётгандек кишининг қулоғига қўрдек тегарди. Бу
оҳангда назаримда болани юпатувчи, «Онанг ўргил-
син! Жоним сенга киргитгон! Тинчлан, қўзичоғим!»
дан кўра «Оббо! Яна тинчимни буздинг-а! Ахир бу
нечанчиси!» каби зарда бор эди. Бола тинчиш ўрнига
қаттиқроқ йиғлай бошлади. Она «Ухлай қолсангчи-
ей!» деганича «алла» сини яна ҳам баландлатди:

— Об-бў-ў-ў-ў!

Баланд қаватли уйнинг яна бир-икки қўшни хо-
надонларида чироқ ёқилди. Ёш она бундан хижолат
бўлдими, энди «Об-бў-ў!» сига монанд ҳар «ў-ў!»да
боланинг елкасига тап-тап уриб турарди. Онанинг
ҳаракати ҳам ўзгарди. У энди у ёқдан-бу ёққа чай-

қалмас, худди зикр тушаётгандек, ўғир янчаётган-
дек болани тепадан-пастга, бағридан-тиззасига
силталаб силкитарди.

Шу вақт ичкўйлаги устидан халат ташлаб олган
Саври опа чиқдилар.

— Маним отажоним «умма» сўраётгандирлар.
Ҳозир у кишига «умма» берамиз. Кейин алла айтиб
ухлаймиз. Осмондаги оймамалар мўлтираб қолади
бизнинг алламизга... Оқаётган сувлар тўхтаб қолади
бизнинг алламизга... — Бувижоннинг овози майин,
сокин, ниҳоятда секин ҳам эди.

У шу сўзларни айтиш асносида ошхонадан пиё-
лада чой олиб чиқди, болани келинидан олиб, унга
чой ичирди. Кейин болани бағрига босганича унинг
пешонасини силаб, елкаларини сийпалаганича се-
кин алла айта бошлади:

*Худойимдан айланай,
Муродимга етказди, алла-ё, алла.
Ҳилол ой қанотида
Сизни менга тутказди, алла-ё, алла!*

Бувижоннинг қўллари сеҳрлимиди ёки сўзлари
сеҳрлимиди — болажоннинг йиғлаган овози бошқа
эшитилмади.

Бола ҳали яхши ухламадими ёки Саври опа ўзла-
ри шўнғиган олам сеҳридан чиқиб кета олмадилар-
ми, ишқилиб тун сокинлигида уларнинг майин, ки-
шининг қалб-қалбига кириб борадиган аллалари
беш-ўн дақиқа эшитилиб турди. Улар секин, ниҳо-
ятда майин хониш қилардилар:

*Онам айтган аллалар
Юраккинам тубида, алла-ё, алла,
Меҳрим қўшиб сўзимга
Сизга айтаман алла, алла-ё, алла!*

Саври опа ҳали «Осмондаги оймомалар ҳам лол қолади!» деб, билиб айтдилар шекилли, ҳарқалай кўқда тўлин ой муаллақ қотди, катта йўлдаги машиналар овози ҳам эшитилмай қолди. Уларнинг балконига қадар кўтарилган мажнун толнинг сўлим шохлари ҳарир пардадек тебранарди.

Ўроқ ойга арғимчоқ

Солиб бераман сизга, алла-ё, алла.

Юлдузлардан бир қучоқ

Олиб бераман сизга, алла-ё, алла!

Инсон дунёга келишидан не эъзозу, не мукофотларга лойиқлигини, не меҳрларга зорлиги-муҳтожлигини умр аввалидан билиб, умр аввалидан ўзида туйишга ҳаракат қилиши, истаганини топмаганида исён кўтариши рост. Меҳрга, аллага қониб ўсганлар бошқача бўлиши ҳам рост.

Ҳеч эсимдан чиқмайди, бир куни қайнона ойим набираларига алла айтаётганларида қайнотамлар шундай деган эдилар:

— Онаси, алланг шундай майинки, одамни эритиб юборади-я! Ҳар гал алла айтганингда кап-катта бўлсам ҳам, йиғлагим келаверади...

Ҳар гал алла эшитганимизда, алла айтганимизда ўзимизда ҳам шундай кўтарилиш сезмасмидик! Алла эшитганда кишининг қалби шу энг майин, энг мунис, энг покиза ва ҳамиша ўзига хос қўшиқ билан тўйинади. Бу тўйинишни бола умрининг аввалиданок ҳис қилиб турганига нима етсин! Алла орқали болага онанинг, демак башариятнинг чексиз муҳаббати, умид ва орзулари, ният ва тилаклари, покиза дуолари сингади.

Кексаларнинг ривоят қилишларича, «Алла» аслида «Аллоҳ» сўзидан келиб чиққанмиш. Балки ҳақиқатда ҳам шундайдир. Аммо ҳар бир онанинг ўз

алласида Яратганга муножот қилиши, ундан дилбанди, жигарбандини асрашни илтижо қилиши кундек равшан нарса.

Эътибор берган бўлсангиз, ҳеч бир онанинг алласи, оҳанги ҳеч ҳам бошқаларникига ўхшамайди. Уни ҳар бир она ўзича куйлайди. Балки Тангрининг ҳар бир онанинг жонию-танига ўзига хос алла сўзи, ўзига хос оҳанг сингдириши ҳақидаги ривоятлар ҳам ростдир? Балки бу ҳолатда, онанинг алла айтиш ҳолатида ҳеч ким тагига ета олмайдиган сеҳр борлиги ҳам ростдир?

Унда алла айтаётганингизда ўзингизга Аллоҳдан бутун чарху дун эриб, ийиб, чайқалар ҳолатга келадиган майинлик, эзгулик ато этишини сўранг!

Тилак: Илоҳо, эшигингизга сурнай хонишини олиб келадиганингиз фақат сизга аталган киши бўлсин! Қалбингиз ҳозирданоқ «Сиз — менинг керагим!» деб турсинки, бундай қалбда орзу қилганингиз Кумуш муҳаббати, Кумуш вафоси, Кумуш идроки, Кумуш сабри, Кумуш фидойилиги ниш уриши шубҳасиз! Илоҳо, оталаримиз ўғити, момоларимиз алласи қалбингизга муҳрлангани рост бўлсин!

БАХТАИ БЎЛИНГ ЁКИ ОНАЛАРНИНГ АЙТАР СЎЗИ КЎП... (Хотима ўрнида)

Қизларжон, Сизлар билан дилдан суҳбатлашиб олдик. Беихтиёр Соҳибахон опанинг аёлларнинг бир йиғинида деганлари эсимга тушиб кетди:

— Оналарнинг қизларига айтар гапи кўп бўлади, айланайлар. Унашилгач, тўйдан кейин ҳам мавриди билан набира қизларимни ёнимга олиб, кўп насиҳат

қиламан. Турмушдан, у ёқ-бу ёқдан гапираман. Бир-икки шундай суҳбатлардан сўнг, «Гапимни яхшилаб уқдингми, болажоним, қулоғингга сирға қилиб тақиб олдингми? Деганларим бу қулоғингдан кириб, унисидан елвизак бўлиб чиқиб кетмадими?» деб сўрайман. Нима эсида қолди-ю, нимани уққанини синаш учун «тест» ҳам ўтказиб кўраман... Агар билсангиз, оналар ҳам, бувилар ҳам қиз узатганда тест синовидан ўтадилар. Узатган қизлари борган ерида тиниб-тинчиб кетса, қизнинг онаси ҳам, бувиси ҳам ҳаёт тестидан яхши ўтганини билдиради. Бир набира қудам борлар. Наргизагинамнинг ойижонлари. Шулар ҳар ҳафтада бир-икки қўнғироқ қилиб турадилар. «Катта ойилари, сизга раҳмат, келин қизимни жуда яхши тарбиялаган экансизлар. Умру жонларига Аллоҳ барака берсин! Яқин-яқингача ҳам отасиз катта қилган ёлғизимга қандай келин насиб қиларкин, ўзи кемтик дилим яна ўртаниб қолмасмикин, деган фикр миямда чиғириқдек айланарди. Шукр, ўқишдан келгунларича соғиниб қоламан. Олинг, олинг қилишиб чой ичамиз. Бир жойга борадиган бўлсак, киядиган эгнимни бир-бирига мослаб, модний қилиб кийинтириб юборадилар...» дейдилар. Ўша қизим унашилгач, уй кўрарга мени олиб боришган эди. Қайтиб келгач, Наргизамни олдимга олдим-у, қулоғига кўп гапни қуйдим. Қайнона бўлмиш эрдан ёш қолган экан. Соғлом бўлса ҳам кўнгли яримта экан. Шу ўғлидан бўлак уйда ҳеч кими йўқ. Унинг кўнглини сен кўтарасан, болам. Ёш бўлса ҳам, одми кийимларда анча катта кўринадилар. Парваришларини қил, деб тайинладим. Болам, ҳартутул ҳамма айтганимни қулоғига сирға қилган экан. Кечқурун онасининг ўрнигача ўзи тайёрлаб, у ёқ-бу ёғига қараб, ўзи ўраб ётқизиб, чиқиб кетармиш. Қайнона бўлмиш телефонда айтади бу гапларни, қизим индамайди. Ҳар гал келганида ойсини ҳам бирга юринг, деб зўрлар-

миш. Оқшомлари бирга сайрга чиқишармиш. Ҳа, кўрсатганингга, шу гапларни эшитишга муносиб қилганингга шукр деб, дуо қилиб ўтираман. Бошқа қизларимга Наргизамни ибрат қиламан... Тестдан яхши ўттанимиз шу-да, айланай!

Бу гапларни эслаётганим бежиз эмас.

Мен суҳбатларимизни қандай ўзлаштирганингиз ҳақида Соҳиба опа каби тест ўтказмоқчи эмасман. Чунки бу суҳбатларда ҳар бирингиз фаол қатнашиб турдингиз. Ахир ҳар суҳбатимиз айнан сиз ҳақингизда бўлмаса ҳам, яқин келажагингизни белгилаб берувчи турмуш ҳақида бўлди-да. Баъзан онангизга ҳам айтолмаган фикр-мулоҳазаларингизни секингина менга айтдингиз. Ишонч учун ташаккур. Сўроқларингизга қониқарли жавоб бера олдиммикин? Баъзан бу суҳбатлар ҳаёлимдан кетмай, кейинроқ сизга ўхшаган қизларимга китоб қилиб тайёрлаш мақсадида чизгилар қоралаб қўйдим. Озгина бўлса ҳам бу суҳбатлар қалбингизни нурлантиргани рост бўлсин.

Гарчи суҳбатларимизда кўп масалаларга тўхталган бўлсак ҳам, ҳамма керакли гапни айтиб бўлдик, дея олармиканмиз. Фикримга қўшилсангиз керак: ҳали олдингизда кутилмаган муаммолар кўп бўлади. Чунки ҳаёт сержило. Умрингизнинг ҳар куни янги синов келтиришига, янги сабоқ беришига тайёр туринг. Бу гап билан сизни чўчитмоқчи эмасман, асло. Дунё яралгандан бери оила бор, унинг шакли ўзгариши мумкин, лекин мазмунан ўша-ўшалигини эслатмоқчиман холос. Эртага келинсиз, индинга — онасиз, эртаси чин соҳиба, кейин бувисиз. Момо Ҳаводан бери аёл қисматидагилар мана энди сизнинг ҳам бошингизда. Эсингиздами, донишмандлар «Муҳаббат ўзи эски нарса, аммо ҳар бир қалб уни янгартар!» демишлар. Оила ҳам шундай... Ҳаммаси ўзингизга боғлиқ.

Энг ривожланган мамлакатларда ҳам, тамаддун тақозоси билан турмуш тарзи инсониятнинг ибти-

дойй даврига яқинлигича қолган қабилаларда ҳам оила қалъаси бор ва бу қалъа ичида аёлнинг мавқеи устунлигича қолган. Чунки қалъа ичидаги маънавий муҳитни аёл яратади. Шу муҳит кўпинча бутун жамиятга ҳам таъсир қилади. Аёл кишини юртнинг юзи деб бекорга айтишмайди.

Бундан ўн йиллар илгари «Эр эпламоқ осон, лекин...» деган китоб ёзган эдим. Китоб кўп нусхада чоп этилган бўлса ҳам, жуда тез тарқалиб кетди. Шунда менинг фикримда ҳеч бир миллат ўзбекларчалик қизлар тарбияси, келинлик, оила масалаларига ўта жиддий ёндошмаса керак, деган ўй-хаёл турғун бўлиб қолди.

Кейинчалик бошқа кўп миллатларнинг шу мавзуга оид китобларини ўқиб чиқишга тўғри келди. Китоблар инсон фикри маъзини тўқ қилади, дейишгани рост. Англаганим шу бўлдики, миллатидан қатъи назар, ҳамма халқлар ҳам оилани муқаддас даргоҳ, ўзгаларнинг мўралашини ман этилган мустаҳкам қалъа деб тушунишар экан.

Ҳақиқатда ҳам замонлар ўзгаради. Аммо башариятнинг энг нодир кашфи бўлган ОИЛА мангу! Бу муқаддас даргоҳнинг устувор қонун-қоидалари мангу.

Қай юртда яшаманг, бахтли ҳаёт кечираётганларга эътибор берсангиз, улар қурган оила қалъасининг пойдевори ҳам, девори ҳам, томи ҳам асрлар давомида синалиб келинган муҳаббат, садоқат, фидойилиқдан таркиб топганини кўрасиз. Одам Ато ва Момо Ҳаводан бери шундай.

Ҳа, башариятнинг оила, муҳаббат дарди бир. Бу борада йўл қўйиладиган хатолар оқибатида юракларни ўртайдиган изтироб дардлари ҳам бир.

«Эр эпламоқ осон, лекин...» китобимизнинг бир ерида она ўз қизига шундай дейди: «Борлиғим сенга сеп бўлсин, бир умрлик, вафоли сеп бўлсин! Шу уйдан барча яхши нарсаларни, мендаги бор фазилат-

ларни ол! Илтижоим: хатоларим, ағашганларимни — қўй! Қўлингдан келса — уларни тузат, бироқ зинҳор такрорлама! Негаки сен — менсан, буну унутма! Яна бир илтижойим — сен мендан кейинги ҳалқа бўлганингдек, менинг кечмишларимни ўзингдан кейинги бокира ҳалқага янада тозароқ етказ!»

Оналарнинг қизларига айтадиган гаплари ҳамиша кўп бўлади. Нуронийлик, дуогўйлик фаслига етганим шукри қуввати ила мен набира қизларимга айтмоқчи бўлганларимни сиз билан суҳбатларда ўртага ташладим. Давраимизни кенгроқ олиш умидида бу суҳбатларимиз чизгиларини жамлаб, тўлдириб, расамади билан жойлаштириб китоб тайёрладим.

Назаримда ҳали яна кўп гаплар айтилиши керакдек. Агар насиб қилиб, яна сизларга ўхшаш келинлик остонасида турганлар билан шундай суҳбатлар ўтказадиган бўлсак, уларга яна нималар дейиш мумкин?

Назаримда суҳбат учун мавзулар жуда кўп. Бундан сўнг бу мавзуларга ўзингиз кунда-кунда дуч келасиз. Ўзингиз хулоса чиқарасиз, улардан сабоқ olasиз. Шунинг учун «Қизлар китоби»нинг кейинги бўлимини «Аёл иқлими» деб атадик ва бу бобда сизларга ибрат ва мушоҳада учун сиз кунда учратадиган, суҳбатлашадиган аёллар ҳақида ҳикоя қиламиз.

Кўряпсизми, ҳали айтиладиган гаплар кўп. Ҳаёт ахир кўлмак эмас, бетиним ўзгариб оқувчи дарё!

Агар шундай суҳбатларда иштирок этиш насиб этса нималар дейман яна?

Юқорида эслаганимиз «Эр эпламоқ осон, лекин...» дан яна бир иқтибос:

«...Билсанг эди, сенга айтар сўзим нақадар кўп! Булар — бошимдан кечирганлар, дугоналаримдан эшитганларим, кўрганларим, одамлардан эшитган ривоятлар ва ҳикоятлар, қалбимни қачонлардир қуш мисол осмонга кўтариб — офтобда чўмилтирган, айрим пайт-

лар тубсиз жарга ирғитгандаги каби шувиллатиб, музлатган, кўп, ниҳоятда кўп ўйлантирган воқеалар! Мен уларни билганимга қанча вақтлар ўтганидан қатъи назар, вақтики келиб сенга айтиб берарман деб бутун тафсилотлари биланда эслаб қолганман. Худди бутунгидек минглаб чақноқ юлдузлари қўл билан узгудек пастга тушган ойдинли тунлари сенла ёнма-ён ўтириб сирлашмоқни орзу қилган дамларим кўп бўлган. Ҳаёт, рўзгор, тирикчилик деб аталмишга асира бўлиб, бу орзуларим жуда кам ушалган...»

Ҳа, оналарнинг қизларига айтар гапи кўп бўлади.

Тилак: Илоҳо эшитганларингиз қалбингизнинг бебаҳо мулки бўлсин! Бахти бекамлик манзили томон йўлингиздаги нурли поёндоз бўлсин! Улар қуввати ила барча яхши ниятларингизга етинг. Юрган йўлингиз нур бўлсин, терганингиз дур бўлсин! Ҳазрат Навоий ташбеҳидаги дили пок, тили пок, ўзи пок дилбар аёл мартабасига эришиш насиб этсин! Ҳар бирингиз ўзингизнинг эрка бахтингиз бекаси бўлинг!

МОМОЛАРНИНГ ЎЎГИТИ —
ОЙДИН БАХТНИНГ КАЛИТИ

Ойим қизим!

Жонингизга озиқ бўлиш умидида ёздик бу китобни.

Сизга, яъни ойзодаларга аталган бу китобни моларнинг ўғити билан якунлаётганимиз ҳам бежиз эмас, оқила қизим!

Момоларимиздан, оналаримиздан эшитган, ҳикматга тўлиқ китоблардан ўқиганларимиз бу ўғитларни айнан сизнинг ёшингизда қулоғингизга атайдан қуяётганимизнинг боиси, ҳозир сиз шундай ёшдасизки, кўрганингиз — кўзингизга, эшитганингиз — қулоғингизга, ёққани — қалбингизга жо бўлади. Хуллас, она қизим, булар хотирангизга абадул михланади.

Уларнинг кўпини сиз, албатта, эшитгансиз. Нега шундай дейишаркин, деб ўйлаганингиз ҳам бордир. Ўйлаганингиз, мушоҳада қилганингиз жуда маъқул иш.

Бу ўғитларнинг айримлари балки ҳозир сизга тушунуксиздир. Лекин вақти келиб, сиз уларни, албатта, эслайсиз, албатта, уларнинг қадрига етасиз, биз кутгандан ортиқ уларга амал қиласиз. Биз сизга етказган бу ўғитларни кейинги авлодларга етказасиз, уларнинг ҳикматини оширасиз.

Оиланинг тарихи Одам Ато ва Момо Ҳавога бориб тақалишини биласиз. Оила ҳақида кўп китоблар битилганидан ҳам хабарингиз бор.

Ҳар бир аёл ўз пешонасига битилган бахтни маҳкам ушлаб қола билиши учун оила одоби, маданияти ҳақидаги китобларни ўқиган, ўқиганини уққан ҳам бўлиши керак. Сиз бу китоблардан момолар, оналар, опаларнинг ҳикматона ўғитини кўплаб топасиз. Вақти келиб, улар сизга тўғри йўл кўрсатади, руҳингизга қувват беради.

Кези келганда, бошқаларга айтиш хотирангиздан кўтарилмаслиги учун **«Момолар ўғити»** дафтарини тутсангиз, кўнглингизга озиқ берган ҳикматларни унга ёзиб юрсангиз ҳам чиройли иш бўлади.

АВВАЛО, АССАЛОМУ АЛАЙКУМ

Салом — Аллоҳ исмларидандир. Аллоҳ уни ерга нозил қилди. Саломни ораларингизда кенг тарқатинглар, деб даъват қилинади ҳадисда.

* * *

Ҳа, она қизим, ҳар ишнинг боши «Ассалому алайкум!» ва «Бисмиллаҳир роҳманир раҳийм!»дир. Ҳадисда айтилишича, «бисмиллаҳ» билан бошланмаган ишнинг охири кесикдир, яъни бекиқдир.

* * *

Шарқда салом бериш одобига катта эътибор бериб келинишини унутманг. Кишининг саломига қараб одобига баҳо берилиши ҳам рост гап.

* * *

Салом беришдан олдин гап бошлаган одамга уйингизга киришга рухсат берманг, деб таъкидланади ҳадисда.

* * *

Кўча-кўйда, айниқса, одамлар сийрак жойда таниш ёки нотанишлигидан қатъи назар, яқин турган кишига, айниқса катта ёшдагиларга салом беришни унутманг.

* * *

Меҳмонга, йиғинларга борганда у ерда йиғилган жамоага, албатта, салом бериш лозим.

* * *

Йиғиндан барвақтроқ чиқиб кетадиган бўлсангиз ҳам, салом берасиз. Бу — хайрлашув саломи бўлади.

* * *

Ўз уйингизга келганда ҳам хонадон аҳлига салом беришни унутманг.

* * *

Саломни пок ҳолатда ва самимият билан беринг.

* * *

Ёши кичиклар ёши улугроқларга биринчи бўлиб салом берадилар.

* * *

Кишиларга салом бераётганда чехрангиз очиқ бўлсин.

* * *

Салом имо-ишора билан эмас, овоз чиқариб берилишини унутманг.

* * *

Саломга жавоб бериш одобига кўра алик олувчи ҳам пок, очиқ чехрада бўлиши, салом берганга раҳмат дейиши керак.

* * *

Бошқа миллат кишиси салом берганда ҳам ҳурмат кўрсатиб, алик олиш лозим.

* * *

Кўп одам турган бўлса, ораларидан бир киши саломга жавоб қайтарса етарлидир.

* * *

Эсингиздан чиқмасин: саломга ишорат билан эмас, овоз чиқариб алик олиниши ва салом берган киши бунни эшитиши лозим.

* * *

Дўстларни яхши кунлари билан муборакбод этмоқ даркор. Шодлик айёмида, чунончи, фарзанд туғилса ёки узоқ сафардан қайтиб келганда биродарларни муборакбод этиш, уларнинг шодлигига шодлик қўшади.

* * *

Муборакбод этгани борганда хурсандлигингизни изҳор этинг, рамгин ва малоллик қиёфада кўринманг, маърака эгасини табриклаб, узоқ умр ва ҳуррам ҳаёт тилаб дуо қилинг. Агар келин тушган бўлса, хайру барака, оқилу доно фарзандлар тиланг.

* * *

Узоқ ўтирманг, уй эгаси қўймай қистаса, бир муддат ўтириб, кўнгилочар гаплардан гапириб, уй эгасининг кайфиятини хушнуд этинг. Имкониятга қараб, туҳфа-тортиқ қилиб боринг.

* * *

Касал одамни бориб кўришнинг кўп савоби ва фазилати бор.

* * *

Намозгардан кейин касал кўришга боришнинг хосияти йўқ.

* * *

Бемор ётган уйга кирганда кулиш, йиғлаш ўринсизлигини унутманг.

* * *

Хаста қариндош, дўст ёки қўшни бўлса, эҳтиёжи сўралиб, тузалиб кетишини сўраш, хулоса қилиб айтганда, хастага изтироб эмас, қувонч бериб,

кўнглини олиш керак. У ёқтирадиган егулик олиб бориш жуда ўринлидир.

* * *

Қайғу-изтиробда бўлган хастани сўз ва ҳар хил муносабатлар билан хафа қилишдан қўрқиш, Аллоҳдан шифо тилаб, хайрлашиш лозим.

* * *

Касал олдида кўп гапирманг. Бемордан ҳазар қилманг. Касалга мулойим сўзлар айтиб, тасалли беринг.

* * *

Беморни чарчатмаслик учун узоқ ўтирманг.

* * *

Таъзияга борганда кам гапиринг.

* * *

Таъзия эгаларига ўзингизнинг нечоғли яқинлигингизни кўрсатмоқ учун, сочингизни ёйиб, юзингизни юлиб, кўксингизга муштлаб, қаттиқ дод-фарёд қилиб, уввос солиб йиғламанг.

* * *

Беҳудага бемаъни гапларни гапирманг. Буларнинг ўрнига мотам эгаларига сабру қаноат тиланг, марҳумни яхшилик билан хотирланг, қўлингиздан нима ёрдам ёки хизмат келса, аяманг.

* * *

Кишиларга ёмонлик қилиб, яхшилик кутманг.

* * *

Биров чақирганда, жавобингиз «Лаббай!» бўлсин. «Лаббай!»нинг маъноси жуда кенг. У «Сизни эшитаяпман!», «Хизматингизга ҳозирман!», «Малол келмаса, гапингизни қайтариб юборинг?», «Бу гапга нима дейсиз?» кабиларни ҳам англатади.

* * *

Эшиқдан қариндош-уруғ, қўни-қўшни, танишингиз ёки бегона одам келса, аҳволи руҳиятингиздан қатъи назар, ўз ташвишингизни яшириб, очиқ юз ва табассум билан кутиб олинг.

* * *

Биров сиздан бир нарса сўраб келса, имкони борича қуруқ қайтарманг. Сўраганнинг бир юзи, бор бўла туриб бермаганнинг икки юзи қора дейдилар.

* * *

Тансиқ таом пиширсангиз, олдини албатта уйдаги катта ёшли кишиларга берганингиздек, икки ёнингиздаги қўшнингиз билан баҳам кўришни унутманг.

* * *

Қариндош-уруғникига борганда имкон қадар қуруқ бормасликка ҳаракат қилинг, жуда бўлмаганда болаларига бирор нарса олиб борсангиз чиройли кўринади.

* * *

Киши йўқман деб зорланаверса, борининг ҳам баракаси учади.

* * *

Уйингизга келган меҳмоннинг иззатини жойига қўйинг. Элда «Йўқча гуруч ош бўлур, меҳмон кўнгли хуш бўлур», деган нақл бор. Кишининг кўнгли сал билан кўтарилади, сизнинг эса яхши номингиз чиққани қолади.

* * *

Меҳмон кетаётганда етти қадам бўлса ҳам бирга кузатиб чиқинг.

* * *

Эркак киши билан рўбарў келганда, орқага тисарилиб, унга йўл беринг.

* * *

Икки киши суҳбатлашиб турган бўлса, ўрталаридан ўтиш — беодоблик.

* * *

Кўча супираётганингизда, сув сепаётганингизда кимдир ўтаётган бўлса, ўтиб олгунича ишингизни тўхтатиб, четга чиқиб туринг.

* * *

Ховли ёки кўчани супираётганингизда биров билан кўришишга тўғри келса, аввал супиргини чеккага қўйиб, кейин унга яқинлашинг.

ОНАЛИК — УЛУҒЛИК

Она бўлиш — Аллоҳнинг инояти билан авлодлар занжирини жисми бекам зурриёдлар билан улашга қодирликни туйиш саодатидир.

«Жаннат — оналар оёғи остидадир» деган ҳадиси шариф оналарнинг нақадар ортиқ ҳурмату муҳаббатга лойиқликларини кўрсатади.

Дунёга фазилат ва камолот соҳиби сифатида таъниланган ҳазрат Имом Ғаззолий ўзларининг неча асрлардан бери неча авлодлар қалбини нурлантириб келаётган «Айюҳал валад» («Эй, фарзанд») китобларида «Жаннат — оналар оёғи остидадир» ҳадисини шундай талқин этадилар: «Бу — ҳадиснинг маъноси. Пайғамбаримиз маънони умматга рамзли, қисқа, бадий ва гўзал бир тарзда етказмоқдаларки, ақли бор одам бунга англайди.

Оёқдан мурод — онанинг розилиги, жаннатдан мурод — Аллоҳнинг розилигидир. Бошқачароқ айтганда «Онанинг розилигини олсанг, Аллоҳнинг розилиги (жаннат)га етган бўласан!»

Жаннатга киришга лойиқ бўлиш учун ота-она розилигини олиш зарур. Уларни хушнуд ва хурсанд қилиш зарур».

* * *

Бу борада яна қуйидаги ҳадисларни ҳам эслаб қолсангиз маъқул бўлади:

«Ота-онага яхшилик қилиш, уларнинг хизматларида бўлиш намоз, рўза, ҳаж ва жиҳоддан ҳам савоблироқдир».

«Ота-онасига яхшиликлар қилиб, яхши муомалада бўлиб, уларни мамнун этган кишининг умри баракали, узун бўлади. Аксинча, уларни ранжитиб, хафа қилган кимсанинг умри қисқа бўлади».

Аллоҳ ота-онанинг фарзанд учун қилган яхши дуоларини ҳам, бад дуоларини ҳам рад этмайди. Фарзанд учун икки дунё саодати — ота-онанинг икки лаби орасидадир. Она дуосига лойиқларнинг йўли ҳамиша очиқдир.

* * *

Ҳадисларда аёлларга ҳомиладор бўлиш, туғиш, болаларни эмизиш, тарбия бериш, фарзандларга марҳаматли бўлиш башорат қилинган. Булар устига яна намоз ҳам ўқисалар, жаннатга киришлари шубҳасиз дейилган.

* * *

Она боласини дунёга келтиради, тириклигининг қуввати бўлган сути билан уни тўйдиради, қучоғида ўстиради, суюкли юрак мевасининг роҳати учун ширин уйқуларидан, бутун тинчлигидан кечади. Унинг тарбиясию бахтли бўлиши учун жону юрагидан тиришади. Унинг учун чекмаган жафоси, қилмаган фидокорлиги қолмайди. Тириклигининг сўнгги нафасига қадар уни севади. Боласининг бироз боши оғриси унинг саломатлигини қайтариш учун молу жонини беради. Шунинг учун боласини жоним деб чақиради.

* * *

Ҳар гал чақалоқни қўлингизга олиб эмиза бошлаганингизда, шу саодатли сонияларни сизга инъом этган ягона Яратувчига шукр қилиб, қудратига ҳамду санолар айтинг, унинг улуғлигини тан олинг. Йўқдан бор қилган болангизга «Бисмиллаҳир раҳмонир раҳийм!» билан кўкрак тутинг.

Кексаларимиз «Бисмиллаҳ» билан кўкрак эмган боланинг юзи фариштали, қалби нурли бўлади, дейишади.

* * *

Чиллали чақалоқ хонасида ҳам худди янги келин-куёвлик даврингиздаги каби тунлари чироқ ёниб турсин.

* * *

Момоларимиз азал-азалдан уни асрайди, деб чақалоқнинг ёстиғи остига кулча. нон қўйишни одат қилишган. Яхши иримни сиз ҳам тарк этманг.

* * *

Чақалоқнинг танглайини кўтариш, қулоғига азон айтишни синашта, фариштали, пок ниятли нуроний кишилардан илтимос қилинади. Яхши дуолар билан танглайини кўтаришнинг, пок нафас билан қулоғига «Оллоҳу Акбар!» етказишнинг хосияти иймони саломат, комил инсон тарбиялашдир.

* * *

Чақалоққа қариндошларнинг бирига ҳавас қилганингиз учун унинг исмини қўйишга қарор қилинса, албатта улардан розилик сўраш керак. Борди-ю сизнинг исмингизни қўйишса, ўзингиздаги бор нуқсонларни йўқотишга, кишиларнинг ҳавасига лойиқ бўлишга ҳаракат қилинг.

* * *

Ота-оналарингиз ёки бирон табаррук кишининг исмини болаларингизга қўйсангиз, уларни сизламоққа, иззатини жойига қўймоққа, тарбиясига назокат билан ёндашмоққа одатланиш керак. Аммо оилада ундан бошқа болалар ҳам бўлса, уларни бири-биридан кам кўрмасликка, бирини сизлаб, бошқасининг кўнглини чўктирмасликка ҳаракат қилиш керак бўлади.

* * *

Болани эмизишдан олдин покланиб олиш ёдингиздан чиқмасин. Либос ва баданингизни ҳамиша тоза тутинг.

* * *

Эмизикли аёл олдида шовқин-сурон кўтариш, беўхшов ҳазил қилиш, чўчитиш ярамайди, акс ҳолда унинг сути қочиши мумкин.

* * *

Болани эмизаётган дастлабки пайтда чақалоқдан ортган сутни соғиб олинг. Лекин бу сутни ҳар ерларга тўкманг, яхшиси гулнинг тагига оҳиста қуйилгани маъқул. Сутни соғиб оладиган идишингизга бегоналарнинг назари тушмасин.

* * *

Боланинг сочи, тирноғини олганда ҳам эҳтиёт бўлинг. Боланинг қорин сочига биринчи бўлиб табаррук одамлар қайчи урадилар. Кексалар боланинг сочини гулнинг тагига, олинган тирноқларини тоза жойга кўмиш даркор, деб насиҳат қиладилар.

* * *

Чақалоқнинг кийимлари, айниқса чилласи чиққунига қадар алоҳида совунда, алоҳида тоғорада ювилади. Боланинг кийимлари қоронғуда қолса, бола учиниши мумкин.

* * *

Боланинг бир сидра идиш-товоғини ҳам алоҳида тутиб, ҳамиша озода сақланишига эътибор беринг. Токчада бир чеккада турган пиёла, қошиқча ва боланинг бошқа идишларининг устига тоза сочиқ ёпиб қўйинг.

* * *

Пичоқ, қайчи, теша, болта каби кескир, ўткир буюмлар болаларнинг кўзидан узоқроқ турсин.

* * *

Онанинг эҳтиётсизлиги туфайли куйиб қолган болада онанинг ҳаққи қолмайди, деб огоҳлантиришади момоларимиз. Шунинг учун иссиқ чой, чойнак-пиёла ва овқат солинган бошқа идишларни боладан нари тутинг.

* * *

Бармоғингизда тилло ёки кумуш узук бўлсин. Шунда рўзғор ишларини бажарганда ва кир-чир ювганда қўлингиз покланиб туради, деб огоҳлантиришади момолар.

* * *

Болани эмизаётганда, йўргаклаётганда, хуллас унга яқинлашганда сочларингизни турмаклаб, рўмол ўраб олишни унутманг. «Соч — фалокат» дейишларининг боиси, унинг узун толаси боланинг қўлига, бўйнига, оёқлари ёки бошқа нозик жойларига ўралиб қолиб, азоб бериши ёки бирон ёмон оқибатга олиб келиши мумкинлиги бўлса ажаб эмас.

* * *

Тунлари боланинг бир меъёردа эмиши онага роҳат бағишлаб, кўзига уйқу келтиради. Фафлат босиб ухлаб қолиш фалокат эшигини ланг очиш демакдир. Зинҳор ухлаб қолманг.

* * *

Алла айтишни ўрганинг. Майин, мунис овозда айтган аллангиз болангизнинг қалбини тўлдиради, сизнинг қалбингиздаги айрим нохушликлар ўрнини эса

умид эгаллайди. Ҳакимлар алла айтган аёллар дард-га чалинишдан йироқ бўладилар дейишади. Чунки алла айтгувчилар томиридан ҳаёт, меҳр, фидойилик, бир сўз билан айтганда эзгулик оқади.

* * *

Умрида алла тўқимаган, уни алоҳида, фақат ўзигагина хос қалб оҳанги билан куйламаган она бўлмаса керак. Майли, у шу аллани бошқаларнинг сўзи билан айтсин, лекин унинг ўз оҳанги, ҳатто сўзсиз ифода этадиган минг бир тўлғонишлик, минг бир мунислик, минг бир шукрлик, бетакрор куйи бўлади. Онанинг алласи унинг меҳрини, шукрини, орзу ва яхши ниятларини ниҳоят сокин, ниҳоятда тиниқ ифода этадиган бетакрор шоҳ асаридир дейдилар.

* * *

Бола эркини бўғишлик, унга зуғум ўтказишлик, уришиб, қарғаш, калтаклаш худо олдидаги, инсоният олдидаги энг катта гуноҳдир. Тарбиянинг бундай усуллари болани тундликка, биқиқликка олиб келади. Бола учун бу энг катта таҳқирлиқдир. Бу таҳқирлик унинг қалбида ўзи сезмагани ҳолда ёмон энергиянинг йиғилишига олиб келади. Охир-оқибат бу энергия исёнга олиб келади ва ёмон портлаши мумкин. Бу — онанинг ўз боласидан айрилишидир.

* * *

Болаларнинг мустақиллигини, ташаббусини «Сен ҳали ёш боласан, ақлинг етмайди» деб бўғаверишлик ҳам, боланинг катта бўлганида лоқайд, тепсатебранмас бўлиб қолишига сабабдир.

* * *

Болалар тарбияси фақат буви-буваларга, ота-оналарга хос деб ўйласангиз, хато қиласиз. Аксарият

ақлли оналар болаларидан кўп нарсани ўрганадилар. Улар билан дўст, сирдош бўлганлари мукофоти тариқасида қалблари ёш бўлиб қолади, ҳар соҳадан билимлари ортади.

* * *

Она учун энг азиз нарса — болаларининг унга бўлган ҳурматидир. Бундай ҳурматта эришган ва уни йўқотмаслик учун тинмай ҳаракат қилган оналарнинг жамиятда ҳам катта иззат топиши кундек равшан.

* * *

Она учун энг олий мукофот — болалари ҳақида яхши гап эшитишдир.

* * *

Донишмандлар фарзандларга яхши тарбия бериб, уларни комил инсон қилиб ўстиришликни маъданларни олтинга айлантириш билан тенг — мураккаб меҳнат дейдилар.

* * *

Оналар ўз фарзандларининг дили пок ва мусаффо бўлишига эришмоқлари лозим. Донишмандлар пандномасида шундай дейилади: «Мабодо, руҳ нафсоният натижасида зангланиб қолган бўлса, дил жило топиши зарурдир, шунда руҳ ҳам покланади».

* * *

Боланинг жисми дардини ҳам, дили дардини ҳам биринчи бўлиб онаизор англайди. Бу дардлар давосига минг бир чора излагувчи, топгувчи ҳам онадир.

* * *

Оналарнинг қалбидаги туганмас меҳр ва ўз болаларидан ҳамишалик хавотир олиш ва ташвиш че-

киш фақат ўзлари билан йўқ бўлиши мумкин, дейиш ҳам тўғримас, чунки ундаги кўп яхши фазилатлар болалари, набиралари дилида қолади.

* * *

Аёллар ўз умри давомида кўрадиган ҳурмат ва эъзознинг ярми яхши аёллиги учун бўлса, ярми — яхши оналиги учундир.

* * *

Фарзандлар тарбиясида қўлланиладиган минг бир усулни, тўғри йўлни танлашни оналарга уларнинг ўз ҳурматларини, ўзликларини нечоғли яхши англашлари кўрсатиб беради. «Олма тагига олма тушади», деб бежиз айтилмайди.

* * *

Фарзанд онанинг иккинчи «мен»и, унинг бу дунёдаги қайтариғи, юрадиган йўли, кўрадиган кўзи, айтадиган сўзи, ҳаётининг мазмунидир. Оналар фарзандлари ҳаёти ўзлариникидан бахтлироқ, мазмуни бойроқ бўлишини исташлари ҳам табиий. Оналарнинг ўз болалари олдидаги масъулиятларининг катталиги шундан.

* * *

Оналик туйғуси аёлнинг ёши ўтиб бориши билан тобора камолга етиб, чуқурлашиб, салмоғи оғирлашиб бораверади. Оналарнинг, айниқса буви бўлгач, оналик саодати билан ёшларни, янги она бўлганларни ошно қилиб бориши, йўлга солиши — улар зиммасидаги улур бурчдир.

* * *

Аксарият оналарнинг қалби тоза, ақли тиниқдир. Бунга сабаб уларнинг қалби маънавиятимиз ёғдуси

билан тўлиқлигидир. Бундайларнинг иродаси мустаҳкам бўлиб, ҳаётнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий силсилаларига тиз чўкмайдилар, қирқ жонларининг ҳаммасига қувват топадилар.

* * *

Болангизнинг қалбига энг кичиклигидан меҳрни, ҳалолликни, ички-ташқи покизаликни, ҳурматни, энг муҳими шафқат ва ҳамдардликни сингдирган бўлсангиз, эртага унинг бировга ҳамдард бўлишдан, бировга яхшилик қилишдан завқлангани ва ҳузур қилганини кўриб, ўзингиз улуғлик пиллапоясидан янада юқори кўтарилганингизни сезасиз.

* * *

Донишмандлар оналикнинг ҳеч қачон нурамас биносининг гиштлари асли меҳрдан, нозикликдан, сабр-тоқатдан, кечирувчанликдан ясалган дейишади.

* * *

Оналарнинг ўз болаларини яхши тарбиялаганлари оқибатида эришган бойлик ва фаровонликлари энг ҳалол бойлик ва фаровонликдир.

* * *

Оналар фидойилик ҳақида кам гапирадиган, айни пайтда фидойилик намунасини ҳар дамда кўрсатишга қодир бўлган зотлардир. Оналарнинг киши билмас башариятга ўтказадиган бу қарзини ҳеч ким, ҳеч қачон уза олмайди.

* * *

Оналарнинг муҳаббатини қуёшнинг ҳарорати билан тенг дейишади. Аммо айнан шу — меҳри қуёш оналар фарзандларининг кичик меҳр шуъласи билан ҳам қаноатланадиган зотлардир.

* * *

Ердан ҳам вазминроқ — онадир, осмондан ҳам буюкроқ — онадир. Лекин дунёда энг камтарин ва энг камталаб зот — оналиги ҳам рост.

* * *

Яхши одамлар кўпайсин деган жамият, яхши оналарнинг кўпайишига ғайрат қилмоғи керак.

* * *

Миллатнинг келажаги оналарнинг қўлида, дейишади донолар.

* * *

Онанинг ўз меҳрини қўшиб берган оши боласига дунёдаги энг ширин таом бўлиб уннайверади.

* * *

Ҳадисларда айтилишича: кимки учта қиз фарзандини ўстириб, тарбиялаб, вояга етказиб, муносиб жойга узатса, унинг мукофоти жаннатдир.

* * *

Ҳурмат бобида она билан баробар бўлган зот — холадир.

* * *

Қизининг келин бўлиб тушган жойи йўриғига юриб, хонадонининг суюкли бекаси эканини ҳис қилган она бахтига тенг келадиган бахт йўқ. Зеро, бу унинг кўп йиллик имтиҳондан аъло ўтганининг мукофотидир.

УҚУВ, ИДРОК, БИЛИМ БОРАСИДА...

Илм ҳақида ҳадисларда шундай дейилади:

«Илм дунёда — қувват, охиратда — шараф».

* * *

«Илм — ибодатдан афзал».

* * *

«Илм — хазина, унинг калити савол. Сўранглар, Аллоҳ марҳаматини аямайди, тўрт кишига — сўраганга, муаллимга, қулоқ солиб турган ва уларга хайрихоҳ бўлганга ажр беради».

Илм ҳақида мақоллар:

Илм — ақл булоғи, ақл — яшаш чироғи.

* * *

Илм — эгарланган от, билганга — дўст, билмаганга — ёт.

* * *

Илм — бениҳоя, керагини ол.

* * *

Илм олишнинг эрта-кечи йўқ.

* * *

Илм истасанг, такрор қил.

* * *

Илм ва одоб — таги йўқ хазина. Кимки унга эга бўлса, қадру қиммати баланд бўлади.

* * *

Бахт белгиси илм ва ақдир.

* * *

Билимдон ўз билимлари туфайли бало-офатлардан омон қолади.

* * *

Уқув-идрок қоронғу тундаги машғалага ўхшайди. Билим эса ўша машғаладан таралаётган нурга қиёс. У кишини ёритади, унга рўшнолик беради.

Уқув қут беради, билим — шараф-шон,
Шу иков туфайли улуғдир инсон.

* * *

Билимни буюк бил, уқувни чуқур,
Бу иккиси бирла ғофил уйғонур.
Уқувли-тушунар, ҳам билимли бўлар,
Билимли, уқувли тилакка етар.

* * *

Эга бўлинадиган нарсаларнинг энг шарафлиси илмдир.

* * *

Хурмат кишининг уқув-идрокидан келади. Уқув-идроксиз киши бир ҳовуч кепак билан тенг.

* * *

Уқув-идрок кишини покиза қилади. Билим эса юксалтиради. Инсон заминдаги бошқа мавжудотлардан ўз билими билан фарқланади.

* * *

Дунёдаги турли-туман санъат, сон-саноқсиз ҳунарлар уқув ва билимга таянгани учун мақталади, тиллардан-тиллarga кўчиб юради. Уқув-идроқдан озгина улуш олган киши ҳам талай наф кўради.

* * *

Билим аслида битмас-тугунмас бойликка ўхшаш. Аммо унинг бошқа бойликлардан туб фарқи бор: Билим бойлик ахир, заводдан йироқ, Уни ола билмас қароқчи бироқ.

* * *

Илмдир туганмас хазина, бойлик,
Бахтлидир илмла ким айлар дўстлик.

* * *

Билимлиларнинг ишни ҳал этиш усуллари шундай: ишда ўзларини қўлга ола биладилар, барча ишларни тўла ва тугал адо этадилар. Бундайлар тилакларига етадилар, мақсадларига осон эришадилар.

* * *

Одам қаҳрланса билимсиз бўлади, жаҳл келса ақл кетади.

* * *

Киши эзгулик, яъни яхшилик қилиши керак. Эзгуликнинг ҳар бир иши чиройли, ҳар бир қадами гўзал. Яхшилик қилишга одатланган одам асло қаримайди. Кексайганда ҳам очиқ чеҳра билан дили равшан юради. Қалби эзгуликка тўла киши ҳар кун янгидан-янги тилак ва мақсадларга эришаверади.

* * *

Одамзод наслининг улуғлиги билимдан. У ақл-идроқ туфайли не-не тугунларни ечишга қодир. Уқув-идроқ ва билим эгаси бўлган ҳар қандай одам ша-рафлидир.

* * *

Билимни буюк бил, уқувни улуғ,
Шу иков улуғлар кишини тўлиқ.

* * *

Кимда бўлса ақлу илм ҳам тамиз,
Ақлу дониш аҳлин тутади азиз.

* * *

Уқув қайда бўлса, улуғлик бўлар,
Билим кимда бўлса, буюклик олар.
Уқувли уқару билимли билар,
Билимли, уқувли шодликка тўлар.

* * *

Илмингиз ҳар қанча кўп бўлса ҳамки, ўзингизни илмсиз ҳисоблаб яна илм ўрганишга киришинг. Молу давлатингиз билан эмас, илм, ҳунарингиз, гўзал хулқ-атворингиз билан ифтихор қилинг.

* * *

Билимдонга бало йўқ.

* * *

Билимсиз кишида касаллик бўлар,
Касал эмланмаса, яшамас, ўлар.

* * *

Илм агар оз бўлса ҳам ҳеч этма хор,
Оз билимнинг ҳам буюк қиймати бор.

* * *

Билим мисоли бир сеҳрли жилов. У кишини барча ёмон, ярамас ишлардан тийиб туради.

* * *

Кимки илм уруғини сепса, улуғлик мевасини тиради.

* * *

Ақл-идрок эгаларининг нафи ҳар доим кўпчиликка тегиб туради. Билим эгалари элда азиз бўлади, ҳурмат қозонади. Барча мураккаб ишлар билим билан ҳал этилади.

* * *

Илму ҳунар елга эмас, элга берилади.

* * *

Билим инсоннинг инсонийлигини оширади. Дунё шодлигини олмоқчи бўлган одамга чора — эзгулик. Эзгулик кўрмоқчи бўлган одамнинг ўзи бошқаларга ҳам эзгулик қилиши лозим.

* * *

Тўрт нарсга улуғликка даъват этади: илмни эъзозлаш, ёмонликни яхшилик билан бартараф қилиш, ғазабни ютиш, саволга дилдан жавоб бериш.

* * *

Донолар илмни молу мулкдан афзал дейдилар. Айтишларича, илм мағиз бўлса, мол унинг пўсти, илм гул бўлса, мол унинг ҳидидир. Доно кишилар доимо ўша мағизни қўлга киритиш учун заҳмат чекканлар. Чунки илм, аввало, фазилатли кишилардан мерос бўлса, мол-мулк ҳорун ва ҳамоннинг меросидир. Иккинчидан, илм камтаринлик келтирса, мол-мулк ман-

манлик келтиради. Учинчидан, илми кишининг дўсти кўп бўлса, мулкдор кишининг душмани кўп бўлади. Тўртинчидан, мулкдор кишилар ўта хасис ва бахил бўлсалар, илми кишилар саховат эгаси бўладилар. Бешинчидан, илм дунёда обрў келтирса, мол-дунё азоб келтиради. Демак, илм ранжи кишининг хазинаю ганжидир. Мол-дунё ганжи эса бошдан-оёқ ранжидир.

* * *

Аёлларга билим маънавий гўзаллик ато этади, маънавий гўзаллик эса маълумотдан, мансабдан, ҳусндан, кийимдан кўра ишончлироқ обрў-эътибор келтиради.

* * *

Ички олам ташқи оламни белгилашига шубҳа йўқ. Онги қолоқ, маданияти ночор, феъли оғир қиз хусну латофатда тенгсиз бўлса ҳам, маънавий гўзал бўла олмайди.

* * *

Ким нима деса, ўшаники маъқул деб кетаверади-ганлардан ҳеч қачон ақлли фикр чиқмайди. Улар ҳар жиҳатдан ожиз одамлардир. Ўз мустақил фикри, дунёқараши, одаму оламга ўз баҳосига эга бўлган кишилар тоифасидан бўлсангиз ҳаётда қийналмайсиз.

* * *

Донишмандлар ҳамиша аёллар ҳам эркаклар каби истеъдодга эга кишилар эканини, улар ҳурмат ва эҳтиромга лойиқ эканликларидан ташқари, оиланинг асосий тарбиячилари бўлганликлари учун ҳам, зарур илм эгаллашлари кераклигини эътироф этишган.

* * *

Донишмандлар илм устозини — ота мақомида, ҳунар устозини — она мақомида кўришни уқдирадилар.

БАХТЛИ БЎЛАЙ ДЕСАНГИЗ...

Оила — муқаддас ва нозик қадриятлар устига қурилган. Эр-хотин бир-бирига Аллоҳнинг муқаддас омонатидир. Омонат яхши сақланмоғи, унга хиёнат қилинмаслиги зарурдир.

* * *

Аёллигингизни англаш, ўзингизни таниш, ўзлигингизни билиш учун ҳам вақти-вақти билан, айниқса турмуш қургандан кейин Қуръони каримни олиб, ушбута ўхшаган оятларни ўқиб туришингиз, маъносини ўқиб олишингиз керак: «Унинг аломатларидан (яна бири) — сизлар таскин топишларингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратиши ва ўрталарингизда иноқлик ва меҳрибонлик пайдо қилишидир. Албатта, бунда тафаккур қиладиган қавм учун аломатлар бордир («Рум» сураси, 21-оят).

Англаяпсизми, Аллоҳ таоло башарият отаси Одамни яратиб, унинг ҳаловатли турмуш қуриб, сукунат топиши учун жуфтини — Ҳавони яратгани, уларнинг орасига муҳаббат ва раҳматни солгани ҳақида айтиляпти. Ақл-идрокли фикр юритувчилар учун бунда кўп аломатларнинг борлигини аёл, она оилада осойишталик, оқибат, меҳр ва муҳаббат муҳитини яратувчи зотлигига ишорат деб тушуниб келганлар.

* * *

Аёл туйғулари ақлидан устунроқдир. Севгисини ҳам, нафратини ҳам эркакдан кўпроқ билдиради. Оз нарсага севиниб, кичик нарсадан хафа бўлишини ёдда тутиш лозим.

* * *

Аёллар эса эрларини беҳузур қиладиган сўз ва ҳаракатлардан тийилиши, уларга ишониши ва

ишончларини қозониши, уйини, эрини, болаларини ҳар жиҳатдан озода тутиши, заковати билан эрининг ўзига боғланишини таъмин этишлари керак.

* * *

Хотин эри истамаган кишилар билан қўришмаслиги, уйга эри истамаган кишиларни қўймаслиги керак.

* * *

Яна эсингизда тутинг: Агар эрингиз барча бўш вақтини сиз учун сарфлашини истасангиз, унга ҳеч қаерда кўрмаган, ҳис қилмаган иззат-икром ва эътибор ато этинг.

* * *

Келинлик даври аёлнинг кейинги умри пойдевори деб бекорга айтилмаган. Турмуш қуриш, оилани гард юқтирмай сақлаш ва мустаҳкамлаш йўлида риёзат чекиш бу — катта жасорат. Энг муҳими, оила қуриб бахтиёр яшаш, муносиб келин бўлиш инсоннинг ўзига боғлиқ. Унутмангки, келин бўлиш — бахт, келинлик вазифаси ва ахлоқ-одоби эса катта маҳорат, ирода, қунт ва меҳнат талаб этадиган юксак санъатдир.

* * *

«Чиққан қиз — чиғириқдан ташқари» деган гап бор. Оила қурдингизми, демак шу хонадон сизнинг ўз уйингиз, қадрдон гўшангиз. Унга кўнгил қўйинг, ҳамиша ҳаммага очиқ чеҳра, ҳаё ва иффат билан, ақл-фаросат билан муомалада бўлинг-ки, улар ҳам сизга ҳавас қилишсин, меҳр қўйишсин.

* * *

Узоқни кўрмайдиган баъзи келинлар ўз уйларига борганда ўзларини «эзилган», «азоб чекаётган», «қўли косов, сочи супирги» эканлигидан доим нолий бердилар. Албатта, бунда ёлғонни ишга соладилар. Ёлғон аралашган хонадондан файз кўтарилади. Эрхотин орасида ишонч ва самимият йўқолади. Қудалар ўртасига совуқчилик тушади.

* * *

Қудалар ўртасида меҳр пайдо қилувчи ҳам, совуқчилик туширувчи ҳам, бир сўз билан айтганда, икки оилани пайвандловчи — келиндир. Иккала уйингиз одамлари ҳақида фақат яхшисини гапиринг. Ёмонни озгина яшириб турсангиз, унинг яхши мевасидан кўп ўтмай, албатта, баҳраманд бўласиз.

* * *

Эрингиз ҳар вақт «Шукр, мақсадим ҳосил бўлди!» деб севишиб сўзлаб юрсин ва сиздан рози бўлсин десангиз, унга ҳамиша йўлдош бўлиб, шодлик ва қайғули кунларида бирга шодланувчи ва қайғурувчи ўртоқ бўлинг.

* * *

Эрингизнинг яқин кишиларини, айниқса, қайнота ва қайнонангизни ҳурмат қилинг, уларни ўз отангиз ва онангиз қаторида кўриб, болаларини ака, ука, опа-сингилларингиз ҳукмида ҳисоб қилинг. Насиҳатларини тинглаб, уларга амал қилинг.

* * *

Эрингиз икки ўт орасида қолиб қийналмасин, уйдан фаришталар учмасин десангиз, янги оила аъзоларининг хулқ ва табиатларини яхши ўрганиб муо-

мала қилинг, улар билан орангизнинг бузилишидан сақланинг.

* * *

Эрингиздан сир яширманг, ундан бошқа ҳеч кимга сир айтманг.

* * *

Эрингиз ёнида бирон киши бўлса, эрингизга қарши бир оғиз ҳам сўз айтманг. Эрингизнинг бирон ножўя одати бор бўлса, ёнида ҳеч ким бўлмаган вақтда ўзига айтиб, уни яхши йўлдан юришга кўндиринг.

* * *

Эрингиз севмаган ишлардан, кўнгли тўлмайдиган, рашкини келтирадиган одатлардан узоқ бўлинг.

* * *

Қайнонангизнинг бажаришига ёки сизга бирон юмуш буюришига қараб турмасдан, кучингиз етadиган ишларни ўз фаросатингиз билан қўлингизга олиб, унинг ризолигига ва дуо қилишига эришинг.

* * *

Болаларингизнинг эрингизга, эрингизнинг болаларингизга муҳаббатли бўлишига ғайрат қилинг.

* * *

Болаларини севган эрлар тавфиқли бўладилар. Болалари билан овуниб, шодланиб, ножўя йўлларга қадам қўймайдилар.

* * *

Эрингиздан бир нарсани сўрасангиз, уни бир-икки марта эсига солинг, шундан ортиқ ҳадеб қистаб, безор этманг.

* * *

Эрининг ёнида юрувчи, ўйнаб-кулиб хизмат қилувчи хотинларни ёмонлашга ҳеч кимнинг ҳадди сирмайди.

* * *

Эрингиз ишга отланса ҳамма нарсасини тайёрлаб, очиқ чехра билан кузатинг, ишдан келганда ҳам шодлик билан кутиб олинг.

* * *

Турмуш ҳамма вақт бир хил кечмайди. Турмушнинг шод кунлари бўлгани каби заҳарли, тиканли кунлари ҳам бўлади. Эрингиз билан орангизга совуқчилик тушса, ўзингизни оғир тутинг, қизишманг, юзингизни буриштириб, кўзингизни чақчайтириб, бақириб-чақирманг. Яхши муомала қилинг. Сўзингизда ҳақли бўлсангиз, мулойимлик билан, ётиғи билан тушунтиринг. Эрингиз бу гўзал муомалангизни кўриб, разабдан тушади, муҳаббати яна ҳам зиёда бўлади.

* * *

Болаларингизни яхши тарбиялаб ўстиринг, яхши хулқларга одатлантиринг.

* * *

Куч-қувват билан қилиб бўлмайдиган ишни яхши хотинлар ўз ақллари билан қила олишларини унутманг.

* * *

Бахтли бўламан десангиз, бир қўлингиз билан ишингизни, мансабингизни, мавқейингизни, иккинчи қўлингиз билан эса уйингиз, оилангиз, эрингиз, болаларингиз, энг муҳими — аёллигингизни маҳкам ушланг.

* * *

Аёл кишини бахтли қиладиган манбалар — эрига, оиласига меҳр-муҳаббати, оналик фидойилиги, жигаржонлиги, оиласининг намунали оила бўлишига интилиши, пок, яхши ниятларидир. Ана шу туйғу ва истаклар унинг жонини қирқта, ўзини чарчамас, юрагини ўтла қилади.

* * *

Эрингизнинг ҳар соати, ҳар дақиқасини тергай берманг. Қадимгиларнинг «Эр қўриган хотин — аҳмоқ» деган гапи бўларди. Эрга заруратсиз ишончсизлик кўрсатиш унинг оиладан ихлосини қайтарарди, ташаббусини ўлдиради.

* * *

Эрингизнинг кучи, иқтидори, энг муҳими — хоҳиши борасида оила равнақи учун уринишларига рағбат беринг, парвозига қанот беринг, ҳалол топишига ёрдам беринг-ки, меҳнатидан завқ олсин, болалари олдига келганда чарчоғи ёзилсин, ҳаётнинг зийнати оила эканини ҳис қилсин.

* * *

Эрим билан тенг келаман деб уринманг, аёл кишининг буюклиги эри билан тенглигида эмас, бир поғона пастлигидадир.

* * *

Аёл киши оиласининг тинчи, болаларининг саломатлиги деб ўзини кўпдан, борди-келди, тўй ва ҳашамлардан вақтинча сал четта олиб туриши билан ҳам иззат топади.

* * *

Эрингизга қилган ҳар бир ўринсиз талабингиз оиладан фариштани қувади, унинг бунга жавобан эшикни зарда билан қарсиллатиб ёпиши эса рўзғордан баракани кеткизади.

* * *

Жуфт қанотнинг парвози ўзгача бўлгани каби, эру хотиннинг бир хилда нафас олишининг файзу баракаси ҳам бўлакча бўлади.

* * *

Эрингизга ёқмайдиган бирон бир иш қилиб қўйганингизда ўзингиз узоқ вақт изтиробда юрганингиздан кўра, вақтида эрингиздан шу иш учун узр сўраганингиз маъқул. Шундай қилсангиз, унинг сизга меҳри ўн чандон ошади, иши баракали бўлади, сиздек жуфти борлигидан, уни ҳурматлаётганингиздан кўнгли тоғдек кўтарилади.

* * *

Жуфтликнинг қудрати бир-бирига ишонишда, бир-бирини аяшда, бир-бирини ҳимоя қила билишда.

* * *

Бегона эркак билан ёлғиз қолманг.

* * *

«Ўз уйим — ўлан тўшагим!» дейди эл. Ўландан юрагинг тўлади, ўландан хуморларинг ёзилади. Ўлан сени юпатади, рағбат беради. У руҳингни тозалайди, феълингни созлайди.

* * *

Оила — инсон учун биринчи Ватандир. Ватанпарварлик, инсонпарварлик фазилатлари, асосан, оилада шаклланади. Кишининг бахтли ёки бахтсиз бўлиши ҳам, унинг оиладаги аҳволига қараб белгиланади.

* * *

Бошга қилич келса ҳам ёлғон гапирманг. Эгилган бошингизни қилич кесмаслигини ҳам унутманг. Қайнона экан-ку, юраги тош одамнинг ҳам самимий узрдан кўнгли ҳалимлашади.

* * *

Бир марта ёлғони фош бўлган келин, кейин сутни «оқ» деса ҳам, бошқалар ишонмайди.

* * *

Ҳамма ҳам бойвуччаликка етишни истайди, аммо фаровонлик аста-секинлигини унутманг. Бойликнинг қадрлиси ва умри узоқроғи — ўзингизнинг меҳнатингиз билан эришган бойлигингиздир.

* * *

Бировнинг эри «топағонроқ», қўшинининг қозонида пишгани «ширинроқ» туйила бошладими — огоҳ бўлинг, демак шукроналикни унутдингиз, ичингизни ҳасад ўти куйдирыпти. Кимсиз, қандай яшаяпсиз, маблағни қайдан олаяпсиз, яхшилаб ўйлаб, дилингиздаги ҳасад моғорини тозалаш пайига тушинг.

* * *

Яхши келин номини чиқармоқчимисиз, бунинг энг яқин ва аниқ амали учдир: аввало саховатли бўлинг, яъни борингизни ҳеч кимдан қизғанманг; иккинчиси, қалбингизни кибру ҳаво, гина-кудрат, қасд-ғазабдан покиза тутинг; учинчиси, ҳаммавақт очиқ

юз билан хизматда бўлинг. Киши бу дунёга бир марта келади. Одамнинг, айниқса аёл кишининг ўзидан кейин яхши ном қолдирганига нима етсин! Машо-йиқлар деганлар:

*Боримизни меҳр дастурхонига ҳозир айлагик,
Гарчи арпа нонию сиркодин ўзга нарса йўқ.*

* * *

Келин отлиқ тушган ерида эшитганини, кўрганини ҳамиша ўткир зеҳн билан мушоҳада қилиб турса, кексаларнинг ҳикматли гапларининг маъзини чақса, ақлига ақл, зеҳнига зеҳн қўшилади.

* * *

Ҳеч бир вақтда, ҳар қандай шароитда ҳам уйингиздаги эркаклар — қайнотангиз, қайиноғангиз, эрингиз, қайнингиз, ҳатто жиян болаларга ҳам тик қараб, қовоқ уйиб, зарда билан гапирманг. Елкангиздаги фаришта учади-кеади.

* * *

Келин бўлиб тушган уйингиздагиларнинг катта-кичигини бирдек «сиз»лаб гапиринг. Жавобига меҳр қайтади.

* * *

Ота уйингизга борар бўлсангиз, юмушларни бажариб кетинг, шунда то бориб қайтгунигизча қайнота-қайнонангиз сизни алқаб, дуода ўтирадилар.

* * *

Заруратсиз ҳар уч куннинг бирида отангиз уйига бораверсангиз, чин уйингизга, ўз оилангизга меҳр қўйишингиз қийин бўлади. «Чиққан қиз — чиғириқдан ташқари», дейишганини унутманг.

* * *

Ишда, ўқишда атрофингиздагиларга уй синоатларидан айтаверманг. Тилдан чиққани тез ва кенг ёйилади, аммо дард сизники бўлгани учун, ҳеч ким муаммоларингизни ҳал қилиб бермайди.

* * *

Оиланинг қанча кўп чанги чиқса, шунча кўп кулги бўлади. Бир марта оғизга тушиб, сирини ошкор қилиб қўйганлар ҳақида кўплар гапираверади. Шу масалани муҳокама қилишга лойиқлар ҳам, шунга маънан ҳаққи йўқлар ҳам ғийбатини қилаверишади. Ўша оиланинг ички олами яланғочланиб бораверади.

* * *

Оилани муқаддас билиб, сир олдирмаганларга ҳамма ҳурмат билан қарайди. Тил теккизиш у ёқда турсин, аксинча кўпчиликка «Бу хонадондан тиқ этган товуш эшитмаганмиз!» дейишиб, умрига умр қўшишади.

* * *

Сиз келин бўлиб тушган оилангизнинг ўзига яраша қоидалари катта бўлган ерингиздаги тартиб-қоидалардан ўзгачароқ бўлса, бу ердаги одамлар ва сизга бошқачароқ туйилаётган тартиб-қоидалар ҳақида фикр билдиришга кўпам шошилманг. Бу — сизни шу оилга нисбатан терс қилиб қўядиган энг қисқа йўл.

* * *

Келин бўлган оилангиз билан бир жон бир тан, яъни ўзлариникидек бўлиб кетиш ниятингиз бўлса, зинҳор уйингизга боргандаги еган овқатларингизни мақтаманг. Олиб келганингизни эса писанда қилманг.

* * *

Ҳар бир аёлда ерлилик ва самовийлик мужассам, дейишади. Яхши ният ва орзуларни самовийлик руҳиятида қилсангиз ҳам, уларни ерлилик муҳитида бажаришингизни унутманг.

* * *

Ҳамма ниятингиз аввалида жуфтингиз билан қалбларингизни мангуга пайвандлаганини сўраш, нафасларингизнинг ҳамоҳанг бўлишини сўраш, аждодларимиз руҳидан руҳингизга мадад, томирингизга бе-назир меросидан ўт бериб туришни сўраш, ҳаёт синовларидан муносиб ўтказишни сўраш ва сўраганларингизга амал қилишга руҳан ва жисмонан тайёр туришлик учун қувват сўраш бўлсин.

* * *

Фақирлик айб эмас. Аммо иккала томоннинг ҳам насаби яхши бўлиши муҳимдир. Кўринишга алданиб қолмаслик керак. Кечмиши аралаш, қуралаш оила қизининг нима келтириши маълум эмас.

Жуфтингизнинг насли тозалиги, ўзининг поклигига ишонч қалбингизда ҳамиша турғун бўлсин. Бунга озгина шубҳа қила бошлашингиз билан бахтингиз дарз кетади.

* * *

Ҳеч қачон, ҳеч қандай вазиятда бир-бирингизни «эговламанг» ҳам, «арраламанг» ҳам. Худонинг инояти билан эр хотинга, хотин эса эрга энг яқин кишилардир. Яқин кишилар бир-бирларининг «оғриқли нуқталарини» яхши биладилар. Табиийки, яқинларнинг кичик зарбаси ҳам очиқ ярага туз сепгандек таъсир қилади. Киши бошқалар, бегоналарнинг энг кучли зарбасини ҳам кўтариши мумкин.

Яқинининг арзимас озорини эса кўтара олмаслиги турган гап. Инсон табиати шундай.

* * *

Ўзингизни жуфтингиздан ақллироқ билиб, зин-хор буни намоён этишга шошилманг, тезда уни қайта тарбиялашга киришманг. Буни эркакларнинг жини суймайди.

* * *

Донишмандлар аёл эрдан тўрт нарсада афзал бўлиши керак дейишади:

1. Гўзалликда аёл эркакдан устун бўлиши керак.
2. Назокат ва зарофатда аёл эркакдан нозикроқ ва маданиятлироқ бўлиши керак.
3. Аёлнинг феъли эрининг феълидан юмшоқроқ бўлиши керак.
4. Аёл эридан кўра сабрлироқ бўлиши керак.

* * *

Кишилар ўртасидаги муносабатларда, энг муҳими, инсоннинг ўзлигини йўқотмаслигидир. Жуфтингизнинг ўзига ёққан, узоқ йиллар ўрганиш бўлиб қолган кўникма ва одатларини, агар улар атрофдагиларга зарар келтирмаса, ўзгартиришга мажбур этманг.

* * *

Ноз, назокат, дилбарлик — аёлнинг энг зарур фазилати. Қолаверса, бахти ҳам. Лекин буни араз, гина, нолиш билан аралаштириб, асло бачканалаштириб юборманг. Жуфтингизнинг кўнглини олишнинг ҳар бир жараёнида нозни ишга солинг, назокатни жил-валантиринг, тилни ширин қилинг.

* * *

Яхши тарбия кўрган жуфт — бутун дунё бойликларидан хайрлидир. Жоҳил, тарбиясиз жуфт билан турмушни давом эттириш ўта машаққатлидир.

* * *

Бир-бирларингизнинг ишларингиз билан қизиқиб туринг. Эрини суйган аёл уни ишига суйиб кузатади. Бундай кузатилган эр куни билан кўп яхши ишлар қилишга қодир бўлади. Унинг ишлари билан мунтазам қизиқиб, суриштириб турсангиз, ишонинг, ўз ғам-ташвишларини, қувонч ва шодликларини бировларга кўтариб боришига ҳожат қолмайди.

* * *

Бир-бирингизга эътиборли бўлинг. Ичингизда ҳойнаҳой «Барча оилавий низолар асосида майда-чуйда нарсалар ётади», деб кўп ўйларсиз. Бемехрлик кўпинча «майда-чуйда» деб ўйлаган эътиборсизликдан келиб чиқади. Эрни мулоим ишга кузатиш, ишдан қайтганида яшнаб кутиб олиш одат тусига кирса, низолар барҳам топади. Эътибор — муҳаббатдир, унинг энг аниқ ва мўлжалга, нишонга тегадиган изҳоридир. Эътиборсизлик «совуқлик»нинг ёрқин ифодаси.

* * *

Бир-бирингизни қадрлашга ўрганинг. Ўз жуфти олдида қадр топган инсонгина бошқалар олдида ҳам қадр топиши осон. «Эрга суюкли — элга суюкли» деб бежиз айтмаган халқимиз.

* * *

Бир-бирингизга ширин сўз бўлинг. «Бахт калити — тилда», деб бежиз айтилмаган. Айримлар хизмат жойларида, одамлар орасида жуда тарбия кўрган,

маданиятли ва ширинсўз кишилар каби муомала қиладилар-у, уйда эса бошқа турлук одамга айланадилар. Ўз уйимдаман-ку деб қўпол муомала қиладилар, зардали, тўнг бўладилар. Бу оила аъзолари руҳиятига ёмон таъсир қилиб, оиладан рўшноликни қувади.

* * *

Бир-бирингиз билан кўпроқ мулоқот қилиб туринг. Бу мулоқотлардан кўнглингиз тўлиб, дилингиз яйрайди. Яқинингиз — жуфтингизнинг яна ҳам яқинлашганини, қалбингизда эзгу тилаклар яралаётганини сезасиз. Сиз унга кераклигингизни, унга ўзингизни фидо қилишга тайёрилингизни ҳис қиласиз.

Аёл учун оила уни қувватлантирувчи булоқлигини унутманг.

* * *

Фақат яхши нарсаларнигина эслаб қолинг. Яхши нарсаларни эслаб қолиш ёмон нарсаларни унутиш демақдир. Тўғри, ёмонликнинг жараҳати чуқурроқ, изтироби кучлироқ, оқибат келадиган кайфият бузукроқ бўлади. Яхшилик бир қадам юргунча, ёмонлик ўн қадам босиб қўяди, деган гап ҳам рост. Лекин ёмонликнинг яхшиликка нисбатан анча камлигига, аввало ўзингизни, кейин артофдагиларни ҳам ишонтиринг. Яхшиликни ҳар нарсада кўра билиш, қадрига ета билиш керак.

* * *

«Қиз бола — бировнинг ҳасми», деган гап бор. Бу — қиз боланинг ўз уйи унга вақтинчалик макондир деганигина эмас, бу ана шу уйда кўргани, ўрганганини, олган яхши сабоғини бошқа — «у уйда» такомиллаштириш, ривожлантириш дегани ҳамдир.

* * *

Рўзгор — истироҳат боғи эмас. Унда фақат гул кўтариб, рози дил айтиб, қўлтиқлашиб юрмайдилар. Халқ ҳақни айтади: рўзгор — бу ғор! Ўзингни йўл-йўлакай худди шаммисол ёқиб борсанггина, атрофинг ёришиб, шаклга киришиб боради. Рўзгор эркакка ҳам, аёлга ҳам бир-бирига муносиб бўлиш учун бир умр ўзини-ўзи қайта тарбиялайдиган майдон!

* * *

Эда «Аёл кишининг ҳийласи қирқ туяга юк бўлади» деган нақл бор. Буни ижобий тушунмоқ керак. Бу аёлнинг ўзлигига нисбатан айтилган айни ҳақиқатдир: ҳийлани ақли бор одам ўйлаб топади! Демак, ўшандай ҳийланинг замирида аёлнинг қирқ туяга юк бўлгулик ақли ҳам мавжуд экан-да! Агар ўша ақлни ҳар сафар фақат эзгулик йўлида сарф қилсак эди, қанчадан-қанча рўзгорлар тўзимаган, қанча диллар ўксимаган бўларди.

* * *

Кўнглингиз бировдан озор еса, уйингиз нотинч бўлса, бўғилиб тутақишдан аввал ўзим сабабчи эмасманми, деб бир карра ўйлаб кўринг. Одамнинг заифи айбни бошқалардан излайди, деган гап бор. Ма лоҳат, нафисликни табиат аёлга берган. Биринчи бўлиб зарба бериш, чегарадан биринчи чиқиш аёллик иқлимига хос эмас...

* * *

Рўзгор — муқаддас даргоҳ. Унга махсус тараддуу кўрмай яқинлашиб бўлмайди. Эр-хотиннинг бир-биридан андак кўнгли қолдими, тамом, оилада синиш бошланади. Бизни доим бир ғофиллик банди қилади: турмуш қурган заҳоти эр аёлини, аёл эрини

энди ўз-ўзимники бўлди, деб хотиржам тортади. Аксинча, шу кундан бошлаб хавотири бошланиши керак. Гап шундаки, киши-кишига яқин бўлгани сари, олдин кўрмаган камчиликлар сезила бошлайди. Бир-биридан совиш содир бўлмаслиги учун доно эр-хотинлар бутун умр давомида ўз каму кўстларини тузатиш ва жуфтига ёқиш учун тинимсиз ҳаракат қилиб яшайдилар.

* * *

Аёл зотини донишмандлар эркакларнинг буюк мураббийси ҳисоблаб келганлар. Бу ишончни оқлашга ҳаракат қилинг.

* * *

«Пароканда оилаларни қовуштирган — биз. Бўшбаёв эрларни қаторга қўшган ҳам, ноиттифоқ ака-укаларни бирлаштирган ҳам — биз! — деб ёзадилар Турсуной Содиқова. — Суягувчи тоғ бўлган ҳам, яйратувчи боғ бўлган ҳам — биз аёллар, бу биздаги ўша яхши маънодаги «ҳийла»нинг шарофатлари. Аммо, холис айтайлик, бизни деб, биз туфайли чекувчи бўлиб кетганлар қанча, ичувчи бўлиб кетганлар қанча! Бизнинг ханжар тилларимиздан абгор бўлиб... ювошроқ жуфтни орзулаганлар қанча! Атрофга астойдил разм солсангиз, шу нарса аён бўладики, аёлларга қараганда, эркак зоти ишонувчанроқ, соддароқдир. Мана шу самимиятни биз суиистеъмол қилмаслигимиз керак. Эрларнинг ишонувчанлигини ўзимиз учун катта мукофот деб билмоғимиз ва бу самимиятни яхши ишлар сари йўналтирмоғимиз жоиздир».

Донишмандлик қувватини китоблардан оласиз. «Момолар ўғити» дафтарини тутсангиз, унга қуйи-дагиларга ўхшаш насихатларни ёзиб борсангиз, ўзингизгагина эмас, сиздан кейинги авлодларга ҳам асқотади:

«Тарбияли хотунлар шариат ва ақлга хилоф бўлмагон ўрунларда ўзларининг эрларига итоат қилмоқлари шарт. Чунки, хотунлар устида эрларнинг кўп ва шул нисбатда улуг ҳақлари бордур. Аллоҳ таолонинг ризолигини умид этган ва охиратда шодлик кутган хотун учун эри ила гўзал маишат этмак ва сўзларини жонию тани ила тинглаб, итоатли бўлмак лозимдур. Бунинг хилофида бўлгон хотун бу дунёда ўқинур, у дунёда — охиратда эса, қўрқинчли жазо кўрар. Расули акрам саллоллоҳу алайҳи ва-салламнинг:

«Эрини ризо этган ҳолда вафот қилгон хотун жаннатга кирур», «Эрига итоат этган хотун жаннатийдур», «Агарда бандаларга сажда этмак шариатимизда дуруст бўлса, эрларига сажда қилиш ҳақида хотунларга буюрур эдим», деган сўзларидан эрларга итоат этмоқ хотунлар учун буюк бурч экани ҳамда итоатли хотунларнинг келажак кунлари кўп роҳатда ўтажаги маълум бўлур.

Яхши хотунлар ҳар вақтда қаноатли бўлурлар, қаноат етишурлик миқдориға ёки уйда топилғониға ризо бўлмоқ демақдур. Бу эса эркаклар учун ҳам, хотунлар учун ҳам энг гўзал бир сифатдур. Қаноатлилик бир хазинадурки, ҳеч вақт камаймас. Етишур миқдориға ризо бўлмагон кимса, ер тўла бойлиги бўлса-да ҳаргиз қаноат қилмас. Демак, қаноатсизлик одам боласидаги бир хасталиқдир. Ушбу сабаб унга мубтало бўлган кимса охиратнинг тўғри йўлидан адашиб, турмушнинг кўп машаққатларига дучор бўлур. Қаноатсиз кишининг ҳожат нарсаси кўп

ва кўзи очлиги чексиз бўлғонидан муродини ҳосил қилиш учун ҳар қачон ёлғон сўзлар ила маддоҳлик қилур. Шунга кўра хотунларга эрларининг бор-йўқларига қаноат айламоқлик лозим эрур» (Ризоуддин ибн Фахруддин. «Оила»).

* * *

Бахт ҳақида кўп сўрайдилар. Ҳар ким бахтни ўз кўзи билан кўради. Ўз қаричи билан ўлчайди. Менинг бахтим бошқа одам учун шунчаки арзимас бир нарса бўлиб туюлар. Қороз-қалам билан ўтган тунларим мен учун бахтли лаҳзалардир, менга куйгувчи дўстларим эса, «тирикчилик важҳидан ухламайди, бечора», дейишади. Мен эсам, бошқаларга ачинаман. Менга бир нарса аниқ: бахт бевафо нарса — келаверади, кетаверади... «Бахт қуши» деган таъбирнинг мавжудлиги бежиз эмас. Қуш ҳеч маҳал бир ерда узоқ қўниб ўтирмайди. Бахт ҳам шу — кишига ҳамиша йўлдош бўлавермайди. Бахтиёрлик кўп ҳолларда кишини худбинликка, манманликка етаклаши мумкин. Ана шунда жар ёқасига келтиради-ю ўзи ғойиб бўлади. Киши «бахтим, қайдасан?» деб чапак чалиб қолаверади. ҳаётдан маълумки, жарга қулаганлар ҳам учрайди. Эси бутун одамлар эса ўзини асраб қола олади. «Бахтингни қўлдан берма», деган гапни мен «манманликка берилма, худбин бўлма», деган маънода тушунаман.

Бахт зарралардан ташкил топади. Масалан, эрталаб дастурхонимда нон туриши — бахт. Уни емай, исроф қилишлик эса худбинлик. Ҳар тонг аҳли оиламни, қўни-қўшнимни, қариндошу дўстларни соғ-омон кўрмоқлик — бахт. Улардан бирининг кўнглини огритиш эса худбинлик... Заргар тилла зарраларини тўплаб, бир ажиб узук ясаса-ю, уни бир онда йўқотиб қўйса... Одам бахтини ана шундай машаққат билан топади, осонлик билан йўқотади. Бунга

фақат ўзигина айбдор (Тоҳир Малик. «Меҳмон туй-гулар»).

* * *

Эл ичида «Одобни беодобдан ўрган», деган нақл бор. Кишилардаги пайқаган ёмон иллатнинг ўзингизда қайтарилмаслигига ҳаракат қилинг. Одобни беодобдан ўрганганда унинг беодоблигини юзига солмай, бироқ шу иллатни одоб билан инкор этиш, яъни ўзингизга юқтирмаслик йўли билан ўрганилади.

* * *

Сизни дуо қилувчиларнинг, айниқса ота-онанинг тилаклари беназир, чин дилдан ва самимий эканига ишонинг. Бир умр шу дуоларга лойиқ ва содиқ бўлишга интилинг. Дуолар кишига ҳеч вақт ўз-ўзидан юқиб қолмайди. Дуолар вожибига лойиқ ҳаракат қилинг.

* * *

Кишилардан қанчалик кўп яхшилик излаб, яхшилик кашф этиб яшасангиз, бахтибекамликка шунчалик тез эришасиз.

* * *

Сизга айтилган панд ва насиҳатларни сабр билан эшитинг. Айниқса, келин бўлиб тушган ерингиздаги кишиларнинг насиҳат ва маслаҳатларига безътибор бўлманг. Буларнинг ҳаммаси тезроқ сизни ўзлариники қилиб олиш, сизнинг келинлик даври қийинчиликларидан тезроқ ва бешикаст олиб чиқиш учун айтилаётганига чин дилдан ишонинг.

* * *

Ёмонлик қилиб, яхшилик кутиб бўлмаганидек, надоматнинг аччиқ захридан рўшнолик илмини кашф қилиб бўлмайди.

* * *

Ҳаётда сиз кўрмаган, эриша олмаган, сизга насиб қилмаган нарсалар кўп бўлар. Бундан қалбингизнинг бутун қисми алам, аламзадалик билан тўлишига йўл қўйманг. Ана шундай аламзадаликлар оқиба-ти қалбингиз қоронғуликка тўлади. Бу ҳасад зулматидир. Ҳасад кирган қалбдан нур кетади.

* * *

Назокат ҳамиша меҳр булоғидан сув ичади. Меҳр эса аёллигини англаган, уҳдасидаги вазифа ва бурчларини шараф деб билганларга тинмас булоқдир.

Дилида меҳри йўқнинг файзи, назокати ҳам йўқ бўлади. Аёл киши нима учун яшаётганини, оила, турмуш, бола-чақа, эр нима эканини билмаса, турмушдан ҳеч қандай лаззат топа олмайди.

* * *

Осонлик билан эришилганни йўқотиш ҳам осон эканлигини унутманг.

* * *

Ҳадисларда айтилишича, матоси кўп бўлган одам эмас, кўзи тўқ бўлган одам бой саналади.

* * *

Жуфтнинг хайрлиси эрни тангликка тушурмайдиганидир. Дарҳақиқат, харжи мўл хотинни олиб, у билан яшаш осон эмас. Ҳадисларда эрига оғирлик солмайдиган хотинлар энг яхши хотинлардир, дейилган.

* * *

Ҳар икки тарафдан асоси сабр-бардошга қурилган оила, яъни сабрли жуфтлар турмуши энг мустаҳкам, энг бахтли турмуш ҳисобланади.

* * *

Яна бир ҳадисда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Муслима аёлнинг ўз диндош синглисининг талоқ қилинмоғини талаб қилмоғи макруҳдир. Бундай аёлнинг бети қурсин! Зеро, унга ҳам кўз тиккан бало бордур!» дедилар. Аммо оилани сақлаб қолиш учун ёлғон ишлатишга тўғри келса, Оллоҳ унинг бу гуноҳини кечиран экан.

* * *

Уйингизни саришта тутсангиз, фариштали аёл номини оласиз.

* * *

Пок аёллар қалбида меҳр гули яшнаб туради, дейишади.

* * *

Агар аёл кулиб турса, борлиқ нурга тўлади, рўзғорнинг ками ҳам билинмайди.

* * *

Тадбиркор, миришкор аёлларнинг қудрати йўқдан бор қилишга етади.

* * *

Донишмандлар ҳамиша хотин киши учун энг аъло кийим — очик юзлилиқ деб таъкидлаб келганлар.

* * *

Аёлнинг сариштаси — рўзғорнинг фариштаси эканини ёдингизда тутинг. Агар аёл истаса, ҳатто қоянинг ичидан ҳам ўта олади.

* * *

Момоларимиз «Чекингга тушганига чидагин», дейишган. Бориға қаноат қилмаганлар эртага келади-
ган давлатдан ҳам айриладилар.

* * *

Момолар тўйгача атрофга кўзни катта очиб
қарашни, тўйдан сўнг кўп нарсага кўзни юмишни
ўргатишган.

* * *

Қудалар ақлимиз камолга етганда ўз ихтиёримиз
билан танлаб олган, ўз ихтиёримиз билан ўғил ёки
қизимиз туфайли оиламизга қабул қилган янги ва
эндиликда жигардан яқин қариндошдир. Буни ҳеч
қачон унутмаслик керак.

* * *

Қудалар ўртасидаги меҳр ва оқибат, андиша пар-
даси аксарият икки томоннинг одамийлигини, ма-
даниятини, маънавиятини кўрсатадиган нозик ме-
зондир. Қандай ўғил ёки қиз тарбиялашганини
кўрсатадиган мезон. Парда кўтарилдими, икки то-
монни ёки икки томоннинг бирини кибр кўзини кўр,
ғурур қулоғини кар қилган бўлади.

* * *

Муҳаббат яхшиликлар, гўзалликларга йўл топа-
ди.

* * *

Муҳаббатсиз қалб тош қалбдир. Тангрим муҳаб-
батсиз қалбларга зинҳор назар солмас. Шунга кўра,
қалбимиз уйини Аллоҳга бўлган ишқимиз билан ту-
затмоғимиз жоиз. Инсон вайрона қалбни фақат му-
ҳаббат билангина обод этмоғи мумкин.

ОЗ СЎЗЛАНГ - СОЗ СЎЗЛАНГ...

Одамнинг шарафи нутқи биландир. Нутқ одобига риоя қилмаган одам, бу шарафдан бебаҳрадир. Сўз ҳамма вақт савоб учун ишлатилиши, тўғри ва ҳаққоний бўлиши керак.

* * *

Тил — уқув ва билимнинг тилмочи, таржимони. Яхшилик ва рўшнолик кишига тил туфайли келади. Қут-иззатни, обрў-эътиборни ҳам киши тил орқали топади. Билиб-билиб сўзласанггина доно бўласан.

* * *

Кишини мақсадига тез етказувчи воситалар — та-возе, камтаринлик, юмшоқ сўз, одоб ва вазминлик эканлигини унутманг.

* * *

Тилингни авайла — омондир бошинг,
Сўзингни авайла — узаяр ёшинг.

* * *

Ҳеч қачон кўп гапирма. Туман сўз тутунини битта сўз билан ёзиб юбор, яъни ҳар сўзга кўп маъно сиф-дириш пайида бўлгин.

* * *

Киши сўз туфайли бўлади малак,
Ортиқ сўз бу бошни этади ҳалак.

* * *

Гапирилган гап кўр одамлар учун кўз бўлиши ке-рак. Билимсиз одам кўзи кўр одамга ўхшайди. Унинг кўзини очиш учун билимдан ҳисса бериш лозим.

* * *

Туғилган одам, албатта, ўлади. Лекин унинг сўзлари эзгу бўлса, бошқалар юрагидан жой олиб улгурса, унинг номи мангу қолади, тиллардан-тилларга, диллардан-дилларга кўчиб юраверади.

* * *

Инсон икки нарса туфайли қарилик нималигини билмайди. Уларнинг бири хуш қилиқ, бошқаси — эзгу сўздир.

* * *

Дағал сўз — киши бошига офат. Ҳасадли сўз — киши рангини сомонга айлантиради.

* * *

Икки хил ном қолур тилда бегумон,
Бири яхшилигу бириси — ёмон.
Доно мақтов олар, нодончи сўкиш,
Ўзинг ўйла, сенга маъкул қайси иш?!

* * *

Ҳар бир киши ўз тилагу, ниятидан топади:
Яхши ном олади, кўр, эзгу киши,
Ёмонлар насаби — эл-юрт қарғиши.

* * *

Донога қуйидан, пойгақдан ўрин тегса, ўша пой-
гак тўрдан ҳам баланд саналади.
Билимсизга тўрдан ўрин бўлса, кўр,
Бу тўр пойгак бўлди, пойгак эса тўр.

* * *

Киши сўзини тили билан сўзлайди. Сўзлари яхши бўлса, унинг юзи сув олади, яъни обрў қозонади, эътибор топади.

Уқув кўрки сўзу бу тил кўрки сўз,
Киши кўрки юзу бу юз кўрки кўз.

* * *

Катталар сўрамасидан туриб сўз бошлаш одоб-
сизликдир.

* * *

Тананинг улуши томоқдан кирар,
Жон улуши — сўз қулоқдан кирар.

* * *

Киши ўнта сўзни ўйлаб, биттасини айтмоғи ке-
рак. Ноўрин айтилган сўз киши кўнглини хуфтон
қилади, обрўсини кетказади.

* * *

Сўзни донолардан эшитиб, нодонларга қўллаш ло-
зим. Улуғлардан эшитилган фойдали сўзларни ки-
чикларга етказмоқ керак.

* * *

Ҳеч ким кўп сўзлаб доно бўлган эмас. Аммо кўп
эшитиб, кўпчиликка бош бўлганлар талай.

* * *

Тил сўз учун берилган, юрак, кўнгил, қалб эса
шу сўздан лаззатланиш учун берилгандир.

* * *

Юксак мақомлардаги кенгашларда жиддий бўлиш,
ёқимсиз сўз ва ҳаракатлардан тийилмоқ фойда кел-
тиради.

* * *

Бетиним баҳс юритавериб чарчагандан, келишув,
сулҳ йўлини излаган маъқулроқ. Чунки сулҳ — ҳукм-
ларнинг энг фойдалиси ва энг хайрлисидир.

* * *

Инсонга яхши гапириб, дўст тутинмоқлик — из-зат-икром кўрсатмоқликдир. Суҳбатдошга доимо эътиборли бўлиш керак. Эътибор этган эътибор кўради. Танқид танқидни туғдиради. Ҳар сўзни ўйлаб гапириш билан бирга, шу сўзларни хайрли дуоларга боғлаш яхши.

* * *

Сўккан сўкиш эшитади, қарғаган қарғиш эшитади, деган гап бор. Сўккан, қарғаган кишининг қалби қора, кўнгли ҳамиша хуфтондир. Бундайларнинг боши кўпнинг олдида доим эгик бўлади.

«ИКИР-ЧИКИР» ДЕМАНГ...

Оиладаги келишмовчиликларнинг аксарияти бир қарашда икир-чикир бўлиб кўринган нарсалардан чиқади. Демак уй тутиш, рўзгор юритишда ҳеч бир нарсани «икир-чикир» деб бўлмайди.

Балки ишонмасиз, аммо яқинда бир танишимизнинг ўғли оиласи билан ажрашди. Сабабми? Хотини тиш пастасидан фойдаланганида уни таг томонидан бир текис қилиб сиқмай, пастани дуч келган жойидан сиқиб чиқарар, тишини ювиб бўлгач, пастани жойига қўймай, қопқоғини ҳам ёпмасдан, қийшиқ-қинғирлигича дуч келган ерга ташлаб кетаверар экан. Эрининг бу ҳолга аввал ғаш келибди. Ғаш келганини яшириб ўтирмабди. Бир-икки марта пастани таг томонидан тўғрилаб, қопқоғини бураб, махсус станканчага солиб кўрсатибди ҳам. Хотин бир-икки кун эр айтганидек қилиб юриб, кейин яна «эсидан чиқиб» асли ҳолига қайтаверибди. Бу нарса қайтарилавергач ва яна кўп нарса «эсидан чиқиб» қолавергач, эр: «Хотинимнинг ичи ҳам ана шундай қинғир

эмаслигига, орзининг берк эмаслигига ким кафил бўла олади?» деб ундан воз кечган экан.

«Тақдири мустаҳкам битилмаган экан-да!» дейишди воқеани эшитганлар.

Сал мушоҳада қилинса-чи? Келин бола эрининг кўнгли нозиклигига, ўзидан қўра сариштароқлигига эътибор бериб, унинг ғашига тегадиган ишларни қилмасликка одатланганида балки ажралиш содир бўлмасмиди...

* * *

Оила қуриш ҳам уй қуришдек нозик масала. Янги уй беҳисоб қурилиш материалларининг бир-бирига мосланиб, ўлчаб, ўйлаб, моҳирона қурилишидан ташкил топганидек, оила ҳам ундаги кишиларнинг бир-бири билан муносабатларидан ташкил топади. Бу муносабатларнинг барқарор бўлишида рўзғорга оид катта-кичик ишларни билиш, уқувли бўлиш ҳам муҳим. Азалдан шундай бўлиб келганига Олима ул-Банотнинг «Муошарат одоби» рисоласи ҳам гувоҳлик бериб турибди: «Ислом шариати ҳар қачон поклик ва софликка ундайди. Воқеан пок бўлганда бир роҳатлик ҳам бордирки, ҳар ким ўзи синаб кўрган бўлса керак. Шунинг учун уй ва хоналарни чўп-хаслардан, чанг-тупроқлардан супуриб туришга одат этмоқ лозимдир. Ўшандоқ идиш-товоқ, қошиқ-пичоқ, қозон, самовар ва шу кабиларни ҳар доим пок этиб турмоқ зарурдир.

Ўргимчак уяларини олмоқ ва уй атрофларини соф тутмоқ хотунларнинг энг катта вазифалари ҳисобланади. Ҳар нечук бўлса-да, мусулмон кишига пок турмуш қурмоқни шариат буюради...»

Баъзан шундай икир-чикир майда мавзуларда китоб ёзиш уни қайта-қайта нашр этиш зарурми деб ҳам ўйлаб кетасан киши. Қийшиқ ва қопқоғи ёпилмай қолиб кетган тиш пастаси эсингга тушганида эса катталарнинг булар ҳақида қайта-қайта айтиб ўтиши

фарзлигига амин бўласан. Катталарнинг айтиб ўтганини эътиборга олиш, эшитгани эслаб қолиш, унга амал қилиш сизни кўп нохушликлардан асрайди. Энг асосийси, сизни удлик-шудлик қилади. Ҳа-ҳа, аввал шундай бўлмасангиз ҳам, эплик, удлик-шудлик бўлишнинг энг тўғри йўли уйингизни саранжом-саришта сақлаш учун эшитганларингизга эътибор бериб, яхши ишларни кўпайтиришдир.

Дейлик, бир гал сизга идишларни каттадан кичикка қараб тахланг дейишди. Чинни идиш устига темир идиш қўйманг дейишди. Овқатга ўтирилгандан кейин ҳадеб дастурхон устидан туриб юрмаслик учун керакли нарсаларни аввалдан тайёрланг, дейишди... Бир эшитдингиз бу танбеҳларни, бошқа эшитмасликка ҳаракат қилинг, вассалом.

Агар яна ва яна қайтарсангиз-у, ҳар гал «вой, эсимдан чиқибди!» деб баҳона қилсангиз, бора-бора «эси йўқ» номини олишингиз ҳеч гап эмас. Агар ўз уйингизда бўлсангиз, кейинини, яъни ўзларига тегадиган гапни ўйлаб, онангиз ғайрат билан «эсингизни киргизишга» астойдил ҳаракат қиладилар. Аммо қайноналар ҳам, эрлар ҳам ҳадеб бир нарсани қайтараверишни, бунинг оқибатида «майда гап», «эзма» номини олишни асло исташмайди. Демак, уларнинг ҳафсаласини пир қилиб, сиздан умидларини узишларига йўл қўйманг.

Кўрсатилгани, ўргатилгани, айтилганини имкон қадар ёдда тутишга ҳаракат қилинг, бора-бора у кўникмага, одатга айланади.

* * *

Ишим унсин, куним самарали бўлсин десангиз, кунда қиладиган ишларингизни яхшилаб режалаб олинг. Уларни бажариш навбатини белгилаш ҳам жуда муҳим. Акс ҳолда, ўрмонда адашган одам ҳадеб бир ерда айланавергани каби, сал олдин бажарган ишингизни бироз вақт ўтгач, яна бажаришга мажбур бўласиз.

* * *

Қизлар, аёл кишиларнинг ошхонадаги фаолиятининг эркакларникидан фарқи шундаки, улар бир иш қилишлари жараёнида атрофларини йиғиб-териб, саранжомлаб туришади. Овқат тайёрлаётганларида пеш тушган идишни пеш ювиб турадилар.

* * *

Ҳар кунги овқатнинг олдини оиладаги катталарга илининг.

* * *

Дастурхон ёзаётганда ўнг-тескарисига бир қараб олиш ёдингизда бўлсин. Дастурхонни текис қилиб ёзинг, столнинг тўрт тарафидан баробар осилиб турса чиройли кўринади. Узун-қисқа ёки қийшиқроқ ёзилган дастурхон уй соҳибасининг диди, фаросати бундайроқлигини, меҳмон кутиб роҳат топмаслигини, одамови эканлигини билдиради.

* * *

Қизиган ёғга пиёз ва гўштни асталик билан, қозоннинг бир четидан секин сирпантириб солинг, шунда ёғ атрофга сачрамайди.

* * *

Супиргини кишининг кўзи тез тушадиган жойга — йўлакка ёки ҳовлининг ўртасига ташлаб қўйманг.

* * *

Уйингиз ҳамиша топ-тоза, бежирим ва ҳар нарса ўз ўрнида бўлсин.

* * *

Хоҳ уй ичида, хоҳ ҳовлида, хоҳ ишингизда оёқ остига тушиб қолган, шунингдек ўз ўрнида ётмаган нар-

саларни юрган йўлингизда жой-жойига олиб қўйишга одатланинг. Ўз вақтида бажарилган бу ишлар вақтингизни олмайди. «Кейин қиламан» деб орқага сурилган шундай ишлар йиғилиб, «кейин» кўп вақтингизни олади.

* * *

Қиз бола ёшлигиданоқ пойгақдаги пойабзалларни пар-пари билан текис қилиб қўйишга одатланиши яхши. Уй эгасининг ҳам, кўчадан келган одамнинг ҳам таъбининг очилиши, кўнглига ёруғлик, фароғат ато қилиниши остонадан бошланади. Уй бекаларига, шу уйда катта бўлаётган қизларга бериладиган баҳо ҳам остонадан бошланади.

* * *

Пойгақдаги пойабзаллар уч-тўрт кунда бир эмас, уй соҳибаси, қиз-келинлар томонидан ҳар кириб-чиққанларида тўғрилаб турилади.

* * *

Уйингизга меҳмон келганида улар хонага кириб ўтиришлари биланоқ оёқ кийимларини четроққа, кийишларига қулай қилиб, тумшугини олдинга қаратиб териб қўйинг. Ифлос бўлса чангини артиб, лойини ювиб қўйсангиз бир дунё дуо ҳам оласиз.

* * *

Уволдан қўрқсангиз, қолаверса «қўли бемаза» ёки меъёрини билмайдиган бефаросат келин экан, деган номингиз чиқмаслиги учун зинҳор-базинҳор пиширган овқатингизни музлатгичда икки-уч кунгача хили тобора кўпайиб туришига, кейин эса коса-коса қилиб қўшнининг молига олиб чиқилишига йўл қўйманг.

* * *

Имкон борича «икки ичар» таом пиширманг. Бу дангасаликнинг белгиси.

* * *

Сабзи, пиёз, картошка, олма, бодринг пўстини қалин артиш билан ўз уқувсизлигингизни намоён этсангиз, иккинчи томондан рўзгорингизга тер тўкиб масаллиқ топиб келаётганларни қадрламаётганингизни намоёиш этасиз.

* * *

Эркаклар бозор қилиб рўзгорингизни тўлдирган заҳоти, халталарни бўшатиш жараёнида келтирилган масаллиқни ҳамиша бир-бир саралаб олинг, йиригини-йирикка, майдасини майдага ажратинг. Сал уринганларини алоҳида қўйинг. Аввал шуларни ишлатиб юборинг.

* * *

Олмадеккина хамир кифоя қиладиган жойда катта зуваланинг ҳожати йўқ. Қолган хамирингизни майда қилиб угра, манпар шаклида кесиб қўйган бўлсангиз, уларни тезда ишлатиб юборинг. Уларнинг ҳафталаб патнисда чанг босиб ётиши, кейин ташлаб юборилиши уволи азмдир.

* * *

Овқатдан сўнг идишларни раковинага йиғиб қўймай шу заҳотиёқ ювиб қўйишга одатланинг.

* * *

Овқат сузиб олингач, қозонни «шайтонга ялатиб» ювиқсиз қолдирманг. Газ плитанинг устини ҳам кунда бир сидра артишни канда қилмасангиз, сизнинг юзингизни ёруғ қилиб доим ярақлаб туради.

* * *

Уй-жойи, ошхонаси тоза, ўзи озода қиз-аёлларнинг елкасига фаришталар қўнади, дили равшан тортиб, кўзи нурланади дейишади.

* * *

Меҳмон келганда тутиладиган чинни идишларингизни кундалиқда тутиладиганлар билан бирга тахламаганингиз маъқул. Биринчидан, сони кўпайиб, ҳаракатингизга ҳалақит беради, иккинчидан чувалашиб, ҳуда-беҳудага сув остига бориб-келавериб охори кетади, чети учади, синади.

* * *

Чой чойгумингиз, чойнагингизнинг ичи ҳам, таши ҳам ҳамиша тоза бўлсин. Чой дамлашдан олдин чойнакни озгина қайноқ сувга чайиб юборинг. Чой дамлаганда чойнакни тўлдирманг. Тўла дамланган чойнакларнинг қопқоғи ости тез қорайиб, пиёлага қуяётганда тўкилиб, жўмрагидан оқиб хира тортиб қолади.

* * *

Ошхона сочиқларини кунда, кун ора ювиб, вақти-вақти билан қайнатиб туринг. Тоза бўлмаган сочиқлар тез хира тортиб, ҳидланади.

* * *

Овқатга солинадиган масаллиқларни олдиндан ювиб, тўғраб, тайёрлаб олинг. Уларнинг ҳар бирини алоҳида идишчаларга солиб қўйсангиз, меъёрдан адашмайсиз, иккинчидан қозонга солишда шошиб қийналмайсиз, куйдирмасдан қовуриб оласиз.

* * *

Қозонга сув солиб бўлгач, у қайнаб чиққунича масаллиқлардан бўшаган идишларни тезда ювиб, жой-

жойига қўйинг. Ҳали қозон-товоқ билан бирга юва-
ман деб орқага сурманг. Ҳам вақтдан ютасиз, ҳам
керак бўлиб қолса яна олиб ишлатаверасиз. Идиш-
лар сонини кўпайтириш билан ўзингизга иш ортти-
расиз.

* * *

Иссиқ-совуқ сув оқиб турадиган мослама — ра-
ковинани ҳам кунда тозалаб ювишни қанда қил-
манг. Ошхона поли ҳам ҳар куни латта хўлаб ар-
тилмаса, оёқ ости шиппагингизга чип-чип ёпиша-
диган бўлиб, гашингизга тегади.

* * *

Яна таъкидлаймизки, биринчи гада ўз зимман-
гиздаги вазифаларни зарурлиги, муҳимлигига қараб
режалаштириб, вақтингизни тақсимлаб олинг. Ҳамма
вазифаларни яхши бажариш учун эса киши мутта-
сил билимини ошириб туриши керак. Эркаклар каби
қиз-аёллар ҳам бир нарсани англамоқлари, билмоқ-
лари учун ақлга, вазифаларини тузук бажармоқла-
ри учун бир фикру яхши ниятта, қарши турмоқ ёки
бардош бермоқ учун ирода ва эзгуликка эга бўлиш-
лари кераклиги ҳақида бир ақлли китобда ўқиган-
дим. Ақл, фаросат, билим, энг муҳими меҳр ва му-
ҳаббат ҳамда фидойилик булоғингиз қайнаб турма-
са, зиммангиздаги вазифаларнинг уддасидан чиқи-
шингиз қийин. Яхши нарсани кўрганда ўрганишни,
ибрат олишни қанда қилманг. Ёмон, келишимсиз
наrsa устидан чиққанда улар устидан кулманг, мас-
хара қилманг-у, шу нарсаларни ўз ҳаётингизда қай-
тарилишига асло йўл қўйманг.

МУНДАРИЖА

Тилдо оетона орзуси (муқаддима ўрнида)	33
Қиз бола — элнинг кўрки	9
Тангрининг тақдиридан қочиб бўлмас	13
Сизнинг остонангиз	18
Сизнинг ташрифномангиз	23
Назокат	31
«Сиз»га нима етсин	36
Ҳавасдан ҳасадагача... ..	40
Меники... Сеники... ..	48
«Саводсиз» қайноналар, «билимдон» келинлар... ..	54
Севги — бу... ..	58
Йиғлома қиз, йиғлома... ..	68
Туркана ўғитлар	79
Бахтли бўлинг ёки оналарнинг айтар сўзи кўп (Хотима ўрнида)	95

МОМОЛАРНИНГ ЎТИТИ — ОЙДИН БАХТНИНГ КАЛИТИ

Аввало, асسالому алайкум	103
Оналик — улуғлик	109
Уқув, идрок, билим борасида... ..	119
Бахтли бўлай десангиз... ..	125
Оз сўзланг — соз сўзланг... ..	147
«Икир-чикир» деманг... ..	150

Адабий-бадiiй нашр

РАҲИМА ШОМАНСУРОВА

КЕЛИН БЎЛИШ СИРЛАРИ

Муҳаррир
Гавҳар МИРЗАЕВА

Бадiiй муҳаррир
Баҳриддин БОЗОРОВ

Тех. муҳаррир
Вера ДЕМЧЕНКО

Мусаҳҳиҳ
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА